insan • düşünce • kültür

insicam

37

SAYI 37 • Mart • 2024

Erdal Çakır / Kaderini Cennete Taşıyan Adama Söylediklerimdir ● Kemal Kahraman / Aliya: Bereketli Toprakların Bilge Lideri ● Temel Hazıroğlu / Aliya İzzetbegoviç ve Üçüncü Yol ● Hüseyin Yorulmaz / Bosna'da Sarıksız ve Sakalsız Bir Osmanlı: Aliya ● Mehmet Ödemiş / Aliya'nın Ahlakı ● Ahmet Çapku / Aliya İzzetbegoviç'in Seyahatlerine Dair ● Hüseyin Akın / Bir Entelektüel Lider Olarak Aliya İzzetbegoviç ● Şehnaz Fındık / Aliya'nın Düşünce Dünyamıza Mirası ● Mustafa ESER / İslam Manifestosu Yazma Ödevimiz ● Burak Çetik / Aliya İzetbegoviç'in İslâmcılığa Katkıları Üzerine Bir Deneme ● Hatice Balin / Aliya İzzetbegoviç'e Göre İslam Dünyasında Kadın ve Aile ● Abdulvehap Ballı / Üçüncü Yolu Tercih Eden Bilge: Aliya ● Sinan Özyurt / Aliya'nın Özgürlüğe Kaçışından Notlar ● Harun Yakarer / Gençlere Neden Aliya Okutmalıyız? ● Latif Tokat / Kaybedenlere Hayranlığımız Nereden Kaynaklanıyor? ● Mustafa Özel / Türkçede Aliya Şiirleri ● Gözde Çimen / Köle Olmayacağız ● Nihal Pakırdaşı / Cesareti Korkularına Galip Gelen Komutan: Aliya İzzetbegoviç

Mutlu Aile

Psikolojik Danışmanlık ve Araştırma Merkezi

Uzman Kadromuzla Psikolojik Danışmanlık Hizmeti Veriyoruz.

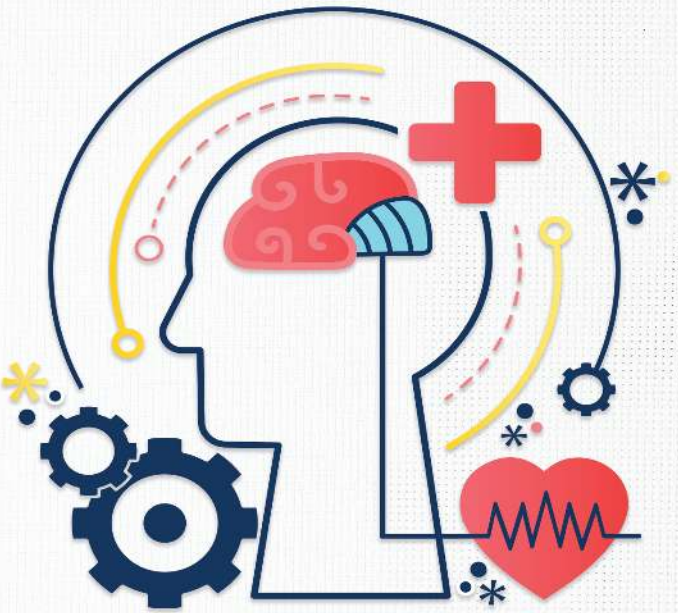

*"İstanbul'da belirlenen noktalarda **yüz yüze** ayrıca yurt içi ve yurt dışı **online** seçeneğiyle"*

0552 159 86 52

mapam
Mutlu Aile Psikolojik Danışmanlık ve Araştırma Merkezi

insan ve medeniyet hareketi
imh.org.tr

mutlu aile
mutluaile.org.tr

Bizi takip edin

/mutluailemutluçocuk

mapam@mutluaile.org.tr

Eyüp Merkez Mahallesi, Silahtarağa Caddesi, 12/1, Eyüpsultan/İstanbul

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık

SON OKUMA
Betül Yavuz

KAPAK GÖRSELİ
Şifa Yaratılmış

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK UYGULAMA
Hanne Nur Özden

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın.
Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Rahmân ve *Rahîm* olanın adıyla.

Dördüncü yılımızın ilk sayısıyla, *Aliya İzzetbegoviç Özel Sayısı*'yla karşınızdayız. Daha önce çıkardığımız Sezai Karakoç ve Rasim Özdenören özel sayılarından sonra bu kez ülkemiz dışından gönül coğrafyamızın içinden, son yüzyılın önde gelen isimlerinden Aliya İzzetbegoviç'i (8 Ağustos 1925-19 Ekim 2003) özel bir sayı ile ele alalım istedik.

Niçin Aliya? Bu soruya birçok cevap verilebilir. Mesela: Bize ve bütün dünyaya Balkanlarda İslam'ın varlığını, gür bir sesle hatırlattığı için. Bir fikir adamının kendi milletini nasıl ayağa kaldırdığı için. Bir fikir adamının dava adamına, bir dava adamının devlet adamına evrilişinin muhteşem örneği olduğu için. Bu evrilişte kimlikten, kişilikten, duruştan, tavırdan asla taviz vermediği için. Şunları da söyleyebiliriz: Bilgeliğinden, mütefekkirliğinden, dava adamlığından, komutanlığından; tevazuundan, sadeliğinden, cesaretinden, fedakârlığından, vefakârlığından.

Aliya İzzetbegoviç okudu yazdı, konuştu yazdı; yazdıkları birçok dile çevrildi. Türkiyeli okuyucu onu, 1987'de tercüme edilen *Doğu ve Batı Arasında İslâm* kitabıyla tanıdı. Bir fikir adamı olduğu, kitabın her sayfasından belli oluyordu. Ancak onu dünyaya tanıtan, 1970'te bazı arkadaşlarıyla birlikte kaleme aldıkları *İslam Deklarasyonu*'dur. Düşüncelerinden dolayı, 21 yaşındayken hapsedildi. Üç yıl süren bu hapis hayatı, ilk olmayacaktı. 1983'te bir daha hapse atıldı. Bu, 25 Kasım 1988'e kadar sürdü. 1992 yılında başlayan Bosna Savaşı, onun dirayetli ve ferasetli bir komutan olduğunu gösterdi. Savaşın sona erdirilmesi sürecindeki çaba ve tutumu, siyasetçi yönünü ortaya çıkardı. Bir dava ve mücadele adamı olan Aliya, arkasında temiz ve soylu bir miras bıraktı. Kendisini rahmetle anıyoruz. Ruhu şad olsun.

*

Sizler dergimizi okurken oluş ve diriliş günlerine girmiş olacağız. Ramazan iklimi bedenimizi ve ruhumuzu, hayatımızı ve dünyamızı sarıp sarmalayacak. Hepimiz, ondan niyetimiz ve gayretimiz kadar nasipleneceğiz. Gittikçe kirlenen dünyada Ramazan'la arınmayı, yücelmeyi niyaz ediyoruz.

Özel sayıyı çıkarırken, Ramazan'ı solurken elbette Gazze'yi, Kudüs'ü, Filistin'i, oralardaki kardeşlerimizi unutmuyoruz. Onlara en kalbî dualarımızı gönderirken işgalcilere ve onların destekçilerine olan öfkemizi ve hıncımızı diri tutuyoruz. Rahmet, mağfiret ve bereket ayı olan Ramazan'ın, Filistinli ve dünyanın diğer bölgelerindeki kardeşlerimiz için kurtuluşa, felaha, huzura vesile olmasını diliyoruz.

Nisan sayımızda buluşmak temennisiyle *Rahmân* ve R*ahîm* olana emanet olunuz.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

05 *Çizgi* Hilal ÖZDER

06 *Kaderini Cennete Taşıyan Adama Söylediklerimdir*
Erdal ÇAKIR

07 *Çizgi*
Mükerrem MERT

08 *Aliya: Bereketli Toprakların Bilge Lideri*
Kemal KAHRAMAN

12 *Aliya Orada Bizi Bekliyor*
Kemal MANSUR

16 *Aliya İzzetbegoviç ve Üçüncü Yol*
Temel HAZIROĞLU

22 *Bosna'da Sarıksız ve Sakalsız Bir Osmanlı: Aliya*
Hüseyin YORULMAZ

28 *Aliya'nın Ahlakı*
Mehmet ÖDEMİŞ

32 *Aliya İzzetbegoviç'in Seyahatlerine Dair Aliya Düşünceleri*
Ahmet ÇAPKU

36 *Bir Entelektüel Lider Olarak Aliya İzzetbegoviç*
Hüseyin AKIN

38 *Aliya'nın Düşünce Dünyamıza Mirası*
Şehnaz FINDIK

42 *İslam Manifestosu Yazma Ödevimiz*
Mustafa ESER

44 *Mesul ve Hür İnsan -Aliya İzzetbegoviç'ten Mülhem Bir Değerlendirme-*
Muhammet Enes KALA

50 *Aliya İzetbegoviç'in İslâmcılığa Katkıları Üzerine Bir Deneme*
Burak ÇETİK

54 *Aliya İzzetbegoviç'e Göre İslam Dünyasında Kadın ve Aile*
Hatice BALİN

60 *Üçüncü Yolu Tercih Eden Bilge: Aliya*
Abdulvehap BALLI

62 *Aliya'nın Özgürlüğe Kaçışından Notlar*
Sinan ÖZYURT

68 *Gençlere Neden Aliya Okutmalıyız?*
Harun YAKARER

70 *Kaybedenlere Hayranlığımız Nereden Kaynaklanıyor?*
Latif TOKAT

76 *40 Yıl Sonra Doğu ve Batı Arasında İslam*
Mahmut Hakkı AKIN

78 *Türkçede Aliya Şiirleri*
Mustafa ÖZEL

84 *Savaşın Ortasında Barışın Hükümdarı: Aliya İzzetbegoviç*
Ahmet MERCAN

86 *"İslam Teslimiyettir!" Diye Haykıran Örnek Lider Bilge Kral Aliya İzzetbegoviç*
Mülayim Sadık KUL

92 *Köle Olmayacağız*
Gözde ÇİMEN

94 *Cesareti Korkularına Galip Gelen Komutan: Aliya İzzetbegoviç*
Nihal PAKIRDAŞI

Çizgi: Hilal Özder

Kaderini Cennete Taşıyan Adama Söylediklerimdir*

Erdal ÇAKIR

Haritamı düşlerimle çizerdim Aliya,
Dümensiz geçerdim karşı yakasına hayallerimin
Savaşlarımı şehit verdiysem, sormam, kanımın kilitlenen pıhtısına
Yaprak düşer, ten sararır, Sarayevo'da ölüm hangi akşamdır
Dünya bir istatistiktir Aliya, sonramızın önüne konulan soru işareti
İşporta şiirler, sırsız aynalar ve yüzlerimizden içimize sürgün yalanlar

Ömür geçiyor, bizse kırıntılarını topluyoruz kesip biçtiğimiz hayatın
Hani ben bir Balkan'lıydım, şehadet parmağını dünyanın gözüne batıran
İnsandım Aliya, imzaladığım anlaşmaların tartışılmaz maddesi
Çünkü inanmıştım, gölgemden daha ağırdım, saçlarım ağarmazdı
İkon ve haç'tan toz düşmezdi mihrabımdaki secde yerine
Ama bir tarafım balçıktı, hamdım, balçığı te'vil ederdim Helenistik önermelerle
Her müslüman insandır neyin öncülüydü çağın mabedinde
Bir şükür eksikliğiydim, ama bilmiyordum, çiğnenmiş lokmada
Çiğnendim hem de ekmeğimin içine katık edilerek çiğnendim
Tartışılmaz ihanetler kopyalandı sonra, gözbebeğime seğirten ağrıya
Karabasan bir rüyadan dökülen çetnik bir tabirdim, inandırıldım
İttihatçı fallar tuttum, remil attım, ebcede sığmıyordum
Kaderime dipnot düşüldüğünde anladım fetihlerimin nasıl işgal edildiğini
Bilmiyor gibi yapıyordum Aliya, çünkü utanıyordum bildiğimden
Sen geldin ve toplayıp münafıklığımızı yüzümüze vurdun
Oysa ne güzel terketmiştik dedelerimizin sakal ağarttığı o demleri
Hayamızı, öfkemizi ve Medine'de keçelere sardığımız tren gürültüsünü

Bir ayetten iktibas edilmiş o yüzün var ya Aliya,
Asrın tablosu gibi yüreğime astığım o hüzünlü çehren
O hilal var ya vahşetin tam ortasına diktiğin
Şimdi bir aşr-ı şerif gibi yankılanan o sesin, Bosna'da, Kosova'da, İşkodra'da
Var ya hani o Sarayevo'nun somun kokan çarşısını sulayan ellerin
Ben o elleri öpüyorum Aliya,
Ve kalbimize diktiğin gülleri.

* *Hece*, Bilgemiz Aliya İzzetbegoviç Özel Sayısı, 229: Ocak 2016, syf. 772-773

Çizgi: Mükerrem Mert

Aliya: Bereketli Toprakların Bilge Lideri

Kemal KAHRAMAN
Dr., Tarihçi-Yazar

Yemyeşil arazisiyle, soğuk kaynaklardan boşalan coşkun akarsularıyla münbit bir memleket düşünün. Ne var ki bu toprağı işleyecek, insanlara, dünyaya faydalı ürünler, meyveler yetiştirecek erler, erenler ortadan kaybolmuş. Her yanı yabani otlar, zararlı böcekler, tehlikeli yaratıklar sarmış. Bir zamanlar hoş meyveler veren aşılı ağaçlar, bedenlere, ruhlara şifa olan bitkiler, soylu çiçekler istilaya uğramış. Bu gülizarın bahçıvanları, Sarı Saltuk'un torunları, buraları terk edip hangi alemlere gitti?

Bir memleket bir kez gülizar oldu mu, hep gülizar hükmündedir. Her yanını ayrık otları sarsa da, kökleri yüzyılların ötesinde dersaadete kadar uzanan soylu ağaçlar, hep yeniden filizlenmek için rahmet yağmurlarını bekler. Kim bilir belki de müminlerin damla damla gözyaşları bir gün böyle bir ağaca ulaşır, içinde hayat enerjisi bulunan güngörmüş kökler, vaktin geldiğine hükmederek filiz verir, oksijene, güneşe uzanır, harap olmuş bahçeye aldırmadan yükselir, insanlara yeniden umut olur, gölge olur, dalları güzel kuşlara yuva olur, meyveleri güzel insanlara şifa olur.

Aliya İzzetbegoviç'i anlatmak için onun yetiştiği topraklardan başlamak gerekiyor. O tabiatı iyi okumak gerekiyor. Evet dünyada gördüğümüz her şey okunmak üzere, ibret almak üzere bize sunulan ayetlerdir. Aliya işte bu topraklarda derinlerdeki çınar ağacının köklerini yeniden filizlendirmek isteyen kutlu bir bahçıvandır.

Gün ışığına çıkardığı filizleri iyi baksınlar, budayıp sulasınlar, has bahçelere çevirsinler diye kendinden sonraki nesillere emanet edip aramızdan ayrılalı hayli zaman oldu. Bu bahçenin erlerine, akıllarına, gönüllerine rehber olacak eserleri, sözleri arkasında bırakarak sırlar alemine kavuştu.

Peki kimdi bu, Moğol istilasında bir Mevlana gibi, düşüş devrinde bir

Sezai Karakoç gibi insanımızın krizde olduğu bir zamanında ortaya çıkan büyük düşünür, yazar? Kimdi bu zekayla aklı, ilimle irfanı, etikle ahlakı, imparatorlukla devleti usta bir sanatçı titizliğiyle birbirinden ayıran, ama düşünceyle şiiri birbirine bu kadar yaklaştıran adam?

Öyle ki sözleri mısralar gibi akıllarda kalıyor, bir darbı mesel olup dilden dile, gönülden gönüle dolaşıyor. Birbirlerinden farklı görüşlere de sahip olsa müminler tarafından kolayca benimseniyor, ortak bir payda oluyor. Avrupa'nın ortasında küçük bir ülke gibi görünen yerde (Bosna) bütün bir İslam dünyasını kucaklayacak kadar geniş bir perspektiften bakabiliyor.

O Aliya'dır. İzzet-begoviç. Bunu soyadı sanmayınız. Dedesinin adı. Tıpkı ataları gibi, dedesinin adıyla anılıyor/bizde soyadı meselesi cumhuriyetin başlarındaki kargaşada nesepleri de yeniden başlatmak için bulunmuş bir formül olabilir. Boşnaktır. Belki Türkçe bilmez. Bize anlaşmak için dilin önemli olduğunu öğretmiştir. Ama bu bildiğimiz lisan anlamındaki dil değildir. Kadim kültürümüzde dil denince gönül anlaşılır. Gönüller bir olunca kelimeler aksesuar olarak kalır.

Bir Adam Yaratmak oyunu vardı Üstad Necip Fazıl'ın. Hayat, zaten oyun değil midir? O harap bahçelerde Aliya nasıl yetişti? Demek ki göremediğimiz bir şeyler var. Harabelerin arasında kaybolmayan umutlar var. Yeniden dirileceği günü hasretle bekleyen. Çocukluğunu okurken iki önemli ayrıntı dikkatimi çekiyor.

Biri, annesi; dindar, saliha bir kadın. Küçük Aliya'yı sabah namazına kaldırıyor. Daha çocuk, uykuya ihtiyacı var, uyuyuversin demiyor. Tabi her şeyden önce kendisi huşu ve huzur içinde eda ediyor. Çocukları küçümsemeyin onların gözünden kaçmaz. Dilinizle gönlünüzün aynı şeyi söyleyip söylemediğini hemen fark eder onlar. Söylediğinizden çok yaptığınıza bakarlar. Çünkü onlar masum. Sabi, derdi dedem. Onlar tam olarak perdenin bu tarafına geçmiş değiller. Bakışları sahicidir.

Aliya annesini seviyor ama erken

Aliya İzzetbegoviç'i anlatmak için onun yetiştiği topraklardan başlamak gerekiyor. O tabiatı iyi okumak gerekiyor. Evet dünyada gördüğümüz her şey okunmak üzere, ibret almak üzere bize sunulan ayetlerdir. Aliya işte bu topraklarda derinlerdeki çınar ağacının köklerini yeniden filizlendirmek isteyen kutlu bir bahçıvandır.

Tarihte kimi insanlar vardır devlet başkanı olmuştur. Kimi bilge kişiler vardır onlar da devlet başkanına, hükümdara erdemli bir yönetim için siyasetname, pendname yazmıştır. Aliya'ya her ikisi bir arada nasip oldu. Böylece sözleri kadar duruşuyla da örnek olmaya çabaladı.

saatte uykudan uyanmakta biraz zorlanıyor. Bunu hatıralarında dile getiriyor. Lakin bu yaşlardaki biraz zorlama onun ibadeti hayat boyu kolayca yapmasını sağlıyor. Bu, ruhun kaslarını açmak gibi bir şeydir. Bir kez o esnekliği kazandığında artık zor gelmeyecektir.

Hayatımızda zarif dokunuşlarıyla şahsiyetimize şekil veren bu mübarek ellere her zaman ihtiyaç vardır. Ruhun mayalanma çağıdır. Aliya'yı bütün o gençlik yılları boyunca aldığı eğitimlerde, okuduğu kitaplarda değil işte burada aramalıdır. Burada kişiliğin temelleri atılır. Daha sonra hayatta ne kazandıysa, onun üzerine inşa edilir.

Dikkatimi çeken ikinci ayrıntı; Vicecnica'da Hacı Camii imamı Rahmanoviç'in Rahman suresini benzersiz güzellikte okuması. Aliya hayalinde derin bir iz bırakan bu olayı, hayatının bu dönemini özlemle yad ediyor. Hoca Rahmanoviç'in nasıl bir hizmette bulunduğunu görebiliyor musunuz? Avrupa'nın ortasında hocanın güzel kıraatiyle yaptığı zarif dokunuşlar, bir medeniyetin sözcülüğünü yapan büyük bir şahsiyetin şekillenmesine çok önemli katkılarda bulunuyor.

Aliya, 1925 doğumlu. 15 yaşına geldiğinde yani 1940'larda okullardaki ateist, Marksist görüşlerden etkileniyor. Demek ki Sovyet rejimi Sırbistan'ı çoktan etkisi altına almış. Fakat toparlanması zor olmuyor Aliya'nın. Kısa zaman sonra onu Genç Müslümanlar (Mladi Muslimani) grubunun kurucuları arasında görüyoruz.

Yeni kurulan sosyalist Yugoslavya, Müslümanlara büyük zulümler yapıyor. Camiler, medreseler kapatılıyor. Hacca gitmek yasaklanıyor. Nedense bu uygulamalar bize aşağı yukarı aynı dönemlerdeki ülkemizi hatırlatıyor. Aliya, 1946'da gruba üye olmaktan üç yıl hapse mahkum oluyor. 1974'te Tito'nun hazırlattığı yeni anayasayla Müslümanlar biraz rahatlıyor. Camiler, medreseler yeniden açılıyor.

1983 yılında Aliya, *İslam Manifestosu*'nu yayınlıyor. Bunun için rejim tarafından 14 yıl hapse mahkum oluyor. Foça cezaevindeki 6 yıllık mahkumiyeti sırasında *Doğu ve Batı Arasında İslam* adlı eserini kaleme alıyor. Sosyalist rejim çökerken Aliya, eski Genç Müslümanlar teşkilatından 40 arkadaşıyla Demokratik Eylem Partisi'ni (SDA) kuruyor.

Sonra bağımsızlık ilan ediliyor. Bosna halkı, Sırp ve Hırvat hakimiyetine karşı büyük bir direniş mücadelesi veriyor. Aliya bilge bir lider olarak destanlaşıyor. Katliamlardan bile bir umut çıkarmaya çalışıyor; *Bizi toprağa gömdüler ama tohum olduğumuzu bilmiyorlardı*. Bütün bir Batı dünyasına karşı gücü yettiğince duruyor. *Düşmanlarımız burada, dostlarımız nerede?* diye haykırıyor. Batı'nın dayattığı Dayton Andlaşması'nı imzalamaya giderken şöyle diyor:

Ben Avrupa`ya giderken kafam önümde eğik gitmiyorum. Çünkü çocuk, kadın ve ihtiyar öldürmedik. Çünkü hiçbir kutsal yere saldırmadık. Oysa onlar bunların tamamını yaptı. Hem de Batı`nın gözü önünde; Batı medeniyeti adına.

Aliya, hamasi nutukların adamı değildir. Gelinen noktayı, gidile-

cek yolu iyi hesap eder, bunu yaparken öz eleştiriden kaçınmaz. Dışlayıcı değil sahiplenici, onarıcı bir yaklaşım sergiler. Bütün resmi görmek için mümkün olduğunca yüksek, gerçekçi bir noktadan bakmaya çabalar:

Batı ne bozuk ne de yozlaşmıştır. Çürümüş komünist sistem bu yanılgıyı çok pahalı ödemiştir. Batı çürümemiştir. Batı güçlü, kültürlü ve organizedir. Okulları bizimkilerden daha iyi ve şehirleri bizimkilerden daha temizdir. Batı'da insan hakları daha üst düzeydedir, fakirlere ve özürlülere yönelik sosyal imkanlar daha iyi organize edilmiştir.

Batılılar genelde sorumlu ve doğru insanlardır. Benim onlarla ilgili tecrübelerim böyledir. Ancak gelişmişliklerinin karanlık yönlerini de biliyorum ve göz ardı etmiyorum. Evet, İslam en mükemmeldir ama biz mükemmel değiliz! Bu sıklıkla karıştırdığımız bir konudur. Batı'yı küçümsemek yerine onunla yarışmalıyız! Kur'an bize tam da şunu emretmemiş midir: Öyle ise iyilikte yarışın.[1]

Tarihte kimi insanlar vardır devlet başkanı olmuştur. Kimi bilge kişiler vardır onlar da devlet başkanına, hükümdara erdemli bir yönetim için siyasetname, pendname yazmıştır. Aliya'ya her ikisi bir arada nasip oldu. Böylece sözleri kadar duruşuyla da örnek olmaya çabaladı.

Yeni kurulan Bosna'nın Cumhurbaşkanı oldu. Ona bilge kral dediler. Kabul etmedi. Bu bilgiyi kendisiyle son röportajı yapan Akif Emre'den alıyoruz. Beklenen de buydu. Kral, Slav dilinde hükümdar demek. Köken olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'nun, bugünkü Avrupa'nın kurucusu sayılan büyük Karl'dan yani Şarlman'dan (768 - 814) geliyor. Nasıl kabul eder? Zaten Bilge- hükümdar deselerdi yine de kabul edecek değildi. Bilgelik, bir tevecüh olarak belki.

Aşağı yukarı aynı zamanlarda o *Bosna'da İslam'ın Diriliş Problemleri'ni, Doğu ve Batı Arasında İslam*'ı yazarken, ülkemizde Sezai Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü'nü, Ruhun Dirilişi*'ni yazıyordu. Coğrafyamızın iki önemli merkezinde ortaya çıkan ve bilge olarak kabul edilen iki büyük düşünür ve yazar, nice zamandır savrulan değerlerimizi, umutlarımızı tutup yeniden ayağa kaldırmanın, filizlendirmenin yollarını aradı. Teoriler ortaya koymanın yanında siyasi girişimlerde bulunarak ellerinden geldiğince bir model ortaya koymaya çalıştı. İki büyük usta, birbirinden habersiz aynı zamanlarda aynı milletin zihinlerinde yeni ufuklar açtı.

Aliya tevazu içinde yaşadı. Başkanı olduğu SDA kongresinde fotoğrafının duvara asıldığını gördüğünde şöyle dedi; *Bunu abartılı bir tevazu olarak görmeyin ama benim fotoğrafımın asılması değerlerimize uygun değildir. Kahve molasında lütfen onu kaldırın.*[2] 2000 yılında cumhurbaşkanlığından istifa etti. Cumhurbaşkanı olarak ölmek istemediğini söyledi. Son üç yılını bir apartman dairesinde geçirdi. Mezar taşına hüvelbâki'nin hemen altına Abdullah: Allah'ın kulu, yazılmasını istedi.

Aliya tevazu içinde yaşadı. Başkanı olduğu SDA kongresinde fotoğrafının duvara asıldığını gördüğünde şöyle dedi; Bunu abartılı bir tevazu olarak görmeyin ama benim fotoğrafımın asılması değerlerimize uygun değildir. Kahve molasında lütfen onu kaldırın. 2000 yılında cumhurbaşkanlığından istifa etti. Cumhurbaşkanı olarak ölmek istemediğini söyledi. Son üç yılını bir apartman dairesinde geçirdi. Mezar taşına hüvelbâki'nin hemen altına Abdullah: Allah'ın kulu, yazılmasını istedi.

[1] İzzetbegoviç, A. (2015). *Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar*, Çev. H. T. Başoğlu, İstanbul: Klasik, 415.
[2] Gündüz, S. (2013, 18 Ekim). Sen Gittin Hüzün Elde Kaldı, Alija, *Yenişafak.*

Aliya Orada Bizi Bekliyor

Kemal MANSUR

Aliya'nın fotoğrafına baktığımda gurub vakti ile tan vaktinin kızıllıklarını yüzünde mezcetmiş bir savaşçının sükunetini görüyorum. Hiçbir duygunun tek başına açıklayamayacağı mürekkeb bir sima. Yaşadığı coğrafya ve zaman bileşenlerinin olanca zıtlıklarıyla ördüğü bir direnç haritası. Bir Balkan resmi, arka planda soluklaşan Osmanlı...

Kendi deyimiyle Avrupalı bir Müslüman. Bu iki kavram (Avrupa-İslam) üzerine erken yaşlarından itibaren komplekssiz kafa yormuş ve olanca açıklığıyla görüşlerini ortaya koymuş. Ne körü körüne Batı düşmanlığı görebiliyorsunuz onda ne de öykünme. Rahmetli Akif Emre'nin tanımlamasıyla: "Bu adam gölgeli değil. Yani şeffaf biri nasıl görünüyorsa öyle."

(Akif Emre, *Aliya*, Büyüyenay Yayınları, s.36)

Lise çağlarından itibaren düşünen, araştıran, tartışan, inisiyatif alan bir figür olarak karşımıza çıkıyor. Bu özelliklerinin somutlaşmış halini, daha lise ikinci sınıf öğrencisiyken içinde yer aldığı Mladi Müslimani (Genç Müslümanlar) ve kurucusu olduğu Demokratik Eylem Partisi (SDA) örneklerinde görebiliyoruz. 1970'te bir grup arkadaşıyla birlikte kaleme alıp yayımladığı İslâm Deklarasyonu da Aliya'nın nasıl bir devrimci öz ve aksiyon bilinci taşıdığının belgelerinden biri olarak önümüzde duruyor.

1992 yılında Zağrep'te basılan *Mladi Müslimani* adlı kitapta yer alan ve Türkçeye Zayim Bilir tarafından çevrilen röportajda şöyle diyor:

"Bu perspektiften bakıldığında ise, Mladi Muslimani Teşkilatı bugün komünizmin yıkılışı diye tanımladığımız olguda önemli bir rol üstlenmiştir. Çünkü, ikinci dünya savaşı sonrasında Komünist Yugoslavya rejimine karşı en organizeli ve en güçlü hareket Mladi Muslimani hareketi olmuştur. O zaman ki hareketler içinde bir karşılaştırma yaptığımızda şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, Mladi Muslimani Teşkilatı en organizeli ve en büyük hareketti. Bu yüzden onunla hesaplaşma da çok şiddetli olmuştur. Bu arada, teşkilatın şiddet yoluyla tamamen yok edilmesi ve peşinden de çok uzun bir süreçte ondan söz edilmesinin dahi yasaklanması onun insanların gönlünde yaşamasına engel olamamıştır. Bu kişiler daha sonra onu tekrar dirilttiler, onun mesajlarını, emirlerini ve programlarını algıladılar. 1990 yılında Demokratik Eylem Partisi (SDA)'nın kurulmasında çok büyük çoğunlukta bu kişiler ön planda yer aldı. Her ne kadar direkt bir bağdan söz edilemez ise de bu insan faktöründe dahi doğrudan bir bağdan söz edilebilir." (Haksöz Dergisi- Haziran 1994/ Dünden Bugüne Mladi Müslimani Teşkilatının Etkisi Üzerine -2) Ortaya koyduğu mücadelenin değeri ve sürekliliğine dair kendi şahitliğinden güzel bir kesit...

İslam'ı hayatın kendisi olarak algılayan, Kur'ân'ın hayatın içerisinde anlaşılabileceğine dair kanaati, aslında aksiyoner yapısının dine yaklaşımındaki iz düşümüdür: "Ancak Kur'an literatür değil, hayatın kendisidir ve onu bir düşünce sisteminden ziyade bir yaşam biçimi olarak görmeye başladığımız vakit, onu okumaktaki zorluk ortadan kalkar. Kur'an'ın tek sadık yorumu hayatın kendisi olabilir, bildiğimiz gibi bu, Hz. Muhammed'in hayatıdır." (Aliya İzzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*, Ketebe Yayınları, s.19)

Zor zamanlarda, zor kararlar aldı, zor mücadelelere girişti ama hiçbirinde savrulmadı ve karamsarlığa düşmedi. Biri üç, diğeri beş yıl olmak üzere iki defa hapis

İslam'ı hayatın kendisi olarak algılayan, Kur'ân'ın hayatın içerisinde anlaşılabileceğine dair kanaati, aslında aksiyoner yapısının dine yaklaşımındaki iz düşümüdür: "Ancak Kur'an literatür değil, hayatın kendisidir ve onu bir düşünce sisteminden ziyade bir yaşam biçimi olarak görmeye başladığımız vakit, onu okumaktaki zorluk ortadan kalkar. Kur'an'ın tek sadık yorumu hayatın kendisi olabilir, bildiğimiz gibi bu, Hz. Muhammed'in hayatıdır."

Gençlik döneminden arkadaşı Eşref Çampara'nın Akif Emre'ye anlattığı şu anektoda burada yer vermezsek, onu bilge kral yapan süreci tam anlayamayız: "Lise döneminde Saraybosna'da nehrin kenarına oturur, İslam dünyasının durumunu, İslam medeniyetinin yeniden dirilişini konuşurduk. Bir zamanlar Endülüs'te, Osmanlı eliyle Avrupa içlerinde yükselen İslam'ın yeniden dirilişinin düşünü kurardık. Aliya bu diriliş aşkını hiç kaybetmedi, bir entelektüel, bir lider olarak bu aşkla mücadele etti."

yatmasına rağmen kararlılığından asla vazgeçmemiş, son anına kadar değerlerinin mücadelesini vermiştir. Bosna Savaşı'nın şiddetlendiği günlerde, Saraybosna kuşatma altındayken, sağa sola havan topları düşerken bile makamına her gün gidip gelmekten vazgeçmedi. Bir defasında pencereden bir kadın "Başkan nereye gidiyorsun, korkmuyor musun?" diye seslenince, şahsiyetini özetleyen şu anıtsal cevabı veriyor: "Korkuyorum ama gitmek zorundayım." (Akif Emre, *Aliya*, Büyüyenay Yayınları, s.37)

Gençlik döneminden arkadaşı Eşref Çampara'nın Akif Emre'ye anlattığı şu anektoda burada yer vermezsek, onu bilge kral yapan süreci tam anlayamayız: "Lise döneminde Saraybosna'da nehrin kenarına oturur, İslam dünyasının durumunu, İslam medeniyetinin yeniden dirilişini konuşurduk. Bir zamanlar Endülüs'te, Osmanlı eliyle Avrupa içlerinde yükselen İslam'ın yeniden dirilişinin düşünü kurardık. Aliya bu diriliş aşkını hiç kaybetmedi, bir entelektüel, bir lider olarak bu aşkla mücadele etti." (Akif Emre, *Aliya,* Büyüyenay Yayınları, s.70)

Bosna'yı dolayısıyla Aliya'yı tanımak, Osmanlı ile tanışmanın, Batı'yı gerçek yüzüyle tanımanın kapılarını açmıştı bize. Unutturma üzerine inşa edilmiş resmi müfredatın bellettiğinin aksine Edirne'nin ötesinin "yaban eller" olmadığının ayrımına vardık apansız. En azından benim için öyle oldu. Kapıkule Sınır Kapısı'nı geçince de devam eden bir ortak değerler kümesinin capcanlı var olduğunu fark etmemizi sağlayan en önemli şey, Bosna Savaşı ve bilge komutanıydı.

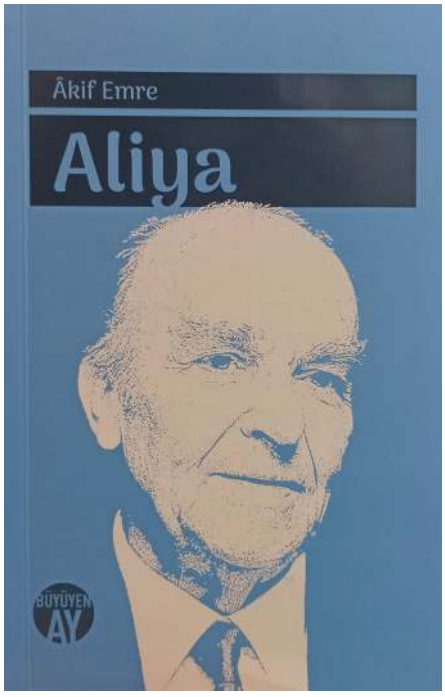

Doksanlarda Boşnaklar yanında aslında İslam coğrafyasının her bölümündeki müslümanlara da liderlik etmiş, yepyeni bir bilinçlenmenin, aymanın fitilini ateşlemişti. Batılı değerlerin sentetikliği, müraililiği yanında Müslümanların trajik geri kalmışlık gerçeğinin nedenlerini de tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştu. Bu anlamda İ*slam Deklarasyonu'*nu okumak önemli. Yetmişli yıllarda, bugün dahi, hayranlık uyandıran bir gözlem, titizlik ve rikkatle hazırlanmış bir belge.

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra müslümanlara karşı girişilen soykırım çabalarına karşı toplumu besleyen bilincin kodlarını Aliya ve arkadaşlarının hayat serüveni ve düşüncelerinde görüyoruz. Onların bilinç ve kararlılıkları olmasaydı Bosna'da nasıl bir sosyoloji ortaya çıkar, hangi maceraların kapısı çalınırdı diye merak ediyorum...

Aliya'yı anlama çabası Osmanlı olmadan, Osmanlı sonrası trajedi-

ler yeterince incelenmeden eksik kalacaktır. Bu anlamda tarihçilerimizin çabalarına ve ciddi incelemelere ihtiyacımız var.

Aliya'nın hayatı, fikirleri ve mücadelesi üzerine yeterince yazılıp çizilmediği kanaatindeyim. Bir Aliya külliyatı oluşturmak zorundayız. Sahici bir külliyat olmalı bu. Onun çağına tanıklığında yaptığı gibi adil bir şahitlik olmalı. Bize olumlu gelen yönleri abartılı bir biçimde öne çıkarıp, olumlu bulmadığımız tarafları gizleme çabası olmaksızın "gölgesiz" bir ameliye içerisine girmeliyiz.

Mesela Aliya'nın eğitim üzerine kurduğu şu cümle her alanda özgürlük ve özgünlüğe atfettiği değeri ortaya koyuyor. "Tek taraflı yönlendirilmiş ve beyin yıkama üzerine kurulmuşsa; düşünceyi öğretmeyip, hazır çözümler servis ediyorsa, insanları yalnızca işlevleri için hazırlıyor, ufuklarını açıp, özgürlüklerini genişletmiyorsa eğitim de insanlık dışı olacaktır." (Aliya İzzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam,* Ketebe Yayınları, s.81) Onu anlama çalışmasına aynı vizyonla girişmek zorundayız.

Aslında bir insan hakkında, özellikle de ölümünden sonra kelam etmek ya da kalem oynatmak hayli netameli ve sorumluluk isteyen bir husus. Zira encamında kul hakkı var. Aşırı övgüler ve yergiler harmanı biyografi/hatırat geleneğimizi göz önüne getirdiğimizde "adil şahitliğin" önemi, aciliyeti, yükü ortaya çıkıyor. Adil şahitlik, müslüman için bir "ameli salih"tir ve dolayısıyla kaçınılmazdır.

Aslına bakarsanız her biyografi/değerlendirme denemesi ele aldığı kişiyi kendi vizyon, duygu ve birikiminin "genişliğine" hapsetme ameliyesidir. Durduğunuz yer, baktığınız yön, içinde bulunduğunuz atmosfer el ele vererek bir çerçeve çizer. Bu zaviyeden bakıldığında ortaya çıkan metin, ele alınan kişi kadar yazarın da "portresi"ni ele verir.

Kendimize iyilik edip değerlerimiz üzerine daha ciddi ve özenli çaba ve çalışmalara girişelim.

Doksanlarda Boşnaklar yanında aslında İslam coğrafyasının her bölümündeki müslümanlara da liderlik etmiş, yepyeni bir bilinçlenmenin, aymanın fitilini ateşlemişti. Batılı değerlerin sentetikliği, mürailiği yanında Müslümanların trajik geri kalmışlık gerçeğinin nedenlerini de tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştu. Bu anlamda İslam Deklarasyonu'nu okumak önemli. Yetmişli yıllarda, bugün dahi, hayranlık uyandıran bir gözlem, titizlik ve rikkatle hazırlanmış bir belge.

Aliya İzzetbegoviç ve Üçüncü Yol

Temel HAZIROĞLU

Aliya İzzetbegoviç (1925-2003) düşünce adamı, siyasetçi ve Bosna Hersek devletinin ilk cumhurbaşkanıdır. Siyasi, sosyal, kültürel, askeri olarak olduğu gibi, savaşta ve barışta da tam bir cumhuriyet ve özgürlük savaşçısı idi.

Aliya'nın en önemli özelliklerinden biri özgürlük, irade ve sorumluluk konusunda gösterdiği aşırı hassasiyettir. Bunda Avrupa'nın göbeğinde yaşamış olmasının payı muhakkak ki vardır. Bununla birlikte onun temel tezine kaynaklık eden Doğu ile Batı sorunsalı ve bunlar arasında ilişki kurup İslam'ı da bu çerçevede değerlendirmesinin etkisi de şüphesiz vardır. Dolayısıyla o, İslam düşüncesinin yeniden yorumlaması esnasında, nispeten Batılı görülmesine rağmen aslında insani özellikler diyebileceğimiz bazı değerleri de savunmak durumunda kalmıştır. Nitekim Batı'yı yakından görüp tanıyarak ve onun Doğu ile çekişmesini de hesaba katarak, Batı ve Doğu düşüncelerine karşı İslam düşüncesini yeniden üretmeye çalışmış, bu nedenlerden dolayı birçok meselede bu yönüyle Batılı kavramları ve yaklaşımları kullanmıştır. Kendi ifadesiyle söylersek, maneviyatçı ve materyalist akımın ya da ikilemin ortası, ki o buna sentez de diyor, İslam olarak tezahür ediyor. İlk anda bize biraz garip de gelse Batı'da doğmuş ve orada yaşamış bir aydının bu yaklaşımı anlaşılabilir bir şeydir. Zira o; iyi, doğru ve güzel olan her şeyin diğer adını İslam olarak görüyor ve az da olsa bu değerleri yansıtan tutum ve davranışları olumlu olarak değerlendiriyor. O yüzden Batı'nın göbeğinde yaşayan, düşünen ve çözüm üretmeye çalışan bir aydın olarak Aliya'yı anlamak ve mazur görmek durumundayız.

"Bilge kral" olarak da anılan Aliya, aslında bunun daha ötesinde ve üstündedir. Zira onun düşüncelerinin kökeninde kral ile ifade edebileceğimiz bir yaklaşım yoktur. Nitekim o, "İslami düzenin tesis

edilmesi demokrasinin zirvesi olarak görülmektedir. Çünkü sıradan insanın ve Müslüman halkların en derin isteklerinin ifadesi budur," (İzzetbegoviç, 20016: 61), diyerek demokrat ve özgürlükçü tutumunu sergilemiştir. Kim bilir, bu durum, bizim bu Doğu'ya has bir tutum olan liderci, saltanatçı ve hiyerarşik geleneğin sonucu, överken aslında yermek yaklaşımı mıdır? Bilmiyoruz. Bize göre olsa olsa ona "bilge demokrat" demek daha yakışık alırdı.

O, Avrupa'nın göbeğinde, Batı'nın desteğiyle saldırıp soykırım yapmaya çalışan Sırplara (bazı cephelerde de Hırvatlara, ki Mostar Köprüsü Hırvat topçu ateşiyle yıkılmıştır) karşı verilen mücadelede Bosna Hersek Müslümanlarının önderliğini yapmış ve halkına uygulanan büyük mezalimlere karşı hem cephede hem masada çok önemli bir savaş vermiştir. Üstelik bu savaşı da bilge bir eyleyişle, demokratça ve son derece insanca ve adalet ekseninde yürütmüştür. Her türlü şartlarda onun gösterdiği demokrat ve insani tutum, vakar, insan kalma vurgusu ve entelektüel derinlik unutulacak gibi değildir.

Aliya, Avrupa'nın orta yerinde, kapitalizm ile komünizmin arasında sıkışmış bir toplumda, Osmanlı kök ve geçmişine sahip bir Müslüman aydın olarak çok önemli ve derin değerlendirmelerde bulunmuş ve geniş ufuklar açmıştır. Bu çağı ve insanını derinden yakalama konusunda önemli işaretler vermiştir. Bu suretle "yeni ve başka bir dünya" kurma peşinde olanlara önemli imkanlar sunmuştur.

O, ben bir Müslümanım ve öyle kalacağım, kendimi dünyadaki İslam davasının bir neferi olarak telakki ediyorum ve son günüme kadar da böyle hissedeceğim, diyerek kendi duygu ve düşüncelerini, kendi halini özetler. İslam, benim için güzel ve asil olan her şeyin diğer adıdır, dünyadaki Müslüman halklar için daha iyi bir gelecek vaadinin, umudunun adıdır, der ve ilave eder, "Uğrunda yaşamaya değer olan her şeyin adı İslam'dır."

Aliya, öksüz toplumunda cesur, yürekli, inançlı ve azimli mücadelesi ile tüm hayatı boyunca halkına önderlik etmiş, bilge, güçlü ve şahsiyetli bir örneklik ortaya koymuştur. Ayrıca güçlü entelektüel birikiminin yanında eylem adamı kişiliğini de göstermiştir. İslam dünyasının önemli lider tiplerinden biri olmuştur.

Yeni Şartlar ve Organize Edilmiş Eylem İhtiyacı

Aliya İzzetbegoviç, yazdığı "İslam Deklarasyonu" adlı eseriyle Müslümanlara hitap edip onları kendilerine gelmeye çağırmıştır: "Hedefimiz: Müslümanların İslamlaşması, sloganımız: İnanmak ve mücadele etmek. Bildiri, hangi tarafta olduklarını apaçık bir biçimde kalplerinde hisseden ve nereye ait olduklarını bilen Müslümanlara yöneliktir. Bu gibi insanlar için bu bildiri, onların sevgisi ve aidiyetinin ne gibi görevler yüklediği hakkında gerekli sonuçların çıkarılması için bir çağrıdır," (İzzetbegoviç, 20016: 15).

Müslümanları kendi kaderlerine sahip çıkmaya davet eden Aliya, ileri sürdükleri bildirinin yeni olmadığını, bir anlamda zaten var olan ve tartışılan düşünceler olduğunu söyler. Ancak bu düşüncelerin teoriden pratiğe aktarılması ve "organize edilmiş bir eylem"e dönüşmesi gerektiğini vurgular ve getirdikleri asıl yeniliğin de burada olduğunu ileri sürer. Çünkü zaman ve şartlar değişmiş, sorunlar ve zorluklar büyümüştür: "Bu inançla biz, Müslümanların İslam dünyasının

Aliya, insanları kendilerine çağırıp silkelerken diğer yandan da en büyük barış olan İslam'ı kabul eden birinin artık başka bir şey için yaşayamayacağının altını çizer.

kaderini ele almaya karar verdiklerini ve o dünyayı kendi düşüncelerine göre tanzim edeceklerini, dost ve düşmanlarımıza ilan ediyoruz. Bu manada tamamen yeni sayılabilecek fikirler ihtiva etmeyen bu deklarasyon, değişik taraflarda duyulan ve hemen hemen bütün Müslüman aleminde umumi ehemmiyeti olan çeşitli düşüncelerin sentezidir. Ancak onun yeniliği, düşünce ve plan safhasından, söz konusu düşüncelerin gerçekleşmesi için organize edilmiş eyleme geçilmesini istemesindedir. Yeni hedefler için mücadele bugün başlamış değildir. Aksine, bu mücadelenin tarihi, kendi şehitlerini, kurbanlarını ve mezalim dolu sayfalarını gördü. Fakat bu durum, cahiliyenin güçlü taraflarıyla karşılaşan önde gelen bireylerin veya küçük grupların fedakarlığı idi. Ancak, sorunların ve zorlukların büyüklüğü milyonların tam teşekküllü eylemini gerektirmektedir," (İzzetbegoviç, 20016: 16).

Aliya, insanları kendilerine çağırıp silkelerken diğer yandan da en büyük barış olan İslam'ı kabul eden birinin artık başka bir şey için yaşayamayacağının altını çizer. Ona göre, artık yenilenmeden başka bir çıkar yol yoktur: "İslam'ı kabul eden halk ve birey, kabulden sonra başka herhangi bir ideali için yaşaması ve ölmesi mümkün değildir... Müslüman ancak Allah adıyla ve İslam'ın yücelmesi adına ölebilir. Alternatif apaçıktır, ya İslami yenilenmeye doğru hareket veya pasiflik ve gerileme. Müslüman halklar için üçüncü ihtimal yoktur," (İzzetbegoviç, 20016: 20).

Muhafazakârlar ve Modernistler

Aliya, İslam dünyasının içinde bulundu düşünce, tutum ve davranışlar itibariyle iki tip kesimle karşı karşıya olduğumuzu ve bunun nedeninin din olgusunun Avrupa'daki anlamıyla "religion" olarak algılanmasında yattığını söyler ve bunları derinliğine kritik eder: "İnsanı sadece terbiye etmekle kalmayan, aynı zamanda dünyaya nizam verme yeteneği olan İslam'a, kendi kabulleri doğrultusunda, İslami yenilenme fikrine her zaman iki tip insan tarafından karşı çıkılmaktadır: Muhafazakarlar eski reçeteleri, modernistler ise başkasına ait (yabancı) reçeteleri istemektedirler. Birinciler İslam'ı geçmişe çekmekte, ikinciler ise ona yabancı bir gelecek hazırlamaktadırlar. Aralarında mevcut olan büyük farklılıklara rağmen bu iki grup insanın ortak tarafları vardır. Her ikisi de Avrupalıların anladığı manada İslam'ı sadece din (religion) olarak görmektedirler," (İzzetbegoviç, 20016: 21).

O, söz konusu her iki kesimin de dini, gerçek boyutuyla değil, Batı'nın din anlayışı etkisiyle, kendi bakış açıları ve tutumlarıyla açıkladıklarını söyler. Bunlardan birinin İslam'ın dünyaya nizam vermesini ihmal ederek ya da atlayarak, diğerinin ise zaten nizam veremeyeceğini iddia ederek tasavvur geliştirdiklerini ve sonuçta her iki yaklaşımında aynı kapıya çıktığını ifade eder: İslam sadece "religion"dur noktasından hareketle muhafazakârlar, İslam'ın dış dünyaya nizam vermemesi gerektiğini, ilericiler ise bunu yapamayacağını düşünmektedirler. Pratikte sonuç aynıdır (İzzetbegoviç, 20016: 22).

Aliya, bu kritiklerinde özellikle muhafazakâr kesimin ilahiyatçı, şeyh ve hocalarına büyük bir eleştiri getirir ve onları dini tekellerine alıp adeta bir ruhbanlık sınıfı oluşturmakla, gericilikle suçlar ve onları uyandırmaya ve İslam'ın dünyaya nizam verme tabiatını görmeye ve açıklamaya davet eder: "Müslüman dünyasında muhafazakâr düşüncesinin, tek olmasa da en büyük temsilcileri şeyh ve hocalar kesimidir. Onlar, İslam'ın 'İslam'da ruhbaniyet yoktur', şeklindeki açık düsturuna rağmen, kendilerini ayrı bir sınıf olarak organize ettiler ve İslam'ın yorumlanmasını tekellerine alarak kendilerini Kur'an-ı Kerim ile insanlar arasında aracı olarak konumlandırdılar. Din adamı olarak onlar ilahiyatçıdırlar, ilahiyatçı olarak onlar dogmatiktirler ve din bir defa ve ebedi olarak verildiğine göre, onların düşüncesine göre aynı din bir defa ve ebedi olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple de en iyisi her şeyi, bin küsür sene öncesinde tarif edildiği gibi bırakmaktır. Statükocuların bu kaçınılmaz mantığına göre, ilahiyatçılar her yeni şeyin amansız düşmanıdırlar. Dünya gelişimi içinde ortaya çıkan yeni durumların düzenlenmesi ve Kur'an-ı Kerim'in hükümlerini hayata geçirmek amacıyla şeriatın yeniden ve tekrar yapılanması, dinin bütünlüğüne yönelik saldırı olarak tanımlanmaktadır. Belki burada İslam'a karşı bir sevgi duygusu vardır, ancak bu patolojik, gerici ve dar ufka sahip insanların sevgisidir ve henüz canlı olan İslam düşüncesini boğan bu gibi insanların sarılışından başka bir şey değildir. Ancak İslam'ın, ilahiyatçıların elinde kapalı bir kitap olarak kaldığını düşünmek yanlıştır. Hâlâ bilime karşı çok kapalı ve tasavvufa (mistisizm) karşı çok açık olan ilahiyat, bu kitabın (İslam) içine İslam ilmine aykırı çok sayıda irrasyonel ve hatta boş inançların girmesine izin vermiştir. İlahiyatın (teoloji) doğasını iyi bilenler onun mistisizme neden direnemediğini, hatta bu şekilde burada neden dini düşüncesinin zenginleştiğinin sanıldığını iyi anlarlar. Tarih boyunca, dinler arasında en temiz ve en mükemmel olan Kur'an'ın monoteizmi, tedricen kompromite edilmiş (sulandırılmış), pratikte ise dini ticaretin iğrenç şekilleri ortaya çıkmıştır. Kendilerini din koruyucusu ve yorumcusu sanan kimseler, her hâlükardâ çok güzel ve karlı olarak, dinden meslek yaptılar ve hiçbir vicdani rahatsızlık duymadan dinin hayata geçirilmeyişini kabul ettiler. Böylece ilahiyatçılar yanlış yerde yanlış insanlar oldular. Ve İslam dünyasının uyanış emaresini gösterdiği şu günlerde bu kesim, bu alemin her türlü sert ve karanlık göstergelerinin temsilcileri oldu. Bu kesim, İslam dünyasına baskı yapan sıkıntılarla başa çıkılması için herhangi bir yapıcı adım atma hususunda yetenek gösteremiştir. Sözde ilericiler, batıcılar, modernistler ve kendilerini daha nasıl adlandıran kimseler, onlar bütün İslam dünyasında tam bir felaketi temsil etmektedirler, zira çok sayıdadırlar ve özellikle hükümet, eğitim ve kamu hayatının tümünde çok etkilidirler. İslam'ı hocalar ve muhafazakarlarda görerek -başkalarını da buna inandırarak- modernistler bu düşünceyi temsil eden her şeye cephe almaktadırlar. Bu kendi kendini reformist ilan eden kimseleri, genelde utanmaları gereken şeylerle gurur duyduklarından tanırsınız. Genelde onlar; 'babasının oğlu', Avrupa'da eğitim görmüş ve oradan zengin Batı'ya karşı büyük eziklik, ait oldukları geri kalmış ve fakir ortama karşı ise çarpıcı üstünlük (kibirli) duygularıyla dönmüşlerdir," (İzzetbegoviç, 20016: 22-23).

Aliya ve Üçüncü Yol

Aliya, yine yazdığı "Doğu Batı Arasında İslam" adlı eseriyle coğrafi bakış açısının da etkisiyle bir mekân değerlendirmesi yapar ve son derece ilginç analizlerde bulunur: Bu kitapta, bugünün düşünce ve olgu dünyasında İslam'ın yerini değerlendirmeyi amaçlamıştım. Bana öyle geliyordu ki, tıpkı Müslüman dünyanın coğrafi pozisyonunun yeryüzünde Doğu ve Batı arasındaki mekânı kaplaması gibi, İslam da Doğu ve Batı düşüncesi arasında bir yerlerde bulunuyordu. Bazı genel fikirlerin ve bazı değerlerin tüm insanlık için ortak olduğunu göstermeye çalıştım. Kısaca özetlemek gerekirse, kitabın muhtevası bundan ibaretti. Sadece üç dünya görüşü vardır ve daha fazlası olamaz: Dini, materyalist ve İslami.

"Herkesin bir yönü vardır oraya döner. Öyleyse siz hayırlı işlerde birbirinizle yarışın!" ve "Hikmet, müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır," umdelerini hatırlatıp bizi Doğu ve Batı ile yarışmaya ve insani olan ile Müslümanlara yarayan şeyleri almaya davet eden Aliya, eserinde son derece hayati konulara değinir ve Kur'an'ın mahiyeti, hayatla ilişkisi hususunda net mesajlar verir: "Kur'an, edebiyat değil hayattır. Dolayısıyla ona bir düşünce tarzı değil, bir yaşama tarzı olarak bakmağa başlanır başlanmaz güçlük orta-

dan kalkar ve bu yanlış intibalar da değerini kaybeder. Kur'an'ın yegane hakiki tefsiri hayat olabilir. İslam'ın orta mevkii, saf din tarafından fazla tabii, maddi, dünyevi olmakla; bilim tarafından ise dini, bilimdışı, mistik unsurlar ihtiva etmekle suçlanmaktadır. Ne var ki İslam ancak tekdir, fakat onun da insan gibi hem ruh hem de bedeni vardır... Materyalistler İslam'ı her zaman sadece din ve mistik olarak ("sağ" temayül); Hristiyanlar ise sosyal ve siyasi bir hareket ("sol" temayül) olarak göreceklerdir," (İzzetbegoviç, 2012: 21).

O, İslam'ın en önemli misyonunun, insanı ruh ve beden bütünlüğü ve ahengi içinde tutmak ve toplumsal bazda ise iç ve dış dengeleri sürekli bir şekilde dengede tutmak olduğunu söyler: İslam, bedenen ve ruhen ahenk içinde bulunan insanları yetiştirmek ve kanunları ile sosyal-politik müesseseleri bu ahengi muhafaza edecek şekilde kurulmuş olan toplumu meydana getirmek için yapılan bir çağrıdır. İslam durmadan iç ve dış muvazenenin tahakkukunu arar veya araması icap eder (İzzetbegoviç, 2012: 23).

İslam'ın asli özelliklerinden birinin dünyaya nizam vermek olduğunu sürekli yineleyen Aliya, yer küresindeki karşıtlıkların ve keskin bloklaşmaların aşılması gerektiğinin ve bu konuda İslam'ın çok önemli bir rol üstlenebileceğini söyler. Üstelik bunu herkesin hakkını adil bir şekilde vererek ancak İslam'ın yapabileceğini ileri sürer ve o, bunu üçüncü yol, İslami yol olarak niteler: "Dünyadaki zıddiyetler -ki tarihi ifadesi mevcut bloklardırancak ve ancak bu iki dünyanın adalet paylarını da teslim edecek üçüncü bir dünyanın kurulmasıyla yenilebilir. Birbiriyle çatışan ideolojilerin aşırılıklarıyla insanlığa empoze edilemeyeceğinin ve bir senteze, orta pozisyona doğru gidilme mecburiyetinin aşikar olduğu bu zamanda biz göstermek istiyoruz ki, İslam, bu tabii fikir seyrine ahenkli bir tarzda bağlanıyor, bu fikirleri kabul ve teşvik ediyor ve peyderpey onların en tutarlı ifadesi oluyor. Doğu ile Batı arasında geçmişte birçok defa bir köprü vazifesi görmüş olan İslam, kendi öz vazifesini müdrik olmalıdır. Geçmişte eski medeniyetler ile Avrupa arasında tavassutta bulunmuş olan İslam, bugün, bu dramatik çıkmaz ve alternatifler zamanında, parçalanmış dünyada, aracılık rolünü tekrar devralmalıdır. Üçüncü, yani İslami yolun manası işte buradadır," (İzzetbegoviç, 2012: 24).

İslam'ın asli özelliklerinden birinin dünyaya nizam vermek olduğunu sürekli yineleyen Aliya, yer küresindeki karşıtlıkların ve keskin bloklaşmaların aşılması gerektiğinin ve bu konuda İslam'ın çok önemli bir rol üstlenebileceğini söyler.

Yaşayış Tarzı Olarak İslam ve Teslimiyet

İslam bir düşünüş tarzı olmaktan ziyade bir yaşayış tarzıdır, Kur'an'ın bütün tefsirleri, onun, hadise, yani hayata başvurulmadan anlaşılmaz olduğunu göstermektedir, diyen Aliya İslam ve teslimiyet konusunda son derece önemli açılımlar getirir: "Teslimiyet insanın bir bütün olarak dünyaya ve kendi faaliyetinin neticelerine karşı iç tutumudur. Allah'ın iradesine teslimiyet, insanların iradelerine karşı bağımsızlık demektir. Allah'a itaat insanlara itaati meneder. Bu, insan ile Allah arasında ve dolayısıyla insan ile insan arasında yeni bir münasebet teşkil etmektedir. Onun için kaderi kabul etmek kendini en büyük ölçüde hür hissetmektir. Bu öyle bir hürriyettir ki, kaderi

yerine getirmekle, onunla ahenk içinde olmakla kazanılır. Mücadelemizi insani ve makul kılan, ona sükûn ve huzur damgasını vuran, her şeyin akıbetinin elimizde olmadığı kanaatidir. Bize ait olan, gayret etmek, uğraşmaktır; netice ise Allah'ın elindedir. Binaenaleyh, bu dünyadaki hayatımızı hakiki manada anlamak; her şeyi ihata etmek ve her şeye hâkim olmak hevesine kapılmadan çabalamak ve doğduğumuz yer ve zamanı, yani kaderimiz ve Allah'ın iradesi olan yer ve zamanı kabul etmeğe hazır olmak demektir. Teslimiyet, hayatın çözülemezlik ve manasızlığından insani ve vakarlı tek çıkış yoludur; isyansız, yeissiz, nihilizmsiz, intiharsız tek çare... Teslimiyet, hayatın kaçınılmaz olarak getirdiği sıkıntılarda alelade bir insanın kendini kahraman gibi hissetmesi veya vazifesini yapmış ve kaderine razı olmuş bir şehidin zihniyetidir. İslam, kanunlarına, emir ve yasaklarına, beden ve ruhtan talep ettiği gayrete göre değil; bunun hepsini kapsayan ve aşan bir şeye göre, marifetin bir anına, ruhun zamanla yarışma kuvvetine, varoluşun getirebileceği her şeye tahammül etmeğe, rızaya, yani tek kelimeyle Allah'a teslimiyetin hakikatine göre öyle adlandırılmıştır. Ey! teslimiyet, senin adın İslam'dır," (İzzetbegoviç, 2012: 360).

Yargılandığı bir davada, "Ben bir Müslümanım ve öyle kalacağım. Kendimi dünyadaki İslam davasının bir neferi olarak telakki ediyorum ve son günüme kadar da böyle hissedeceğim. Çünkü İslam, benim için güzel ve asil olan her şeyin diğer adı; dünyadaki Müslüman halklar için daha iyi bir gelecek vaadinin ya da umudunun, onlar için onurlu ve özgür bir hayatın, kısacası benim inancıma göre uğrunda yaşamaya değer olan her şeyin adıdır," (İzzetbegoviç, 2016b: 50), diyen Aliya, 1997 yılında İslam Konferansı Örgütü'nde çok acı uyarır: Çok açık konuştuğum için beni bağışlayın. Güzel yalanların yardımı olmaz, ama acı gerçekler bir ilaç olabilir. Batı çöküntü içinde ya da dejenere olmuş değil. Kendi kendini kandıran komünizmin "çürümüş Batı" propagandası, bunu acı bir şekilde ödedi. Batı çürümüş değil. Güçlü, örgütlü ve eğitimli. Okulları bizimkilerden iyi ve kentleri bizimkilerden temiz. Batı'da insan haklarının düzeyi yüksek ve fakirler ile sakatlara toplumsal yardım iyi örgütlenmiş durumda. Batılılar çoğunlukla sorumlu ve dakik kişiler. Bunlar, onlardan edindiğim tecrübelerim. Onların ilerlemelerinin karanlık yönünü de biliyorum ve bunun, gözümün önünden kaçmasına izin vermiyorum. İslam en iyisi -bu hakikat-, ama biz en iyisi değiliz. Bunlar iki farklı şey ve her zaman onları karıştırıyoruz. Batı'dan nefret etmek yerine, onunla rekabet etmeliyiz. Kur'an bize bunu emretmiyor mu? "Hayırlı işlerde yarışın." Din ve bilim yardımıyla, ihtiyaç duyduğumuz gücü yakalayabiliriz. Uzun ve zor bir yol bu. Kur'an'ın bahsettiği zirveye doğru yorucu bir tırmanma; ama başka yol yok (İzzetbegoviç, 2016b: 414-415).

Bugünkü dünyada Müslümanlar olarak esir, eğitimsiz, fakir ve bölünmüş olduğumuzu, bu yüzden de bir an önce toparlanıp yeniden doğmamız gerektiğini dile getiren Aliya, gençlere tarihi misyonlarını hatırlatarak umut aşısı yapar: Her zaman ve her neslin önünde, yeni şekiller ve vasıtalarla İslam'ın mesajlarını gerçekleştirme görevi durmaktadır.

Aliya, bütün hayal kırıklıkları ve yenilgiler içinde İslami yeniden doğuş, dünyanın geniş alanında umut ve çıkışın bir adıdır, diye düşünür. Bazı genel fikirlerin ve bazı değerlerin tüm insanlık için ortak olduğunu ifade eder. O, hayatı özgürlük, irade ve sorumluluk üzerinden tarif edip maneviyatçılık ve maddiyatçılık dışında "üçüncü yol" olarak İslam'ı görür, "insan olma ve insan kalma" olgusunun altını çizer, gerçek teslimiyetin İslam olduğunu ve onun anlamının da sadece ve ancak Allah'a bağlanmak olduğunu belirtir. Onu rahmet ve minnetle anıyoruz.

Kaynakça

İzzetbegoviç, Aliya (2012). Doğu Batı Arasında İslam. Yarın Yay. İstanbul.

İzzetbegoviç, Aliya (2016). İslam Deklarasyonu. Fide Yay. İstanbul.

İzzetbegoviç, Aliya (2016b). Tarihe Tanıklığım. Klasik Yay. İstanbul.

Bosna'da Sarıksız ve Sakalsız Bir Osmanlı: Aliya

Hüseyin YORULMAZ

Aliya İzzetbegoviç'i yetiştiren iklimden ve coğrafyadan bahsetmezsek bu yazı eksik kalır, biliyorum. Dolayısıyla adı Bosna-Hersek ile özdeş bir insandan bahsederken, onun yetiştiği coğrafya ve tarihin, iklimin bizim için çok büyük bir önemi vardır. Önemi vardır çünkü Balkanları Anadolu'nun doğal bir uzantısı kabul edersek bu toprakların tarihi biraz da bizim tarihimiz sayılır. Aliya ne kadar Bosnalı ise o kadar Türkiyeli, ne kadar Boşnak ise o kadar Müslüman ve Türk'tür.

Osmanlı Atlasının Bosna Kumaşı

Türkler uzun ve çetin mücâdelelerden sonra yaklaşık dört asır boyunca Balkanlar'da yegâne hâkim bir güç olarak bulunmuştur. Bu mücâdele genellikle Türklerle Balkan halkı arasında değil, Balkan halkına hâmilik eden Avrupalılarla Türkler arasında cereyan etmiştir demek, daha doğru olur. Osmanlı muhalifi tarihçiler bile bölge halkının Türk idaresinden memnun olduğunu söylemiş, Balkanlar'da uzun süre bulunuşumuzun sebebini de bu memnuniyete bağlamışlardır. Dolayısıyla bu uzun zaman diliminde atalarımız, değişik milletlerden meydana gelmiş Balkan mozaiği ile kaynaşmış, asırlar boyunca iç içe yaşamışlardır. Bu birlikteliğin tarihî ve kültürel sonuçlarının etkisi, günümüzde dahi (Kosova, Makedonya, Bosna-Hersek, Karadağ vs.) her alanda sürmektedir.

Evliya Çelebi'nin "lisanları ve kendileri pâk ve kadirşinas insanlardır" dediği Boşnaklarla yüzyıllar boyunca sürdürdüğümüz bu uzun yürüyüşün hikâyesini "dil" denen canlı ve akıcı varlıktan daha iyi takip edebiliriz. Yapı olarak Boşnakların konuştuğu dille Türkçe tama-

men farklı bir lisandır. Slav dilleri ailesi içinde bulunan Boşnakça'daki -bunu kabul etmeyip Sırpça diyenler de var- Türkçe kelimelerin sayısını göz önünde bulundurursak, dört asırdan beri adeta et ve tırnak mesabesinde birbiriyle kaynaşmış olan Türkler ve Boşnaklar için "iki dil, bir millet" tabirini rahatlıkla kullanabiliriz.

Her dilde o dilin kendi kuralları içerisinde birtakım doğal değişiklikler görülür. Bu değişmeler genellikle dışarıdan gelen dalgalarla ortaya çıkar. Kuşkusuz bu durum bizim dilimizde de vardır. Bazı Arapça ve Farsça kelimeler dilimize geçerken bu ses değişmelerinin etkisinden kurtulamamıştır: Mesela "peygamber" (peyâmber: haber veren), "rûze" (oruç), "mide-nüvâz" (maydanoz), "Muhammed" (Mehmed) vs. Aynı dönüşümün kimi Türkçe kelimelerde bile olduğunu söylemek mümkün: Bugün en çok kullandığımız "iyi" sıfatının "edgü, eygü, eyü, iyü, iyi" seyrini takip ederek bugüne gelişine ve ilk şeklinin "edgü" olduğuna kaç kişi inanır!?

Bu değişimlerin bir benzerini Türkçe'den Boşnakça'ya geçen kelimelerde de görüyoruz. Bosna-Hersek'in ünlü Türkologlarından Amina Siljak Jesenkoviç yüksek lisans tezinde, Türkçe'den Boşnak diline geçen kelimeleri dinî terimler, günlük yaşam, ev döşeme, giyinme kültürü ve yemek kültürü olmak üzere birtakım gruplara ayırır. Ve bunlara dair gündelik yaşantıda kullandıkları sözcüklerden örnekler verir. Aslında bu konuda Jesenkoviç'ten de önce Hanka Vaydoviç'in kapsamlı bir çalışması bulunmaktadır. Vaydoviç, Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça'da kullanılan Türkçe asıllı kelimeleri araştırmıştır. Şunu da belirtelim ki Bosna'daki tüm unsurlar Türkçe sözcükleri aynı oranda kullanmamış, inanç yapılarına göre seçerek almışlardır. Jesenkoviç buna "cenaze"yi örnek verir: Cenaze, Türkiye'de inanç farkı gözetilmeksizin her dinden topluluğun ölüsü için kullandığı bir terimdir ama Bosna'da sadece Müslümanların mevtası için kullanılır. Boşnak Müslümanlar, gayrimüslimlerin ölüsünü tanımlamada başka bir terim kullanır: "Sahrana." Mesela Mareşal Tito'nun, Rus lider Brejnev'in "sahrana"sı vardır. Onların naşını "cenaze" ile ifade edersek, gâvura Müslüman demek gibi Boşnaklar bunu çok tuhaf karşılar. Bizlerin, Müslüman olmayanların ölüsüne "toprağı bol olsun" değil de, "Allah rahmet eylesin" dememiz gibi.

Boşnakların dilinde daha çok Türkçeden geçen dua ve selâmlaşmaya ait kelime grupları yaşıyor. Bayramlarda Bosna-Hersek şehirlerinin en işlek cadde ve sokaklarında bez afişlere iri harflerle yazılmış "Bayram Şerif Mubarek Olsun!" yazısını görürsünüz. Sabahleyin kalkan bir Müslümanın komşusuna ilk sözü "Sabah hayrola!"dır. Muhatabı ise "Allah razi ola!" diye mukabelede bulunur. Ayrılırken de birbirlerine "Allahimanet" derler. "Allah'a emanet" değil, ismin e-halini yutarak ve "emânet"in ilk harfini dönüştürerek "Allahimanet."

Kadîmden beri öyle kalmış ve öyle yaşıyor. Yine birbirlerine veda ederken veya "aferin" yerine "eyvala" derler. "Eyvallah"ın ta kendisi. Bununla beraber daha

Boşnakların dilinde daha çok Türkçeden geçen dua ve selâmlaşmaya ait kelime grupları yaşıyor. Bayramlarda Bosna-Hersek şehirlerinin en işlek cadde ve sokaklarında bez afişlere iri harflerle yazılmış "Bayram Şerif Mubarek Olsun!" yazısını görürsünüz. Sabahleyin kalkan bir Müslümanın komşusuna ilk sözü "Sabah hayrola!"dır. Muhatabı ise "Allah razi ola!" diye mukabelede bulunur. Ayrılırken de birbirlerine "Allahimanet" derler. "Allah'a emanet" değil, ismin e-halini yutarak ve "emânet"in ilk harfini dönüştürerek "Allahimanet."

çok konuşma dilinde geçen "eydovale" (eyi dua ile) ve "eysahadile" (eyi sıhhat ile) veya "esadile" (eyi sıhhat ile) gibi şekil alarak bizde olmayan selamlaşma biçimleri de hâlâ yaşamaktadır. Bu insanlar birbirlerini selâmlarken "Selâm aleyk" der. "Selâmün aleyküm" diyenler olduğu gibi, ekseriyetin selamlaşma biçimi böyle. "Aleyküm selâm"da bir değişiklik yok. Ancak yer yer selâmdan sonra bazı dindar Müslümanlar arasında "ve rahmetullahi ve berekâtihî..." diyerek uzatanlara da rastlarsınız.

Bosna'da verilen selâm bir kimlik belirtisidir. Sırp ve Hırvatların karışık yaşadığı toplumda bir kişinin Müslüman olup olmadığını verdiği selâm tarzından anlayabilirsiniz. "Merhaba" gibi bizde nispeten daha nötr bir selâmlaşma tarzı bile bir kimlik belirtisi ve Müslümanlara özgüdür.

"Tanrı selâmı"ndan sonra kusursuz bir misafirperverlik gelir. Bununla ilgili bazı kelimeler de telaffuzda dönüşüme uğramıştır. Boşnaklar bizdeki "buyurun" kelimesinin son harfini m'leştirerek "buyurum" şeklinde söylerler ve kullanıldığı yer Türkçe'deki gibidir. Kullanış biçimi ve tabii ki konukseverlikleri de aynı. Misafirlerini karşılarken ve bir şey ikram ederlerken nezaketen "buyurum" derler. Artık icabet size kalmıştır. Misafirlere yapılan ikrama "ziyafet" derler. İkram da "içram". İkram vermek ise "poiçramiti". Kalabalığa ve çokluğa "siyaset" derler. Problemler hariç olmak üzere bu siyasetin politika ile herhangi bir ilgisi yoktur. Bu arada bir yakınları veya tanıdıkları akrabalarını kaybetmişse "Başum sagosun" dediklerini duyarsınız. Cevabı da "Dostum sagosun"(Dostum sağolsun)dur.

Beyoğlu Ali İzzet Paşa

Tarihte iz bırakmış birtakım kişileri gelişmekte olan önemli olayların ortaya çıkardığı kabul edilir. Nadir görülen toplumların kırılma anında olayların akışını o kişi belirler ve kalabalıkları açtığı çığırdan yönlendirerek ustalıkla yürütür. Akıp giden mecrada selin önünde bir çerçöp olmaz; çığır açarak olaylara yön verir. Sanki o kişinin, arkasındaki kitleye yön vermek için o zamanda dünyaya gelmesi gerekiyormuş gibi, tarih onu bu belirleyici özelliğinden dolayı kendiliğinden kahraman yapar. Kaderin tecellisi denilen şey de galiba bu olsa gerektir.

Aliya İzzetbegoviç, Bosna savaşında varlığını tüm dünyaya kabul ettirmiş, halkının kaderini belirleyen ender devlet adamlarından biridir. Bilindiği gibi Dayton Antlaşması ile Bosna-Hersek birtakım kantonlara ayrılmış ve bu kantonları oluşturan çoğunluğun yanında diğer unsurlara da söz hakkı verilmiştir. Aliya kendi kantonlarında bu hakkı tanımasına rağmen diğer kantonlarda, özellikle Sırp Cumhuriyetine ait bölgelerde Boşnaklar bu haktan mahrum bırakılmışlardır. Dayton'da Aliya'nın içinde ukde olarak kalan en büyük soru işaretlerinden biri de budur. Zaten söz konusu antlaşmayı "yüreğinden kan damlayarak" imzalamak zorunda kaldığını bizzat kendisi söylemiştir. Dört yıl boyunca dünyanın yok etmek istediği sistemler anaforunda Bosna'nın bir dal bulup can havliyle tutunması idi bu. O dalın gövdeden koparılmak istendiğini, Bosna'da her an budanmakla karşı karşıya olduğunu yıllardır hep beraber gözlemliyoruz.

Ülkesinin bu hâlde olması Aliya'nın duruşuna bir halel getirmez. O bütün bunların başına niçin geldiğini, halkının sahip olduğu kimliği yüzünden olmadık sıkıntılara katlandığını çok iyi biliyordu. Ya bu kimliğinden vazgeçecekti ya da ülkesinden. Onun için ilkinden vazgeçmesi demek, halkının tarih sahnesinden çekilmesi ile eşdeğerdi. Kimliğinden taviz vermediği için ülkesini bu kadar da olsun koruyabildi. Ondan vazgeçseydi, ülkesinin bir Sırbistan'dan yahut Hırvatistan'dan farkı kalmayacaktı. Bunu en iyi bilenlerden biriydi çünkü. İşte Bosna'da, Boşnak halkının bile bir kısmının anlayamadığı Aliya'nın büyüklüğü buradan gelmektedir. Mareşal Tito döneminde uyutulmuş ve kendi kimliğinden soyutlanarak uyuşturulmuş Boşnaklardan bahsediyoruz.

Üsküdarlı bir zabit kızının torunu olarak Türkiye ile yüz yıl önce koparılmış tarihî bağı yeniden kurmak Aliya'ya nasip oldu. Dolayısıyla biz onu, Rumeli'den yetişmiş paşaların ve beylerin devamı, hikmetli devlet adamlarından bir Tiryaki Hasan Paşa ve Ahmed Cevdet Paşa silsilesinin uzantısı olarak görüyoruz. Balkanların yüz yıl önce Anadolu'dan zoraki olarak koparılmış bağını yeniden sağlamlaştıran sembol bir isim olarak akıllarda kalacak.

Duvarların yıkıldığı 1989 yılı sonrasında Aliya gibi bir siyasetçinin Bosna'nın başında bulunması, Boşnak Müslümanları

adına büyük bir kazanç olmuştur. Aliya İzzetbegoviç, nicedir emsâline az rastlanan devlet adamlarımızdan biridir. "Devlet adamlarımızdan" diyoruz, çünkü 300 sene, 400 sene önce dünyaya gelseydi, Osmanlı'nın anlı şanlı paşalarından biri olabilirdi. Belki de aynı bölgeden gelip Osmanlı tarihinde padişahlıktan sonra en büyük makam olan sadarete oturmuş Sokollu Mehmed Paşa, Damat İbrahim Paşa, Koca Mustafa Paşa, Hersekzâde Ahmed Paşa gibi ünlülerin safında yer alacaktı. Kim bilir tarihe Beyoğlu Ali İzzet Paşa olarak geçecekti. Ya da bilge ve düşünce adamlığını göz önünde bulundurursak, Saraybosna'dan kalkıp gelerek İstanbul medreselerinde ders görmüş ve kısa zamanda bilgi ve görgüsüyle temâyüz etmiş Müderris Ali İzzet Efendi olarak tanıyacaktık onu. O zaman da muhtemelen büyük bir kadı ya da şeyhülislâm olabilirdi. Bu arada belki bir "divan" da düzenleyebilirdi. Çünkü eskinin medreselerinde şiir ve edebiyatla uğraşmak o kişiye farklı bir rüçhaniyet kazandırıyordu. Bu imtiyazlı özelliğinden dolayı muhtemelen padişah saraylarının, sadrazam konaklarının aranan bir şairi de olabilirdi. Böylece yine o bölgenin topraklarından gelmiş Bosnalı Sabit gibi, Prištineli Mesîhî gibi, Vardar Yenicesi'nden çıkmış Hayâlî Bey gibi Divan şiirinin büyük ustalarından biri olarak tanıyacaktık ve şiirlerini bugünkü Türk üniversitelerinin edebiyat bölümlerinde okutacaktık.

Üsküdarlı Sıdıka hanımın torunu olan Aliya, bir İstanbullu kadar bize yakın ve içimizde yaşamış biri sanki. Siyasi ihtirasları uğruna rakiplerinin omuzlarına basarak yükselmiş bir politikacı değildir o. Doğuştan tevarüs etmiş "beyoğlu" bir liderdir. En tepe noktada kayd-ı hayat şartıyla bulunmak ve ne pahasına olursa olsun ille de insanları yönetmek gibi bir şiarı olmamıştır. Ölümünden birkaç yıl önce sağlık nedeniyle başkanlıktan ayrılması da bunu gösterir. Görev başında ölerek tarihe geçmek gibi bir derdi de yoktur. Bütün bu hasletlerinden sıradan bir siyasetçi olmadığını çıkarıyoruz.

Yıldızların nadiren parladığı anlar vardır. 1989 tarihi o anlardan biridir. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra dünyanın gidişatı, hapishaneden yeni çıkmış Aliya İzzetbegoviç'i siyasetin içine çekmiş, kendisini politika kazanının içinde bulmuştur. Ya işe el atacak ya da olup bitenleri eli böğründe oturup seyredecekti. Sadece buğzetmeyi inancının en zayıf noktası olarak gördüğünden, eliyle ve diliyle haksızlığa karşı savaşmak için yola çıktı. Böylece Soğuk Savaşın bittiği bir dönemde, Balkan coğrafyasının Bosna kesitinde üzerine düşen görevi yerine getirdi.

Aliya İzzetbegoviç deyince her zaman şöyle bir fotoğraf karesi gözümüzün önünde canlanır: Bakışlarındaki derinlik ve duruşundaki vakar, âşinâsı olduğumuz ricâl-i devlet arasında onu hep yalnız kalmış bir insan gibi gösterir. Simasındaki kendine özgü tebessüm ağlamaklı yüz hatlarının hüzne karışmış ifadesi gibi durmakta, çivit mavisi gözleri hikmetli bakışına derin bir anlam katmaktadır.

Aliya, tarihe çentik atmış bir bilge isimdir. Selefleri Mahmud Paşa gibi, Hersekli ve Köprülü Paşalar gibi... Aliya olmasaydı, dünya sisteminin o bölgedeki Müslümanları Sırplaştırmak ve Hırvatlaştırmak için elinden gelen tüm imkânları kullandığı bir zamanda, olmadı büyük bir soykırımla tarih sahnesinden silinmek istendiği yirminci asrın son yıllarında bağımsız bir Bosna kurulamayabilirdi. O, Balkan coğrafyasının batısında Boşnakların inancını yeniden

mayaladı. İstikbâl vaad eden bu mayanın tuttuğunu bugün bütün dünya görüyor. Aliya, halkını arkasına alarak ayaklarına takılmak istenen prangaları kırmış, dünya âleme ben de varım diyebilmiş bir liderdir.

Aliya ve Tayyip

Yakın dönem siyaset tarihimizde, biri Türkiye'de öbürü de Bosna'da olmak üzere ön adıyla hitap edilen herkesin âşinâ olduğu iki lider vardır: Aliya İzzetbegoviç ve Recep Tayyip Erdoğan. "Bey" ve "efendi" gibi tazim sıfatlarının yanında, "Başbakan" ve "Cumhurbaşkanı" gibi bulundukları makamı ifade eden ünvanlar kullanılmakla beraber, genel olarak halkın bu iki lidere sevgi ve saygısının bir yansıması olarak önadıyla hitap edildiğini görüyoruz: Aliya ve Tayyip. Her ikisi de kendi sınırlarını aşmış Filistin, Bosna, Pakistan, Mısır, Somali, Suriye başta olmak üzere Endonezya'dan Fas'a kadar bütün bir İslâm dünyasına mensup ümmetin bu zamandaki alemdârı olmuştur. Aynı zamanda insanların en yakınları ve samimi buldukları kimseler için kullandığı ön adıyla anılmak, Erdoğan ve İzzetbegoviç'in halkı tarafından kendilerinden biri olarak algılandığını göstermesi bakımından da üzerinde durulmaya değer bir özelliktir.

Kader, çağdaş olan bu iki lideri 20. yüzyılın ikinci yarısının sonlarında aynı zamanlarda buluşturdu. Aliya'nın son nefesini vermeden önce de aynı ortamda bir araya geldiler. Tarih: 18 Ekim 2003, Cumartesi. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan İngiltere'nin başkenti Londra'daki görüşmelerini bitirmiş, İstanbul'a dönmek üzere

iken, 38 günden beri hasta yatağında yatan Aliya İzzetbegoviç'in durumunun oldukça ağırlaştığına dair bir haber ulaşır kendisine. Hiç hesapta yokken bunun üzerine Erdoğan yolunu değiştirerek doğrudan Saraybosna havalimanına iner. Türk Başbakanın amacı, Bilge Lideri ölümünden önce hasta yatağında son bir kez olsun görebilmekti. Erdoğan, Boşnak liderin konuşamayacak kadar ağır hasta olduğunu biliyordu. Çünkü günlerdir bilinci kapalı olarak yattığını ve kimseyle konuşamadığı haberini almıştı. Buna rağmen dünya gözüyle son bir kez olsun görüp helâlleşmek istedi ve yolunu Bosna'ya düşürdü.

Ancak bu ziyaret, Erdoğan'ın üzerine başka bir görev daha yükledi: Kendi ülkesinin sorumluluğuna ilâveten bir de Bosna'nın sorumluluğu. Konuşmalarında Saraybosna'dan Semerkant'a, Kahire'den Mekke-Medine'ye sık sık selam göndermesinin nedenlerinden biri de budur. İşin ilginç yanı günlerdir bilinci kapalı olarak hastanede yatan İzzetbegoviç'in şuuru Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı gelince açıldı. Oğul Bakir İzzetbegoviç'in anlattığına göre Aliya, Recep Tayyip Erdoğan'ın geleceğini duyunca mavi gözlerine fer gelerek sararmış yüz hatlarında tebessüm belirmeye başladı. Belli ki ona vereceği bir mesaj vardı ve o da ayağına geliyordu. Erdoğan'ı odasının kapısında aniden görünce hafif meyilli yastıktan biraz kıpırdanarak kalkmak istedi. Bu hareketi yaparken zorlandığı görüldü. Misafiri buna engel olup rahatsız olmaması gerektiğini yakınlarına söyleyerek hemen yanı başındaki bir sandalyeye oturdu. Bir süre öylece karşılıklı göz göze bakıştılar. Bilge Lider adeta uzun zamandan beri ölüm döşeğinde Türk misafirini bekliyordu ve söylenmesi gereken bir vasiyeti vardı da onu iletecekti. Dermansız kollarını uzatarak Erdoğan'ın ellerini iki elinin içine aldı ve söze sanki saatlerdir süren doyumsuz sohbetin ardından yarım kalmış cümlesini tamamlar gibi kesik kesik şu kısa cümleleri kurabildi:

- "Tayyip kardeşim dualarımız sizinle... Bu topraklar, evlâd-ı fâtihân ve Osmanlı bakiyesidir. Bosnamı koruyun, Bosnama

sahip çıkın... o size emanettir!.."

Hepsi bu kadar! Burası sözün bittiği yerdir. Artık meramı anlatmak için kurulacak başka cümlelerin bir anlamı da kalmamıştır. İçinde bulundukları atmosfer ve yaşadıkları yoğun duygu seli çok şey anlatıyordu zaten. Bilge Lider bu sözü o güne kadar görüştüğü tüm liderlerden sır saklar gibi esirgedi, kimseye söylemedi. Belki de bu sözü Erdoğan'dan başka kimsenin kaldıramayacağını bildiği için o ana kadar içinde saklamıştı. Ya da onun istikbâlini okumuştu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ndeki başkanlığından beri takip ettiği ve zaman zaman görüştüğü Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığının ardından daha 7-8 ay kadar ancak geçmişti.

Aliya, üzerindeki en değerli emaneti Tayyip Erdoğan'a yükleyecek kadar onda bir damar bulmuş ve kalpten kalbe köprü kurarak adeta geleceğini okumuştu. Artık emanet emin ellerdeydi ve ruhunu teslim edebilirdi. Erdoğan, bu ziyaretin ardından son derece mutlu ayrılmış ve Boşnak liderin iyileşiyor olduğunu düşünmeye başlamıştı.

Üsküdarlı Sıdıka Hanımın torunu ile yine Üsküdar'ın yamaçlarında Karacaahmet sırtlarında medfun Tenzile hanımın oğlunu kader son olarak bir araya getirmiş ve her iki taraf için de maksat hâsıl olmuştu. Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç bu tarihî randevudan bir gün sonra 19 Ekim 2003 Pazar günü ebediyet yurduna göç etmiştir.

Aliya'nın öldüğü gün gökyüzünün ağladığı gündür. "Yıldızların parladığı an"dan sonra "kayan yıldız sırrı" da diyebilirsiniz buna. Yahut 20. yüzyılın ufûnet dolu karanlığından kurtuluşun yıl dönümü olarak 21. yüzyıla parlak bir giriş yapmak. Çünkü tüm dünyanın gözleri önünde sergilenen Sırp katliamının, Çetniklerin döktüğü kanı ancak böylesi bir yağmur temizleyebilirdi.

İrtihâl-i Dâr-ı Bekâ

Aliya, ahir ömründe iki kez kalp krizi geçirdi. İlki, Bosna'nın ameliyat masasına yatırıldığı Dayton Antlaşması'nın hemen sonrasına, 1996 yılının ilk aylarına rastlar. O tarihten sonra birkaç yıl daha aktif görevde kalabildi. 10 Eylül 2003 tarihinde evinde aniden bayılması ve düşerek dört kaburga kemiğinin kırılması üzerine hastaneye kaldırıldı. Bu kriz fena idi ve atlatılacak gibi durmuyordu. 78 yaşındaki Aliya İzzetbegoviç iç kanaması geçirmiş ve yolun sonuna gelmişti. 40 gün sonra da Koşeva Hastanesi'nde vefat etti.

Bosna'da vefat eden Müslümanlar için gazetelerde ve sağa sola asılan duvar ilânlarında öteden beri "irtihâl-i dâr-ı bekâ" (ölümsüzlük yurduna göç) ifadesi kullanılır. Bosna'da yüzyıllardır kullanılan bu kalıp bir Osmanlı ifade tarzı olup Arap harfleriyle yazılır. Bu ifade Aliya İzzetbegoviç için de kullanılmış ve ülkenin en küçük yerleşim birimlerine kadar her tarafa gönderilmişti. Bu ilânlar Müslümanlar için yeşil basılırken, gayrimüslimler için siyah ve ateistler için açık mavi basılmakta ve ölen kişinin kimliğini belirtmesi bakımından bir anlam ifade etmektedir.

İzzetbegoviç öldüğünde herkes onun Gazihüsrevbey Camii'nin haziresine gömüleceğini sanıyordu. Meğer vasiyetnamesinde, "Beni şehitlerin yanına defnedin!" demiş. Yıllardır onların yanında olmayı arzu ettiği şehitlerin yanına... Sevdiği ve özlediği mücâhit arkadaşlarının arasında Kovaçi Mezarlığı'nda yatıyor şimdi.

Aliya, kendisini hep bir evlâd-ı fâtihân ve Osmanlı torunu olarak gördü. Bosna'yı da Balkanlar'ın batı ucunda kalmış bir Osmanlı toprağı. Onun için İstanbul'dan Fatih Sultan Mehmed'in türbesinden toprak getirilip mezarına serpilmesi, köklerinin yaslandığı yeri göstermesi bakımından büyük bir anlam ifade etmektedir. Düşmanlarını çatlatırcasına, bütün dünyaya karşı "ben beş asırlık böylesine muazzam bir mirasın üzerinde oturuyorum" demektir bu.

Aliya'nın Ahlakı

Mehmet ÖDEMİŞ
Dr., Eğitimci

Bir ahlak felsefesi ve tecrübesi, değerini öncelikle tutarlılığından alır. Gerek teorik olarak gerekse pratik olarak insicamını yitirmiş bir ahlak anlayışı, itibarsızlaşmaya mahkumdur. Böyle bir ahlaki zihniyet aynı zamanda rol modellik vasfını da kaybedecektir. Bir milleti trajediden stratejiye geçiren isim olarak Aliya İzzetbegoviç, nazari ve amelî tutarlılığa sahip bir ömür yaşamış ve emaneti bundan yirmi bir yıl önce Hakk'a teslim etmiştir. Zannımızca söze ona rahmet dileyerek başlamak, besmeleyle başlamak gibi anlamlı olacaktır.

Bilgi ve iman felsefesi açısından yeterli delil olmadan bir şeye inanmak her zaman her yerde herkes için epistemolojik açıdan bir yanlış, ahlaki açıdan ise hataya karşılık gelir. 19. yüzyıl matematikçisi ve filozofu William Clifford'ın ifadesiyle epistemolojik doğruluk için iddianın vakıa ile örtüşmesi gerekir. Aliya, savına olgusal açıdan hayat vermiş, dimdik bir ağaç olarak göçüp gitmiştir.

Aliya, inanç ile eylem arasındaki insicamsızlığa dikkat çekerek kendilerini katı dindar zannettiği halde pek çok insanın hayatlarına yön veren değer felsefesinin ve yaşam tarzının materyalist karakterli olduğuna vurgu yapar. Buna karşın "endokrin ateistler" arasında hak ve adalet savaşçısı olarak öne çıkanlar vardır. İnançlarla davranışlar, fikirlerle ameller arasında doğrusal bir zorunluluk olmadığını kay-

deden düşünür; bu noktada aile ve çevrenin rolüne dikkat çeker. Gerçekten epigenetik faktörler olarak aile ve çevre, kişilik gelişiminde kritik önemi haizdir. Kişi bir aile terbiyesi çerçevesinde "verdiği sözü tutmayı, insan ayırmamayı, akrabalarını sevmeyi ve yardım etmeyi, iki yüzlülükten nefret etmeyi, alçakgönüllü ve gururlu olmayı"[1] öğrenmişse inancı ve dünya görüşü ne olursa olsun ahlaken fıtratını korumuş ve yaratıcının kulunda görmek istediği özellikleri şahsiyet edinmiş demektir. Birey bir akide olarak dinle buluşamamış olsa da kültüre sirayet eden dinî fasılları karakter itibariyle edinmiş olmaktadır. Aliya İzzetbegoviç, aslında yaşayan dinle ezberlenen din arasındaki farka dikkat çekmektedir.

Aliya, bu fikirleriyle düşüncelerini yakından bildiği Nietzsche'ye itiraz eder. Çünkü Alman filozofa göre insan tekine sahip olduğu hususiyetleri hiç kimse vermemiştir: Ne Tanrı ne toplum ne ailesi ne ataları ne de bizatihi kendisi. Çünkü hiç kimse kendisinin var olmasından ya da şu anki haliyle var kılınmış olmasından yahut şu an içinde yaşadığı şartlarda ve ortamda yaşıyor olmasından mesul değildir. İçine doğduğu Hristiyan kültürünü bir *cellat metafiziği* inşa etmekle suçlayan Nietzsche, insanların suç işleyebilecek kadar özgür olmadığını savunur. *Doğu-Batı arasında İslam'*da Nietzsche'nin Hristiyanlıkla ilgili eleştirilerini aktaran Aliya, onun haklı olduğu yönlere atıf yapar. Zira Nietzsche, Hristiyan ahlakını yükselmekte olan insanlığın kuvvetli vücuduna herhangi bir devrede zerk edilen zehirlerin en müthişi olarak görmektedir.

"Ahlaklı ateist vardır fakat ahlaklı ateizm yoktur."[2] düşüncesini savunan Aliya, seküler ahlakın dinî ahlaktan bağımsız ortaya çıkmadığını ileri sürer. Batı dünyasının iyi insanları hâlâ batırdıkları o güneş sayesinde ısınmaktadır. Kilisenin istismar ve politize ettiği din, pek çok müttefik sebeple bir-

Aliya, inanç ile eylem arasındaki insicamsızlığa dikkat çekerek kendilerini katı dindar zannettiği halde pek çok insanın hayatlarına yön veren değer felsefesinin ve yaşam tarzının materyalist karakterli olduğuna vurgu yapar.

likte Batı dünyasındaki ağırlığını kaybedip yerini seküler ahlaka bırakırken bile aileye, edebiyata, sinemaya hatta mimariye sayısız şekilde sirayet ettiğini gözlemlemek mümkündür. Fransa'da din dersleri kaldırılmış yerine sadece ahlak dersi konmuştur. Mütefekkirin gözlemine göre bu ders kitaplarının müfredatı yine Hristiyan ilmihallerinden (katehisiz) ilham alınarak hazırlanmıştır. Bu ve benzeri örnekler ne kadar çabalanırsa çabalansın Batı toplumu için bile dinden tümüyle kopmanın mümkün olmadığını gösterir. İtikaden onu terk etseniz bile etik sistemiyle, etik sisteminden vazgeçseniz kültürel tezahürleriyle toplumun ve tarihin kılcal damarlarına işlenmiş bu büyülü izden vareste kalmak zordur. Nihayetinde "Aydınlanmanın ahlak öğretileri, çıkarın fayda etmediği noktada toplumu bir arada tutmak için zayıf düşürülen dinin yerine, anlıksal bir zemin bulunması yönünde girişilen umutsuz çabaya tanıklık etmektedir."[3] Ve ahlak, Sydney Brenner'in iddia ettiğinin aksine sadece Tanrı'nın malumu bir bilgi ve edim değildir. O, insanı diğer canlı türlerinden gerçek anlamda üstün kılacak yegâne meziyettir.

İslam dinindeki iman-amel bütünlüğüne dikkat çeken Aliya, aslında içinde yaşadığı toplumdaki sorunlara dair de bir tespit yapmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de inanç ile ahlak arasındaki kopmaz bağın defalarca altının çizildiğini belirten düşünür, İslam dünyası adına bu hususta bir özeleştirinin şart olduğunu kaydeder. Tolstoy'un da fark ettiği gibi herkes insanlığın kötüye gittiğini kabul etmektedir ama hiç kimse kendisinin kötüye gittiğini görmemektedir.

İmanın ameli istediği gibi amelin de imanı doğurabileceğine işaret eden Aliya, "Sevdiğiniz şeylerden infak etmeden iman etmiş olmazsınız" hadisini buna delil getirir. İmanla şereflenmenin yollarından biri de imanın özü olan güven duygusunu içeriye ve dışarıya yansıtmaktır. Mümin, iman sayesinde bir yandan metafizik emniyeti tesis ederken diğer yandan canlı cansız bütün bir fizik aleme güven verendir. Ona göre "Tanrı düşünerek bulunabileceği gibi iyilik yaparak da bulunabilir."[4] Bu tıpkı Kur'ân'ın neden Abdullah oğlu Muhammed'e nazil olduğunu merak edenlere yanıt niteliği taşıyan şu ayetteki

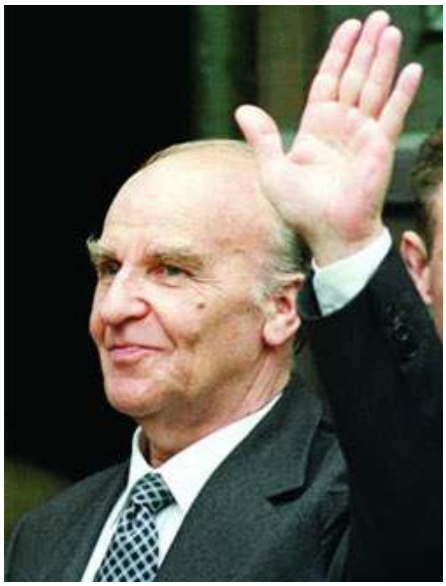

İmanın ameli istediği gibi amelin de imanı doğurabileceğine işaret eden Aliya, "Sevdiğiniz şeylerden infak etmeden iman etmiş olmazsınız" hadisini buna delil getirir. İmanla şereflenmenin yollarından biri de imanın özü olan güven duygusunu içeriye ve dışarıya yansıtmaktır. Mümin, iman sayesinde bir yandan metafizik emniyeti tesis ederken diğer yandan canlı cansız bütün bir fizik aleme güven verendir.

mesajı hatırlatmaktadır: "Çünkü sen muhteşem bir ahlaka sahipsin!"[5]

Aliya'nın gençlik hususunda kendi dönemiyle ilgili yaptığı tespitler bugüne de ışık tutmaktadır. Ona göre gençler her ne kadar kendilerini ateist olarak sunsa da bu durum, onların din hakkında bilgilenmek yerine onunla polemik içerisine girmesinden kaynaklanmaktadır. Bir anlamda kurulan ilişkinin doğası anlamak değil, reddetmek ya da kavga etmek üzerine kurulmuştur. Bu tür ilişkilerden mütareke değil ancak muaraza çıkacaktır.

Dinin insandan Tanrı adına istediği şeyin insan ya da menfaat adına istenemeyeceğini belirten Aliya, ahlakın kaynağının metafizik olmasında ısrar eder. Çünkü Nurettin Topçu'nun da ayırdına vardığı gibi menfaat yaşamak, ahlak ise yaşatmak içindir. Bir arada bulunmaları olası değildir. Ahlaki davranışın özünde değer kesbetmesi için herhangi bir buyruk ya da Tanrı korkusuyla yapılmaması, bunun yerine bütünüyle özgür bir tercihe dayanması gerektiğini ileri sürenlere karşı Aliya, değerin kaynağını Tanrı yerine insan veya vicdanda aramanın bir tür totoloji olduğuna vurgu yapar.

Menşei ne olursa olsun tüm sistemlerin hedefi, ahlaklı insan yetiştirmek olmalıdır. İnsan kalitesi her şeyden önce gelir. Zira insan bozuldu mu her şey bozulur. Tarih boyunca medeniyetler ve onların taşıyıcıları olan milletler farklı alanlarda üretim yapmışlardır. Tarım, sanayi, eğitim, bilim, teknoloji bunların başlıcalarıdır. Modern dünyada teknolojik, felsefi, bilimsel, endüstriyel değerler arasında en gözde değer, iktisadi değer olmuştur. Oysa tüm ekonomik ya da felsefi değerlerden daha üstünü kuşkusuz ahlaki değerdir. Boşnakların "Babo"su, ahlakla beraber insanlığın eksildiği günleri gördü, yaşadı. Dünya ondan sonra daha iyiye gitmedi. Yine de kırık dökük iman kırıntıları, ye'si yenmeye şimdilik yetiyor.

Menşei ne olursa olsun tüm sistemlerin hedefi, ahlaklı insan yetiştirmek olmalıdır. İnsan kalitesi her şeyden önce gelir. Zira insan bozuldu mu her şey bozulur. Tarih boyunca medeniyetler ve onların taşıyıcıları olan milletler farklı alanlarda üretim yapmışlardır. Tarım, sanayi, eğitim, bilim, teknoloji bunların başlıcalarıdır. Modern dünyada teknolojik, felsefi, bilimsel, endüstriyel değerler arasında en gözde değer, iktisadi değer olmuştur. Oysa tüm ekonomik ya da felsefi değerlerden daha üstünü kuşkusuz ahlaki değerdir.

[1] Aliya İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslam, çev. Edina Nurikiç (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018), 208-209.
[2] İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslam, 210.
[3] Theodor W. Adorno-Max Horkheimer, Aydınlanmanın Diyalektiği, çev. Nihat Ülner-Elif Öztarhan Karadoğan, (İstanbul: 2014), 120.
[4] İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslam, 198.
[5] Kalem 68/4

Aliya İzzetbegoviç'in Seyahatlerine Dair

Ahmet ÇAPKU
Prof. Dr. Kırklareli Üni., Fen Edebiyat Fak

Kureyş suresinde kış (Yemen/güney) ve yaz (Şam/kuzey) dönemlerinde yapılan ticari yolculuklara yer verilir. Bu yolculuğun gerçekleşebilmesi şartı, îlâf (karşılıklı menfaat ve dayanışmaya bağlı anlaşma) halidir. Îlâf'ın kuvveden fiile geçebilmesi için Hz. Peygamber'in dedesinin ne çok gayret sarf ettiği, tarih kitaplarında kayıtlıdır. Çünkü, Mekke gibi ticaretle ayakta kalabilen bir şehirde hayatın devamı, buna bağlıdır. "O Allah ki, sizi *açlıktan tokluğa, korkudan emniyete* kavuşturmuştur" ayeti, sözü edilen hususa işarettir.[1] (Kureyş, 4) "Nerede hareket, orada bereket" deyişi, biraz da bu gerçeği yansıtır.

Mekke ticaret kervanlarının yaz-kış seyahatlerinde genç Hz. Muhammed'in de yolculuklara iştirak ettiğini biliyoruz. Amcası Ebu Talip ile yolculuk yapmış ve daha sonra Hz. Hatice'nin kervanının idaresinde görev almıştır. Bu da onun henüz genç yaşlarından itibaren bölgeyi ve insanı tanımasında önemli bir etken olmuştur. Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu İslam dini, geçmiş peygamberlerden bahsederken, Kur'ân okuyanları adeta bir dünya tarihi yolculuğuna çıkarır. Tarih, coğrafyasız olmaz. Onun için peygamberler kıssaları okunurken önümüzde hep bir (eski) dünya tarihi haritası yer almalıdır. İbadetler için de durum böyledir. Özellikle hac ibadeti kişiyi, nice beldeleri ve insan-

ları görmüş, onlarla ülfet kesbetmiş (uluslararası) bir kişi konumuna taşır.

***

Bugün, yakın tarih itibarıyla Bosna Hersek denildiğinde aklımıza Aliya İzzetbegoviç (v. 2003) gelir. Hayatı ve düşünceleri ile ilgili pek çok yazılar kaleme alındı, nice çalışmalar ortaya konuldu. Bu yazımızda, onun düşüncelerinin oluşumuna dolaylı katkı sağladığına inandığımız seyahatlerine kısa bir değini yapmak istiyoruz.

Aliya'nın çeşitli eserlerine serpiştirilmiş halde yer alan seyahatlerine dair bilgiler, onun İslam dünyası ve diğer ülkelerde pek çok yerleri gezdiğini, nice İslam düşünürü ve siyaset adamı ile fikir alışverişinde bulunduğunu bize gösterir. [2] Bu seyahatler, fikri, siyasi, ailevi olarak çeşitlendirilebilir. Ancak biz, genel bir bakış ile meseleyi ele almak, kronolojik bir seyir takip etmek ve bazı tespitlerine yer vermek istiyoruz. Özellikle Bosna savaşı sonrası gezileri bu açıdan bize bir bakış açısı sunabilir.

Aliya, yabancı bir ülkeye ilk resmi ziyaretini 25.03.1991'de Avusturya'ya yapmıştır. (Viyana, Tuna Nehri'nde Mozart isimli gemide azınlıklar konferansına katılması).[3]

1991 Mayıs'ında İran'a gezisi ardından Türkiye'ye gelmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı Özal ile görüşmüştür. Özal, Aliya'ya şunu söylemiş: "Başkan İzzetbegoviç, tek kelime hatırlayın: Banka. Bankaları devreye sokmakla işe başlamalısınız." Kendisi, 1991 Temmuz'unda Birleşik Devletleri ziyaret etmiştir. 28 Ağustos'ta Roma'dadır.[4] Mayıs 1992'de Lizbon'da şunları yazar: "Lizbon'da güzel bir yaz günü yaşanıyordu ama ben ölümcül bir ruh halinin pençesindeydim."[5] 9 Temmuz 1992, Helsinki, AGİT toplantısındadır. 26 Ağustos 1992'de Londra Konferansı'na katılmıştır. Aralık 1992'de Cidde'de İslam Konferansı Örgütü'nde konuşma yapmıştır.

Aliya'nın çeşitli eserlerine serpiştirilmiş halde yer alan seyahatlerine dair bilgiler, onun İslam dünyası ve diğer ülkelerde pek çok yerleri gezdiğini, nice İslam düşünürü ve siyaset adamı ile fikir alışverişinde bulunduğunu bize gösterir. Bu seyahatler, fikri, siyasi, ailevi olarak çeşitlendirilebilir.

Konuşmalar isimli eserinde, Şubat 1993'te Kral Faysal Ödülü'ne layık görüldüğünü ve bunun için Riyad Radyo ve Televizyonu'nda kısa bir konuşma yaptığını görüyoruz. Konuşmasında şu cümle oldukça anlamlıdır: "... Akıl ve düşünce olarak batılı, ruh ve duygu olarak doğulu [olan] halkımın bir ferdi olarak doğdum. İnancım odur ki, İslam ve Müslümanlara hizmet ederken aynı zamanda tüm sağduyulu insanların hizmetinde bulunuyorum."

Konuşmalar isimli eserinde, Şubat 1993'te Kral Faysal Ödülü'ne layık görüldüğünü ve bunun için Riyad Radyo ve Televizyonu'nda kısa bir konuşma yaptığını görüyoruz. Konuşmasında şu cümle oldukça anlamlıdır: "... Akıl ve düşünce olarak batılı, ruh ve duygu olarak doğulu [olan] halkımın bir ferdi olarak doğdum. İnancım odur ki, İslam ve Müslümanlara hizmet ederken aynı zamanda tüm sağduyulu insanların hizmetinde bulunuyorum."[6] 7 Ekim 1993'te ve 24 Ekim 1994'te New York'ta BM Genel Kurulu'nda konuşmacıdır.

Aliya'yı Mayıs 1994'te Mekke'de hac ibadeti yaparken görürüz. Burada hacılara ve Boşnaklara bir hitapta bulunmuştur.[7] 15.08.1994'te Tahran'dadır. 27 Eylül 1994'te New York'ta BM Genel Kurulu'nda hitap etmiştir. 5 Aralık 1994'te AGİT Zirvesi için Budapeşte'dedir. 13 Aralık 1994'te ise İslam Konferansı Örgütü Toplantısı için Kazablanka'ya geçmiştir. Burada şunu dile getirir: "Biz Bosnalı Müslümanlar, Avrupa'nın bize niçin yardım etmediğini sormayı neredeyse bıraktık. Ancak pek çok Müslüman ülkenin Bosna Müslümanlarının trajedisini neden duymak istemediklerini soruyoruz." [8]

5 Aralık 1994'te Budapeşte'de AGİT Zirvesi'ne konuşmacı olarak katılan Aliya, 13 Aralık 1994'te yine Kazablanka'da İKÖ Liderler Zirvesi'nde Bosna'yı anlatmaktadır. 21 Ocak 1995'te Kahire, 17 Mart 1995'te Bonn'dadır. 30 Ağustos 1995'te ise Paris'te. 6 Aralık 1997'de Riyad'da İKÖ'nün Eğitim Bilim Kültür toplantısına katılmıştır. 11 Aralık 1997'de Tahran'da İKÖ Konferansı'nda şunları dile getirir: "Çok açık konuştuğum için beni bağışlayın. Güzel yalanların yardımı olmaz ama acı gerçekler, bir ilaç olabilir. ... İslam, en iyisi -bu hakikat-, ama biz en iyisi değiliz! (...) Din ve bilimin yardımıyla ihtiyaç duyduğumuz gücü yakalayabiliriz." [9]

30 Haziran 1998'de Marmara Üniversitesi'nin Aliya'ya fahri doktora ünvanı tevcihi sebebiyle İstanbul'dadır. Burada, "Hukuk

benim için bir meslek değildi yalnızca. Kararlılığım, inancım ve bir tür hayat felsefemdi" diyecektir.[10]

Burada ele alınan hususlar, fizikî seyahatlerdir. Fikrî seyahatleri ise başka bir yazının konusu olabilir. Konuşmalar'da sadece hapis hayatında elli bin (50.000) sayfalık bir kütüphaneyi okumuş sayar kendini.[11] Diyebiliriz ki, onun bu seyahatleri siyasi ve fikri manada nice faydalı meyveler vermiştir. Bütün bunlar Aliya'ya ve savunusunu yaptığı konulara ne sağlamıştır? Özellikle Bosna Savaşı döneminde savaş teçhizatı olarak dışarıdan temin edilen silahların temininde onun seyahatlerinin etkisi vardır.[12] Mezkur savaş yıllarında İslam dünyasının aklının ve kalbinin Bosna özelinde Aliya ve oradaki Müslümanlarla birlikte oluşunda, onun bu denli tanınmışlığının önemli etkisinin olduğu şüphesizdir.

Seyahatlerinden edindiği gözlem ve tecrübeye dayalı bilgi olarak Aliya şunları dile getirir: "Bir din olarak İslam tabiata dönük, Kur'ân ise gözlem ruhuyla dolu bir kitaptır. Dinî bir kitap için biraz alışılmış dışında olan ve 'bakınız, gözlemleyiniz, yolculuk yapınız' gibi Kur'ân'ın çağrılarını hatırlatırım. Bu çağrılarına başkaları uydu, biz ise uymadık. Batının gücü, öncelikli olarak ordularının veya ekonomilerinin kuvvetinde değil. Bu, hadiselerin dış yüzüdür. Bu gücün temelinde, batı medeniyetinin ta Bacon'dan (ö. 1626) beri tevarüs edip sahip çıktığı deneysel düşünce tarzı vardır." Batı'daki durum böyle iken Aliya, İslam dünyasını şu şekilde resmeder: "Bizim dünyamız, sanki takvim ve saat yokmuş gibi, dakik değildir. Şehirlerimiz kirlidir. Ruhumuz uyuyakaldı ve mistisizme, bazı yerlerde bâtıl inanca yöneldik." "Araştırma geliştirme alanında çalışan üç milyon bilim adamından %95'i Japonya, Rusya, Avrupa ve Kuzey Amerika'dadır. Müslüman ülkeler dahil, geri kalanına %5 düşmektedir..." [13]

Hapishane hayatında kaleme aldığı Özgürlüğe Kaçışım'daki notları, onun fikrî seyahatleri (düşünce kaynakları) açısından başlı başına incelenmeye değer bir eserdir. Bugün özgür Bosna-Hersek'in vücut bulmasında, özellikle savaş yıllarında Aliya'nın hemen her aşamada medyanın gündeminde olması önemli idi. Onun fikirlerinin dünya çapında bilinir olmasında da Aliya'nın seyahatlerinin (ve bir ölçüde seyyahlığının) payı olduğu kanaatindeyim.

Seyahatlerinden edindiği gözlem ve tecrübeye dayalı bilgi olarak Aliya şunları dile getirir: "Bir din olarak İslam tabiata dönük, Kur'ân ise gözlem ruhuyla dolu bir kitaptır. Dinî bir kitap için biraz alışılmış dışında olan ve 'bakınız, gözlemleyiniz, yolculuk yapınız' gibi Kur'ân'ın çağrılarını hatırlatırım. Bu çağrılarına başkaları uydu, biz ise uymadık. Batının gücü, öncelikli olarak ordularının veya ekonomilerinin kuvvetinde değil. Bu, hadiselerin dış yüzüdür. Bu gücün temelinde, batı medeniyetinin ta Bacon'dan (ö. 1626) beri tevarüs edip sahip çıktığı deneysel düşünce tarzı vardır."

[1] Emin Işık, "Kureyş Suresi Üzerine Bir Tefsir Denemesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 3, 1995. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/162499 [Erişim: 21.01.2024]

[2] Bu metinde Aliya'nın, özellikle Bosna savaşı yıllarındaki seyahatlerine yer verildi. İlgili tarihler, Konuşmalar, Tarihe Tanıklığım, Köle Olmayacağız isimli eserlerinden alındı.

[3] T Aliya İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım,* İstanbul 2003, Klasik Yay., s. 99.

[4] Aliya İzzetbegoviç, Tarihe Tanıklığım, 100-101.

[5] İzzetbegoviç, a.g.e., sf. 131.

[6] Aliya İzzetbegoviç, *Konuşmalar,* İstanbul 2003, Klasik Yay., sf. 66

[7] İzzetbegoviç, a.g.e., 87-89

[8] İzzetbegoviç, a.g.e., 220-221).

[9] İzzetbegoviç, Tarihe Tanıklığım 414-15).

[10] İzzetbegoviç, a.g.e., s. 419-20

[11] İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, sf. 248.

[12] İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım,* 142.

[13] İzzetbegoviç, a.g.e., 201-203.

Bir Entelektüel Lider Olarak Aliya İzzetbegoviç

Hüseyin AKIN
Yazar-Şair

Liderlik, bir zor zaman sanatıdır. Direnme gücü, kriz yönetebilme ve mukavemet, liderliğin alamet-i farikalarındandır. Kolay zamanlar saltanat sahiplerine mahsus boş alanlarda at koşturup cirit atma zamanlarıdır ki tarih onları en fazla bir-iki dönem sırtında taşıyabilir ve sonra yok olup giderler. Sahici liderler çağının neredeyse kapanmaya yüz tuttuğu bir süreçte insanlığın ümidini diri tutan şahsiyetler de yok değil elbette. Bilge Kral olarak tanınan bağımsız Bosna Hersek'in ilk Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç tüm dünya Müslümanlarının kabul ettiği önemli liderler arasındadır. Onu önemli kılan hasletler şartların ve koşulların üzerine çıkarak sonuçları kendi lehine değiştirebilme iradesinde yatmaktadır. Bütün liderler gibi Aliya'nın liderlik özellikleri onunla ilgili yazılan ya da konuşulanlardan ziyade yazılmayan veya konuşulmayanlarda yatmaktadır. Ancak satır aralığından okunabilen özgün liderlik karakteri Aliya'nın destansı mücadelesinin de belirleyicisi olmuştur. İşte bir ömrün satır aralığından derlediğim Aliya'ya dair bilgelik ve de liderliğin müjdecisi bazı unsurlar:

- Önce toprağa eğilip sonra insana ve hakka yönelmek.

Bu özelliğin Aliya'daki hayata dönük tarafı, Ziraat Fakültesi'nde geçen iki yılın ardından Hukuk Fakültesi'ne geçiş yapmak şeklinde tezahür etmiştir.

- 16 yaşında iken Müslüman Gençler Kulübü'nü kurması, bilahare El-Hidaye topluluğunda aktif biçimde çalışması.

16 yaş, sosyal atılım için erken sayılabilecek bir yaştır. Bu, mücadeleci ruhun çocukluk çağında demlendiğinin göstergesidir.

- Hırvat ordusunda askerlik yapmamak için Saraybosna'dan Gradçaç'a kaçması.

Kişiliğini tahrip edebilecek sömürgeci ve istilacı niyet ve güçlere karşı tavizsiz bir duruş sergilemenin eylemsel şeklidir bu.

- Savaş esnasında Bergson ve Kant gibi Batılı meşhur filozofların temel metinlerini okumuştur.

Savaş'ın zihinsel bir cephesi olduğunu ancak Aliya gibi inanç göğüne sahip olanlar idrak edebilirler.

● Aliya, 14 yıl hapis cezasına çarptırıldığında mahkeme şayet pişmanlık duyup bir daha siyasal faaliyetlere girmeyeceğine dair söz verirse kendisini serbest bırakacağını söylemesine rağmen Aliya buna boyun eğmemiştir.

● 1970 yılında tekrar hapse girmesinin sebebi "İslam Deklarasyonu" adlı yazdığı kitaptı. İçinde İslam olmayan hiçbir davanın bedelini ödemedi. Dünyalık hiçbir derde tenezzül etmedi.

● 1987 yılında yazdığı *Doğu Batı Arasında İslam* kitabı, gerçek Müslüman bir liderin entelektüel arka planını ve düşünsel birikimini ortaya koyması bakımından anıt kitap değerindedir.

Aliya İzzetbegoviç bu kitapla alışıldık İslamcı lider portresinin çok üzerinde bir portre oluşturmuştur. Derinlikli düşünce, sanat, edebiyat ve felsefi donanım, siyasi anlamda dirayetin besleyici unsuru olmuştur.

● Çağını çok iyi tanıyan, yaşanan zamanı ıskalamayan, algısı açık bir Müslüman şahsiyetti Aliya.

Bu yüzden onu ne dogmatik Kemalistler ne de şabloncu dindarlar anlayamadılar. Bu iki zümre şayet onu anlamış olsaydı, muhtemelen Aliya'nın fikirleri gibi mücadelesi de tahrif edilmiş olacaktı.

● Eleştirel bakış açısı, geniş perspektif.

Aliya'ya ait şu cümle aynı zamanda İslam toplumlarındaki problemleri doğru yerden kavrayabildiğinin somut ifadesidir: "Ben olsam Müslüman Doğu'daki bütün okullara eleştirel düşünme dersi koyardım, pek çok zaafın kaynağı budur"

● Bilgeliği de liderliği de hiçbir zaman sonuç almalar üzerine gelişmemiştir.

"Savaş ölünce değil, düşmana benzeyince kaybedilir" sözünden savaşı sadece her şekilde galip gelmek ve silahlanmak zannedenler elbette fazla bir şey anlamayacaklardır.

Bütün liderler gibi Aliya'nın liderlik özellikleri onunla ilgili yazılan ya da konuşulanlardan ziyade yazılmayan veya konuşulmayanlarda yatmaktadır. Ancak satır aralığından okunabilen özgün liderlik karakteri Aliya'nın destansı mücadelesinin de belirleyicisi olmuştur.

Aliya'nın Düşünce Dünyamıza Mirası

Şehnaz FINDIK

Aliya İzzetbegoviç, İslâm'a dair sunduğu tezlerin hemen hepsinde tanımların ve sınırların kutsandığı bağlamı reddeden bir anlayışla yeni bir dimağ, yeni bir paradigma ortaya koymayı savaşın kendisi olarak telakki eder. Çünkü O'nun savaşı, Bosna'nın ötesine taşan gerçek bir savaş meydanını, zihinlerin ve kalplerin işgalini işaret eder. Aliya'nın Müslümanların zihinlerine, kalplerine ve toplumlarına bıraktığı bu savaş meydanı, mirasın ta kendisidir. Bu savaş, mutlak surette muvaffak olmaktan çok gayretle ortak olmamız gereken bir çabanın savaşıdır. Öyleyse Aliya'nın bu savaşta neleri ilke edindiğine bakmak, bugünkü sorunların çözümünde yol gösterici olacaktır.

Âdil, Âkil ve Hikmetli: Müslüman

"Uyanmış İslam her ortamda, daha âdil bir toplumsal düzen için bayrağı eline almalı ve İslam için mücadelenin, aslında cehalet, adaletsizlik ve fakirliğe karşı bir mücadele olduğunu, bu savaşta herhangi bir anlaşma veya geri adım olmayacağını ilan etmelidir. Eğer İslam bunu yapmazsa, ikiyüzlü hedeflerini gerçekleştirmek için, toplumun demagog ve yalancı kurtarıcıları yapacaklardır."[1]

İzzetbegoviç, ahlaken çökmüş bir ideal toplum olmayacağı gibi idealleri ve ahlakı ile örnek ve öncü olmayan bir Müslümanın da söz konusu "ideal toplum" çabasına giremeyeceğini ifade eder. Evvela şuur ve nitelikleri itibariyle kendisini, ailesini ve çevresini ihya edebilen bir Müslüman'ın bugünün insanlığına ve gelecek nesillere daha fazla tesir edeceğini söyler. Bu tesirin bir yansıması olarak tanımladığı Müslümanı âdil, âkil ve hikmet toplumları oluşturmada mahir görür. Zaten O'na göre böylesi mahiyeti güçlü bir vazifeyi layıkıyla ancak Müslüman idrak edebilir.

İzzetbegoviç, Bosna'da verdiği mücadelenin çok daha ötesine bakarak Müslüman coğrafyasının dün ile hesaplaşmasına eğilir. Âdil bir toplumsal düzen için Müslümanların rüşvet ve adam kayırmacılık gibi kötü işleri bırakmasını, en önemli vazifelerden biri olarak görür. Bu

çok basit bir reçete gibi görünebilir, ancak uygulama noktasında toplumsal düzenin gözle görülür haksızlıklara ve mağduriyetlere yer vermemesini hayati olarak nitelendirir. İslam toplumlarının, en sıradan işlerinde bile haram-helal dengesinin kolayca şaşmasını, siyaseten bir "adalet" arızası olarak değerlendirir. Bu noktada Müslüman, bayrağı eline alıp düzenin kurucu aktörü olana dek âdil olmakla ilgili sorunlarını aşmış olmalıdır. Önce ailesi, akrabası ve yaşadığı muhitin ihyasına yönelen ve bunun yanında cihanşümul hedefler belirleyen kararlı, akil ve hikmetli bir zihniyet inşa etmelidir.

İslam'ın asırlardır üzerinde bulunduğu medeniyet değerlerini, vahyin ve aklın ışığında yeniden formüle etme işi, Müslümanların meydanı boş bırakması mümkün olmayan hayati işlerdendir. Bundandır ki Aliya, önce âdil ve âkil bir Müslüman zihni tasavvur ederken bunun yanına hikmet ile donatılmış yüksek insani anlayışı da ekleyerek Müslüman bireyi toplumda insanların kendisiyle iman ve mana bulduğu kutuplardan biri olmaya teşvik etmiştir. Ancak bu şekilde yalancı, sahtekâr ve ihtiras sahibi insanların topluma liderlik etmesi ve hatırı sayılan kimselerden olmasının önüne geçilebilir.

Aliya için aklın, adaletin ve hikmetin Müslüman bireylerin her birinde inşa edilecek ahlak ve karakter nezdinde önemi, birincildir. Yine O'na göre derin ve ulvi hasletlerin edinilmesinde erdemli bir Müslüman portresini destekleyecek yegâne unsur, vahiydir. Dolayısıyla Aliya, çağın getirdiği sorunları, vahiyden ilham alarak sistematize eden hakikat anlayışının peşindedir. Biz Müslümanlara bıraktığı mirasın ilk ilkesi, bu nedenle, "âdil, âkil ve hikmetli" olmamız yönündeki teşvikleri ihtiva eder.

Zalim, Mazlum ve Mağlup Değiliz

"Bugün bizim milletimizin başına geldiği gibi, başka bir millet de –ki hangisi olduğu önemli değil- geçmişte aynı dönüm noktasında kalmıştır. Boyun mu eğeceğiz yoksa

Aliya için aklın, adaletin ve hikmetin Müslüman bireylerin her birinde inşa edilecek ahlak ve karakter nezdinde önemi, birincildir. Yine O'na göre derin ve ulvi hasletlerin edinilmesinde erdemli bir Müslüman portresini destekleyecek yegâne unsur, vahiydir.

başı dik mi duracağız, köle mi olacağız yoksa özgür insanlar mı? Bu milletin şairi bu sorulara o şanlı sözlerle cevap vermiştir ve ben de bu sözlerle konuşmamı bitirmek istiyorum : 'Her şeye kadir olan Allah'a and olsun ki, köle olmayacağız!'"[2]

Aliya, "Biz, aşırılık ve radikalizm vadetmiyoruz" der, Bosna için gerçek bir çözüm aradığı Bosna Hersek Devlet Günü açılış konuşmasında. Sahip olduğu medeniyetin, tarihin ve birlikte yaşama tecrübesinin Bosna'nın mukayyet ulus sınırlarının çok daha ötesine taştığını büyük bir kararlılıkla söyler. Tarihin hiçbir safhasında zulmün paydaşı, ortağı ve destekçisi olmayan aziz bir milletin parçasıdır O'nun milleti. Kendi ülkesini, Büyük İslam Medeniyetinin asli bir unsuru olarak konumlandırır. Cumhuriyetin egemen olduğu bir devlet biçimini konuşan çağın düzen kurucularına hitap ederken hatırından hiç çıkmayan da hatırlardan çıkarmadığı da budur. İslam halklarını mazlum ve mağlup bir millet gibi değil, zamanın bir hakikati olarak dağılmış, geri kalmış ancak elindeki büyük medeniyet envanteri ile her an toparlanmaya mecali olan bir millet gibi anlatır. Evvela ahlaki bir dirilişin meşalesini tutar. Kendi haklarımız da dâhil tüm insanlığın hak ve hürriyetlerini, ancak dürüst ve doğru bir nizam içerisinde koruyabileceğimizi hatırlatır.

Aliya, İslam âlemine boyun eğmemeyi, başı dik yürümeyi ve zulme karşı kimliğini, özünü ve ilkelerini korumayı ödev verir. Bu ödev, zalim olmamak üzere kurulu adalet terazisinde, mazlum da düşmemenin ölçüsünü idrak etmeyi amaçlar. Zira Sırpların ulus devletler içerisinde Batı Avrupalılar kadar zengin olmayı arzulayan dünya telaşının bir sonucu olarak kendi komşularına zulmetmesi, Bosnalı Müslümanları "mazlum" düşürdüğü anlamına gelmez. Aliya, düşmanları zalim de olsa Bosna'nın mazlum olmadığını; süreç her ne kadar Müslümanların aleyhine işlese de mücadele etmenin kendisi dolayısıyla mağlup olunmadığını anlatır. Buradan hareketle Müslümanlar, kendi dindaşı olan komşuları da dâhil olmak üzere zalim, mazlum ve mağlup değildir.

Süratle değişen siyasal sistemler, hükümetlerin menfaat yarıştırdığı ulusal politikalar ve devletlerin dış politika kazanımları, Müslümanların zulme karşı duruşunda hiçbir değişiklik yaratmamalıdır. Ölçü her şartta, her durumda vahyin, aklın ve vicdanın Rabbani yasalarca belirlenen hadleridir.

Fikri Hürriyet için Daima Teyakkuz

"Ne var ki Kur'an, edebiyat değil, hayattır. Dolayısıyla ona bir düşünce tarzı değil, bir yaşama tarzı olarak bakmaya başlanır başlanmaz güçlük ortadan kalkar ve bu yanlış intibalar da değerini kaybeder. Kur'an'ın yegâne hakikî tefsiri hayat olabilir ve bildiğimiz gibi, Hz. Muhammed'in hayatı tam olarak buydu. İslâm'ın öğretisi Kur'an'ın yazılı şeklinden anlaşılmaz ve mütenakız görünebilir. Fakat Hz. Muhammed'in hayatında tam mânâsıyla tabiî bir ahenk içinde, sevgi ile kuvvet, ulvî ile tabiî, İlahî ile İnsanî hususların pek müessir birliği olarak ortaya çıkar. Dinle siyasetin meydana getirdiği bu 'patlayıcı karışım' milletin hayatında muazzam bir enerji açığa çıkarmıştır. Bu noktada İslâm'ın formülünün hayatın formülüyle tam mutabakat içinde olduğu bir anda göze çarpar."[3]

İslâm, Aliya'nın ortaya koyduğu her ilkede dipdiri ve uğruna mücadele edilmesi en makul davadır. İslâm, kendisiyle var olan her şeyi diri tutar. Böylelikle Aliya, klasik tanımları ve şarkiyatçıların tanımlarını kendine ölçüt edinmeden medeniyetini biricik kılan İslâm'a dikkat çeker. Tarihe tanıklık ettiği anekdotlarda çokça zikrettiği üçüncü yol ile fıtratı, insanı ve karşılıklı muhabbeti merkeze alır. Böylelikle fikri hürriyetin evvela insanlar için sonra da milletler için hayati olduğuna dikkat çeker.

Bosna için self determinasyon hakları gündeme geldiğinde O, fikri hürriyet için daima teyakkuzda olmayı tavsiye etmiştir. Aliya'nın savaşı Müslümanlara geri kalmış, mağlup olmuş yahut mazlum düşmüş gibi hissettiren fikri prangalarladır. O, Batı'nın sahip olduğu haksız zenginliği insanlığa ihanet olarak görür. Dolayısıyla fikrin, özün ve değerlerin vahiy rabıtasını göz ardı etmeyen bir eğitim sistemi, siyasi ve iktisadi nizam öngörür. Böylelikle milletlerin sahip olduğu dillerini, düşünce tarzlarını ve dini değerlerini kaybetmeden bir arada yaşama imkânı ve modeli sunar.

Öte yandan Aliya, Batı'nın kendi hırs ve menfaatlerini inşa etmek için bilim ve teknikte derinleşmesini, buna göre evrensel iddialar üreterek sözde medeniyet gibi davranmasını ifşa eder. Esasında

birbirlerine menfaat ve korku ile bağlanan birkaç sömürge devletinden başka bir şey olmayan Batı, kurduğu iktisadi sistem sarsılıncaya dek birlik görüntüsü vermeye mecburdur. Aliya, Batı'nın üstüne inşa edildiği kırılgan ve zafiyetlerle dolu zemini detaylarıyla tanır, tanımlar. Müslümanları Batı'nın zafiyetlerini fark eden, tekelci ve üstenci kavram ve tanımlarını reddeden bir teyakkuza çağırır. Aliya'nın savaşı, âdil ve fıtri olmayan fikirlerin ve bu fikirlerin ortaya koyduğu hayat nizamının kendisiyledir.

Terbiye, İdrak ve Azmin Ümmeti

"İslam dünyasının gelecek devrimi, öncelikle inanç açısından bir devrim olmak zorundadır. Öncelikle insanların ruhları ve kalplerinde sahne alacak bu devrim, ancak bundan sonra harikalar yaratarak bugün bize imkânsız gözüken şeyleri gerçekleştirebilecek duruma gelecektir. Kısa zaman içinde hayatın tüm sahalarına derin evlekler açabilecek imkâna sahip olacak; her türden tüm fesat çıkarıcıları kaçmaya zorlayacak; sefaleti, hurafeleri, adaletsizliği, cehaleti ve köy ve şehirlerimizdeki kirliliği ortadan kaldıracak, hâlihazırda bakımsız olan geniş bir sahada yeni bir kültür ve insanlık çağı başlatacaktır.

Allah'ım Müslüman halklara ve tüm dünyaya nasip eyle!"[4]

Müslümanların pratik yaşamlarına tesir etmeyen bir anlayışı İslam olarak telakki etmeleri, İslam'ın özüne uygun düşmediği gibi İslami bir siyasal nizamın kurulmasına da engeldir. Bundan dolayıdır ki Aliya, "İslami düzen dini devrim olmaksızın başlayamaz"[5] der. İslam toplumları ahlaki ve sosyal tecdit olmaksızın çağın sorunlarına karşı kendi öz prensiplerini konumlandıramazlar. Bunun sonucunda hayatlarına tatbik edecekleri İslami ilke ve anlayışın doğruluğuna vakıf olamazlar. Bireylerin düşeceği bu hata İslam toplumunun siyasal devrim için ihtiyaç duyduğu fıkhi ve ilmi temelin doğru anlaşılamaması ve/veya kasıtlı olarak doğru aktarılmaması sonucunu doğurur. Dolayısıyla ahlaki yozlaşmayı tüm imkân ve kusurlarıyla tespit etmeye girişmek öncelikli devrimdir.

Bu tespitin ardından davranış sorunlarını, rüşveti, batıl inançları, tembellik ve ikiyüzlülüğü, gayri İslami adet ve alışkanlıkları ve kadınlara karşı takınılan yanlış tavrı düzeltmeye girişmek gerekir.[6] Aliya, umutlu ve kararlı olan Müslüman toplumlarının bu sorunlardan kurtulmasını eğitim, karşılıklı anlayış ve İslam'ın yeniden okunması için gösterilecek ortak bir çabaya ve bu hususlaki siyasal niyetlerin samimiyetine bağlı görür. Zira bu ümmet, terbiye eden ve mütemadiyen terbiye olunan, idrak ve azmin ümmetidir. Siyaseten bağımsız, fikren prangasız ve hükmen galip olmanın önündeki en büyük engel, terbiyeyi menfaatlerine kurban eden, idrak etmede tembelliğe düşen ve azmetmeye takati kesilen yaşlı, hasta ve huysuz bir ümmet gibi davranmaktır. Karşı çıkılan nokta, tam da budur. İslam milletinin, diğer bir değişle ümmetin içinde bulunduğu durum, bir çeşit anarşi, yozlaşma ve ihmal edilmişliktir.

[1] Aliya İzzetbegoviç, İslam Deklarasyonu, Fide Yayınları, İstanbul: 2010, s. 78-79.
[2] Aliya İzzetbegoviç, Köle Olmayacağız, Ketebe Yayınları, İstanbul: 2021, s.55.
[3] Aliya İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslam, Klasik Yayınları, İstanbul: 2015, s.21.
[4] Aliya İzzetbegoviç, İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri, Ketebe Yayınları, İstanbul: 2022 s.73-74.
[5] Aliya İzzetbegoviç, İslam Deklarasyonu, Fide Yayınları, İstanbul: 2010, s.69.
[6] A.g.e., s.69.

İslam Manifestosu Yazma Ödevimiz

Mustafa ESER

"Dünya ne kadar kötüye giderse gitsin, insana dair her şeyi sevmeye devam edin."

Aliya İzzetbegoviç – İslam Manifestosu

Aliya, İslam'ın işaret ettiği ve hedef olarak belirlediği temel insani değerlerin entelektüel zemine olan ihtiyacını çok iyi anlamış bir düşünürdü. Doğu ve Batı medeniyetinin inceliklerini okumuş, anlamış ve elde ettiği hâsılayı İslam düşüncesine hem bir delil olarak kullanmış hem de bu hâsıladan İslam'ın hayata tatbikinin nasıllığına dair birçok teklif geliştirmiştir. Baskı ve zulme karşı çıkmış ve insanların özgürce yaşamasını savunmuştur.

Hem düşüncenin hem aktüalitenin aynı mesaide nasıl icra edileceğini göstermiş ve gerektiğinde bu ameliyenin bedelini ödemekten de çekinmemişti. Zor zamanlarda dahi kalbi ve akli beslenmesini ihmal etmemiş belki de bu beslenmenin hayati ihtiyacını görmüş ve göstermek istemişti. İnsanlar arasındaki farklılıkları anlamak ve saygı göstermek, barış ve uyumun temeli olduğuna inanmıştı.

Aliya, İslam'ın evrensel bir hayat nizamı olduğuna bütün kalbiyle inanmıştı. İslam'ın Batı medeniyetiyle barış içinde var olabileceğini düşünüyordu. Bunun saygı ve anlayışa dayanması gerektiğini savunuyordu. Düşünce serüveninde cesur sorular soruyor, bu sorulara sesli cevaplar arıyor ve İslam'ın cevapların en ikna edicisi olduğunu iddia ediyordu.

Hayatın olağan seyrinde okumak yazmak hususi bir emeği talep eder.

Ve masa başında ahlaki olmak pek çok kimse için pek de sorun teşkil etmez. Asıl mesele savaş gibi zor zamanlarda düşüncedeki ahlakilikten ve ilkelilikten taviz vermemektir. İşte Aliya, bunu başarabilmiş bir savaş lideriydi aynı zamanda. Bosna Savaşı sırasında, Bosna-Hersek halkını savunarak ve uluslararası toplumu Bosna'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü desteklemeye çağırarak büyük bir liderlik sergilemiştir. Savaş sırasında yaşanan acımasızlıklara tanık olması, onun tüm yaşamını derinden etkilemiş olmasına rağmen savaş sonrası Bosna'nın yeniden yapılanma ve toplumsal ıslah çabalarına katkıda bulunmaktan alıkoymadı.

"Kendi varlığının ve değerinin farkında olan bir kişi, özgürlüğünü asla kaybetmez." Diyen Aliya İzetbegoviç'in felsefesi; hoşgörü ve saygıya dayalı bir toplumun önemini, insanlar arasındaki sevgi ve anlayışın, o toplumu bir arada tutacağını vurgular. Bu felsefeye göre, insan sevgisi, sadece yakın çevremizdeki insanlara duyduğumuz bir duygu değildir; aynı zamanda bizi çevreleyen herkesi kucaklayan evrensel ve pratik bir ilkedir. Birbirimize yardım etmek, destek olmak ve birlikte daha iyi bir dünya inşa etmek için harekete geçmek, insan sevgisinin doğal bir ifadesidir. Toplumsal bir sorumluluktur. Bu felsefesine olan bağlılığını hayatının sonuna kadar muhafaza etmiştir Aliya.

İslam dünyasında ümmet bilincinin önemini ve rolünü vurgulayan birçok düşünceyi dile getirmiştir. Müslümanları bir araya getirecek ortak değerlere, dolayısıyla vahdete çağırmıştır. Ümmetin vahdetini evrensel bir çözüm olarak görmüş ve modern dünyada şunları demekten çekinmemiştir:

- "İslam'ın bize emrettiği gibi, öncelikle Müslümanların birliği olmadan, dünyada hâkimiyet kuramayız."

- "İslam ümmeti, hakikati görmeli ve İslam'ın birliği için bir araya gelmeli, aksi halde zillet içinde yaşamaya mahkûmdur."

- "Ümmet bilinci, Müslümanları dünya genelinde bir araya getirerek birlikte hareket etmeye ve İslam'ın yüceliğini savunmaya çağırır."

Aliya, halen örnek ve ilham kaynağı olmaya devam ediyor. Bu canlılığın sebebinin; entelektüel derinlik, hayatındaki tutarlılık ve zor zamanlarda dahi ilkelerine bağlılık olduğunu düşünüyorum. İslam'ın, insanlığın kurtuluşu olduğuna inanan bizlerin, bu inancı onun gibi hayat ve düşünce üretme pratiğine dökmedikçe insanlığı ikna edemeyeceğini zannediyorum. İslam'ın manifestosunun bir kez değil; her dönemde belki de her Müslüman tarafından yazılması gerektiğini onun hayatından ilhamla iddia ediyorum.

Ruhu şad, makamı âli olsun!

Mesul ve Hür İnsan -Aliya İzzetbegoviç'ten Mülhem Bir Değerlendirme-

Muhammet Enes KALA

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üni. İnsan ve Toplum Bilimleri Fak.

Varoluşçuluk, insanın dünyâya yabancılaştığı, soykırım, zorbalık, duyarsızlıklarla karşılaştığı, savaşlarla yorulduğu târihî dönemlerin ürünü olan felsefe akımı olarak öne çıkar. Bu bağlamda, varoluşçuluk, arzu ettiği ve özlediği insanı ararken, "burası" veya "orası" diye sınırlamayan, ama "burası" ve "orası" arasında bütüncül bir diyaloğu mümkün kılan bir yaklaşımı da seslendirebilir. Bununla birlikte insanı, dışarıda olan dünyâ kadar içerisinde taşıdığı dünyâdan da haberdâr eder. Varoluşçuluk, insanın varoluşsal hâllerini, hayâtın ve yaşam deneyimlerinin ışığında açıklamaya çalışan felsefî bir temâyül olarak görülebilir. "Varoluşçuluk, öznel bakımdan ilgili, samimiyeti tutkuyla dert edinmiş, yaşama yöntemle yaklaşan, sınırlarını aşmaya daima meyilli akıl karşısında kılı kırk yararcasına kuşkucu, varoluşu oluşturan muammalardan, paradokslardan, muğlaklıklardan hiçbirini yok etmeden, idealliği varoluşun zamansallığı içinde düşünmeye bağlı fikirleri belirtmekte kullanılabilir." Bununla birlikte tek bir tür varoluşçuluktan değil, varoluşçuluk yaklaşımlarından bahsedilebilir. Bakış açıları îtibârıyla varoluşçuluk içerisinde tebârüz eden farklılıklar ilk olarak teist ve ateist yaklaşımlarla ortaya çıkar.

Varoluşçuluğun tezâhür biçimleri olan teist ve ateist kanatların özellikle üzerinde durduğu meselenin insan için öz ve varoluş ilişkisi olduğu söylenebilir. Bu çerçevede ateist kanat, insan için varoluşun özden önce gelmesi gerektiğini, aksi takdirde insanın hür olamaya-

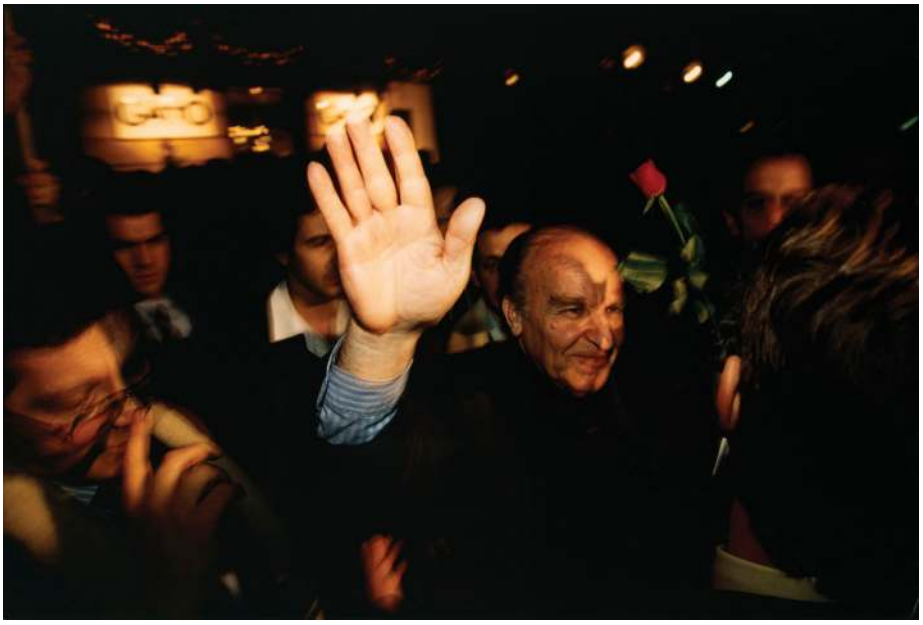

cağını ifâde eder. Bu yaklaşım ayrıca özünde Tanrıyı reddedişi de saklar. Zira ateist varoluşçuluk, insanın Tanrı tarafından yaratılmış olması durumunda, onun özünün varoluşundan önce gelmesi gerektiğini iddia eder. Özü varoluşundan önce gelen varlığın bu anlayışta belirlenmiş bir varlık olacağı için hür olamayacağı düşünülür. O hâlde insanın varoluşunun ve onun için hürriyetin en büyük engeli, özellikle Jean Paul Sartre'ın temsil ettiği yaklaşıma göre Tanrı olmaktadır.

Ateist varoluşçuluk akımının önemli temsilcilerinden Sartre, varoluşun esâsını, insanın kaçınılmaz yaşam koşulu olarak gördüğü özgürlükte arar. Ona göre öz, devamlılık gösteren nitelikler bütünüdür ve yalnızca "kendinde varlık" için geçerlidir. Oysa varoluş, dünyâda faal bir duruşun ve özgün/özgür bir görünüşün ifâdesidir. Sartre, tam da bu noktada öz mü önce varoluş mu önce? diye sorar ve insancılık dediği varoluş görüşünü, insanın özelliği olarak gördüğü özgürlük kavramı çerçevesinde ele alır. Bu anlayışın özünde tam olarak şu vardır: Özgürlük olmadan insan olamaz, Tanrı varsa özgürlük yoktur, Tanrı varsa insan yoktur. O hâlde insan varsa Tanrı olamaz. Bunun tam karşısında ise "Tanrı yoksa insan yoktur, insan yoksa sorumluluk yoktur, Tanrı yoksa suç yoktur ve Tanrı yoksa her şey mübahtır" diyen başka bir yaklaşım vardır. Aliya İzzetbegoviç bizce tam da bu düşüncenin müdâfidir.

Şahsiyet varlığı olarak insanı anlama, onun ortaya koyduğu ve kazandığı kişiliğiyle değerlendirme anlayışı; öz üzerinde konuşmakla birlikte nitelikli şekilde varoluş üzerine konuşmayı da beraberinde getirir. İnsan için özü, varoluşunun muhâlif ve rakîp bir unsuru olarak görmek değil, onları birbirinin mütemmimleri olarak anlamak oldukça mâkul görünür. Bu mâkuliyet, hem özün varoluştan önce gelmesini hem de varoluşun özü şekillendirme ve inşâ edebilme imkânını da içinde saklar. Bunda çelişki varmış gibi görünür ancak derinlikli bakış burada bir çelişki bulamaz. Nedenini kısaca da olsa

Aliya için aklın, adaletin ve hikmetin Müslüman bireylerin her birinde inşa edilecek ahlak ve karakter nezdinde önemi, birincildir. Yine O'na göre derin ve ulvi hasletlerin edinilmesinde erdemli bir Müslüman portresini destekleyecek yegâne unsur, vahiydir.

İnsan için mutlak bir hürriyetten bahsedemeyiz. Onun için hürriyet yegâne amaç da değildir. Hürriyet mühimdir ve onun ehemmiyeti insanın varoluşunu nitelikli şekilde tekemmül ettirebilme imkânında aranır. İnsanın beşerî yapısı, onun sınır durumlarını meydâna getirir. Bunlar, onun hürriyetinin mutlak olabilmesi imkânını da dışlar. İnsan, kendini ya zorunlu sınırlılıklar içinde bulur ya da irâdî olarak sınırlandırmak zorunda olduğunu görür.

açıklamaya çalışabiliriz.

Her insan, beşerdir ve her beşer, insan olabilme kâbiliyetine ve potansiyeline sâhiptir. Beşer, özü varoluşundan önce gelen, fizyo-biyo-nörolojik takdîr edilmiş ve belirlenmiş canlıdır. Beşerîyet insan için, sınır durumlarına ve fizikî kapasiteye işâret eder. Ahlâkın, başat zemini olan "halk-yaratılış" eksenidir. İnsan varoluşu ise söz konusu kapasiteyi idrâk-irâde-vicdân-his ile dilediği gibi işleme imkânını ve özünü inşâ edebilmeyi seslendirir. Bu imkân, içsel varoluşun (in-sistere) ve dışsal varoluşun (ex-sistere) birlikte tahakkuku ile gerçekleşebilir. İnsan, dâhilî ve hâricî varoluşunun şuûrunda olması gereken, sorumlu ve hür bir varlık olarak karşımıza çıkar. Onun ilk tabakası beşerîyettir ve onun üzerine insanîyet inşâ edilebilir. Beşerî yapısı ilâhî yaratılış manzûmesine (halk), insanî yapısı ise müdrik ve irâdî hâller ve ameller bütününe (hulk) işâret eder. Ahlâk, "halk"ı reddetmeyen, onunla muvâfık bir biçimde "hulk"un geliştirilmesi ve yetkinleştirilmesi faâliyetleri bütünü olarak görülebilir. Başka bir deyişle "halk" ve "hulk"un insan denen varlıkta esrârlı raksı, şahsiyet denilen, âleme selâmet getirebilecek o küllî yapıyı meydâna getirir. Bu varlığın alâmetifârikası mesûliyet ve hürriyettir.

İzzetbegoviç, bu bakış açısına imkân tanır. Bu imkânın izini bir soru ve ona verilebilecek cevap çerçevesinde sürmeyi deneyebiliriz. Kişi, dışarıdan gelen ve görünen bir varoluş (ex-istere) ile mi var olur, yoksa içinden doğan bir varoluş (in-sistere) ile mi? İzzetbegoviç, varoluşun temel dinamiğinin içten geldiğini, bunun îman ve niyet ile şekillendiğini, bu temel üzerine hâricî varoluşun (ex-sistere) ise idrâk, irâde ve amel ile inşâ edilebileceğini düşünür. Onun görüşüne göre, iç varoluş îmanın ışığıyla; dış varoluş ise îmanın gücüyle neşet edecek hayırlı amellerle kurulur. İç ve dış, ancak birlikte uyum içinde olursa, sağlam ve sürekli bir varoluş ve şahsiyet varlığı meydâna gelebilir. Şahsiyet ise mesûliyet ve hürriyet bağında çiçeklenip büyüyebilir.

İnsan için mutlak bir hürriyetten bahsedemeyiz. Onun için hürriyet yegâne amaç da değildir. Hürriyet mühimdir ve onun ehemmiyeti insanın varoluşunu nitelikli şekilde tekemmül ettirebilme imkânında aranır. İnsanın beşerî yapısı, onun sınır durumlarını meydâna getirir. Bunlar, onun hürriyetinin mutlak olabilmesi imkânını da dışlar. İnsan, kendini ya zorunlu sınırlılıklar içinde bulur ya da irâdî olarak sınırlandırmak zorunda olduğunu görür. Dışsal zorunluluk, onun dışındaki değişimleri gösterir ve onun irâdesiyle ilgili değildir, dolayısıyla burada insan mesûliyetinden de bahsedilemez. Fakat insan, kendisi için aşkın bir varlık tarafından belirlenen ve kendi kendine belirlemesi gereken sınırlar ile üstlendiği sorumluluklar sâyesinde hürriyetini kazanabilir. Bu yüzden insan için sınır durumları ve hürriyet birbirine zıt değil, birbirine bağlı kavramlar olarak öne çıkar. İnsanın var olabilmesi için bir yaratıcıya inanması da onun hürriyetini ortadan kaldırmaz. İzzetbegoviç'in bu noktada hürriyet kavramına yaklaşımı oldukça güçlü görünür.

Beşer, mesûliyet ve hürriyet şuûru ile insan olabilir. O hâlde insan olabilmek, onun mesul ve hür

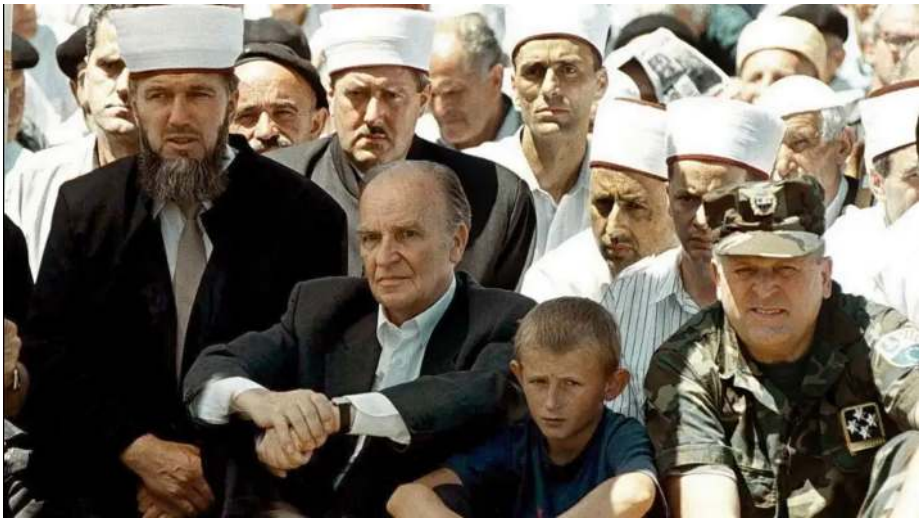

oluşuna yazgılıdır. Ahlâkın varoluşu, insanın hür oluşuna bağlıdır. Bununla birlikte ahlâk, insanı ve toplumu hürleştirmek de ister. Mesûliyet ve hürriyet, insanı git-geller, trajediler ve gerilimler arasında bir varoluşa dâvet eder. Bu varoluş hamlesi, hayvan ve melek olma hâllerini dışlar. İnsan olabilme hâli, her an varoluş içerisindedir, varoluşu ise gerilim ve trajediler arasında kendisini aramada, bulmada düğümlenir. Söz konusu süreçte insana düşen tek vazîfe, idrâki, irâdesi, vicdânı ve hissiyle Hakk'ı, doğruyu, iyiyi ve güzeli keşfetmek ve onlara teslim olmak, onların dışındakilerle ise mücâdele etmek olacaktır. Varoluşunu insan, irâdesiyle iki uç arasında gerilimde bulur. Nefs, madde ve mânâ arasında kendisini inşâ eder, bu inşâda ne gelişler, gidişler, gerilimler ve trajediler saklıdır.

İzzetbegoviç her zaman üçüncü bir yolun imkânını araştıran ve zıtlar arasındaki telifi arayan bir düşünür olmuştur. Söz konusu telif, insan varlığını oluşturan maddî ve mânevî unsurları düşünmede de kendisini gösterir. İki zıt arasında parçalanmış insanın bütüncül varoluşu ve şahsiyeti olamaz. Bu bütüncüllük iki boyuta birlikte sâhip olabilmede ortaya çıkar. Beşer, yapısı îtibârıyla Allah tarafından takdîr edilmiş tabiatı taşır. Bu tabiat maddîdir. Ancak insan için bu tabiat yüklenilmesi gereken, bununla birlikte kendisinden istifâde ile yeni, ikinci bir tabiatın inşâ edilmesini mümkün kılan bir yapıya işâret eder. İnsanın maddî, belirlenmiş özü bu tabiatında mündemiçken kendisine has biricik varoluşunu insan ikinci tabiatında mesûliyeti ve hürriyeti kuşanmak sûretiyle gerçekleştirebilir. Beşerin insan olabilmesi hamlesi de bu bağlamda hürriyetinde asılıdır. Bu husûsa İzzetbegoviç şöyle işâret eder: "İnsan cennetten çıkarıldığı andan beri kendisine verilen hürriyetten kurtulamıyor, iyilik ve kötülük dramının içinden dışarı çıkamıyor, hayvan veya melek gibi masum olamıyor. Kendi hürriyetini seçmeye ve kullanmaya, iyi veya kötü olmaya, tek bir kelime ile insan olmaya mecbur kalıyor. Bu seçme kabiliyeti neticesi ne olursa olsun kâinatta mümkün olan varoluşun en yüksek şeklidir."

İnsan, dâima çatışma, huzursuzluk, memnuniyetsizlik içerisinde

İzzetbegoviç her zaman üçüncü bir yolun imkânını araştıran ve zıtlar arasındaki telifi arayan bir düşünür olmuştur. Söz konusu telif, insan varlığını oluşturan maddî ve mânevî unsurları düşünmede de kendisini gösterir. İki zıt arasında parçalanmış insanın bütüncül varoluşu ve şahsiyeti olamaz. Bu bütüncüllük iki boyuta birlikte sâhip olabilmede ortaya çıkar. Beşer, yapısı îtibârıyla Allah tarafından takdîr edilmiş tabiatı taşır. Bu tabiat maddîdir. Ancak insan için bu tabiat yüklenilmesi gereken, bununla birlikte kendisinden istifâde ile yeni, ikinci bir tabiatın inşâ edilmesini mümkün kılan bir yapıya işâret eder.

İzzetbegoviç, en nitelikli varoluşun iç ve dış varoluşunu birbiriyle tutarlı, bütüncül şekilde ancak Müslüman bir şahsiyette başarılabileceğini düşünür. Müslüman için var olma yolu önce îman etmek (içsel varoluş) sonra iyi amellerde bulunmaktır (dışsal varoluş). İnsanın sürekli tazelemesi gereken îmanla iç; eylemlerle de dış mîmarîsi inşâ edilir. İnsanın îman etmesi, eyleminin hangi yolda gerçekleşeceği noktasında bir kararlılık; eylem ise îmanın cereyân ettiği yatağa işârette bulunur.

yaşanan gerilimde telifi/kıvamı bulmaya çalışan şahsiyet varlığıdır. İnsanın varoluşu ve mânası bir eşik işidir. İnsan varoluşunu, gerilimlerinde telifler arayarak, mesûliyet ve hürriyet şuûruna tutunmak sûretiyle şahsiyet deneyimlemesinde kurabilir. İnsandan ne melek olması beklenir ne de hayvan. İnsan, ruh ve beden alemine birlikte üyedir. Kişi varoluşunu ancak bu gerilim ve trajedi içerisinden geçerek, iyiyi, doğruyu ve güzeli deneyimleyerek tecessüm ettirebilir.

İzzetbegoviç, en nitelikli varoluşun iç ve dış varoluşunu birbiriyle tutarlı, bütüncül şekilde ancak Müslüman bir şahsiyette başarılabileceğini düşünür. Müslüman için var olma yolu önce îman etmek (içsel varoluş) sonra iyi amellerde bulunmaktır (dışsal varoluş). İnsanın sürekli tazelemesi gereken îmanla iç; eylemlerle de dış mîmarîsi inşâ edilir. İnsanın îman etmesi, eyleminin hangi yolda gerçekleşeceği noktasında bir kararlılık; eylem ise îmanın cereyân ettiği yatağa işârette bulunur. Îman, insanda bambaşka varoluş imkânları oluşturur. Kişi iç varoluşunda dışarıyı göz önüne almadan, dışarıya kayıtsız kalarak iç hürriyetini yaşayabilir. Fakat hür olma hâli, gösterilme hâliyle tamamlanır ve insan şahsiyetini tamamlayabilir. Îmanla oluşan güçlü iç yapının dışarıda eşlenik bulma, dışarıya taşma istekliliğinden hareketle iyi amellerle kişi dış varoluşunu gerçekleştirebilir ve dış hürriyetini de yaşayabilir.

İnsan, güçlü bir îmanla tesîs ve tezyîn edilmiş iç dünyâsını, dışsallaştırabilmesini mesûliyet ve mükellefiyet bilincine borçludur. Zira İzzetbegoviç, insanı eyleme sürükleyen temelde iki âmilin varlığından bahseder. Bunlar aynı zamanda insan için (olumlu ya da olumsuz) ahlâkîliğin sınırlarını çizen ana unsurlar olarak belirir. Düşünüre göre bunlar vazîfe ve menfaattir. Menfaat, bir eylem sonrasında yapanın elde edeceği çıkara göndermede bulunurken, vazîfe ise bir çıkardan öte insanın iç dünyâsında yaşatmaya çalıştığı güven sözleşmesinin (îmanın) işlevselleştirilmesine işâret eder. Kişinin en az kendi çıkarı kadar, diğer kişilerin de çıkarını koruması, yeri geldiğinde kendisinden vazgeçebilmesi, her işinde Hakkın rızasını gözetebilmesi olumlu anlamda ahlâkîliğe daha lâyıktır. Yoksa kişinin her türlü eyleminde şahsî menfaati esâs alması ve bencilliği tercihe değil, tabiî temâyülüne konudur. Ahlâk ise hürriyetin hayât biçimi hâline getirilmesini ve irâdî güçlü bir tercihi simgeler. Vazîfe böylesi bir yaşamı vaat ederken, menfaatin insanı ahlâkî sahadan ve dolayısıyla hürriyetten uzaklaştıran, tutsak, hazcı ve bencil yaşamı kişiye sunması daha olasıdır.

Burası bize Kant'ı da hatırlatır. Bu noktada Kant'ın İzzetbegoviç'in üzerinde etkisine de işâret etmiş olabiliriz. Ahlâk yasası tarafından belirlenemeyen bir eylem, insanın fenomen/duyumlu/zorunlu tarafa ait itki, hazzı, tabiî temâyülü ve iştiyâkıyla belirlenir. İnsan burada zorunluluk sahasında kalır ve hürriyet alanına yükselemez. Yükselebilmesi içinse ahlâk yasası gerekir. Bu yasa zorunludur, insanın hürriyetine seslenir. Böylesi bir mâhiyete sâhip ahlâk yasasını vaz' eden varlık ise insanın kendisi olamaz. Dolayısıyla ahlâk yasasının koyucusu İzzetbegoviç'e göre ancak Aşkın Varlık olan, Allah olabilir. Ona göre kişi

ya Allah'ın emirlerini, yasasını dinleyerek vazife şuûruyla eyleminde hürriyet sahasına yükselebilir ya da bedeninin veya hâricî beşerî otoritenin kör kölesi olur.

İzzetbegoviç'te insan ve Allah ilişkisi oldukça güçlü olarak karşımıza yeniden çıkar. İnsanın mükemmelliği onun var edicisinin mükemmelliğini de kendisinde muhtevî kılar. Hatırlanacağı üzere Sartre'da bunun tam tersi yani insan ancak Tanrı'nın yokluğunda var olabilen bir canlı olarak tasavvur edilmekteydi. İzzetbegoviç'e göre Allah yoksa insan da yoktur ve Allah insanların özneler arası bir düzlemde kollektif çabayla ulaşabilecekleri her türlü değerin teminatı olarak görülür. "Tanrı yoksa insan da yoktur. İnsan yoksa mesûliyet de yoktur. Mesûliyet yoksa suç da yoktur. Öyleyse Tanrı yoksa suç yoktur. Tanrı yoksa her şey mübahtır." İnsan, var olmak bakımından Allah'a muhtaç olduğu gibi varoluşması anlamında da Allah'a ihtiyaç duyar. İzzetbegoviç, kişinin hürriyeti ve Allah'ın varlığı arasında çok güçlü bir ilişkiyi vurgulu bir şekilde belirtir. "Allah'ın irâdesine teslimiyet, insan irâdelerine bağımsızlık demektir. Allah'a itaat, insana itaati meneder. Böylece insan ile Allah ve insan ile insan arasında yeni bir münasebet inşâ eder." Buna göre şöyle bir düşünce mümkün görünür. Hürriyet ahlâkın ve dolayısıyla sorumluluğun ön şartıdır, insan sorumluluk duyan bir varlık olduğuna göre hürriyetin ona verilmiş olması îcap etmektedir. Hürriyetin ve dolayısıyla insanın zorunlu şartı da Allah'tır. Hürriyetten kaçmak, dünyevî iktidarların himâyesinde rahat ve bencil haz içerisinde bir yaşam sürmek ve bu rahat hayâtın devamı için çaba göstermek, Allah'a kul olmaktan, insan olmaktan, hür olmaktan ve sorumluluktan kaçmak demektir.

Müslüman için kelimeyi tevhit onu tüm yalancı tanrılardan koruyan devrimin habercisidir. Bu noktada Allah'a kul olan, tüm köleliklerden kurtulmuş, mesûliyet ile beslenen hürriyetin gerçek şuûruna ve hâline varmış olur. Fitne, esâret, adâletsizlik, haksızlık dolu olan dünyâda yapılması gereken hakka, iyiliğe, güzelliğe ve adâlete itâat, bunlardan başkasıyla ise mücâdele edebilmektir. İnsan ancak bu yolda oluşur. İslâm çok sayıda sahte büyüklük ve beşerî otorite yerine sadece tek ve biricik aşkın bir teslimiyeti tesis etmiştir. İzzetbegoviç, adâletin, eşitliğin, hürriyetin ancak Allah ile olabileceğini ileri sürer. Ona göre adâlet, eşitlik, hürriyet Allah olmadan imkânsızdır, bunların ismini bayraklara yazmak mümkün olabilir ancak gerçekleştirmek, hürriyetin, hakkın, eşitliğin ve adâletin kaynağı olan yüce Allah'ı kabul etmeden olanaksızdır.

[1] Jaques Colete, *Varoluşçuluk*, çev. Işık Ergüden, Ankara,2006, s. 19.
[2] Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, çev. Gaye Çankaya Eksen-Turhan Ilgaz, İthaki Yayınları, 2009, 32; Jean Paul Sartre, Varoluşçuluk, çev. Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 47.
[3] Aliya İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslâm,* çev. Salih Şaban, Nehir Yay., 2004, s.192.
[4] Aliya İzzetbegoviç, *İslâmi Yeniden Doğuşun Sorunları*, çev. Rahman Ademi, Fide Yay., İstanbul, 2014, s. 18.
[5] İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslâm*, s.76.
[6] İzzetbegoviç, *İslâmi Yeniden Doğuşun Sorunları*, s. 168
[7] İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslâm*, s. 210.
[8] Aliya İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, çev. Hasan Tuncay Başoğlu, Klasik Yayınları, İstanbul, s. 63.
[9] İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslâm,* s. 311.
[10] İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, ss. 63-66.
[11] İzzetbegoviç, *İslâmi Yeniden Doğuşun Sorunları,* s. 102.
[12] İzzetbegoviç, *İslâmi Yeniden Doğuşun Sorunları*, s. 127-128.

Aliya İzetbegoviç'in İslâmcılığa Katkıları Üzerine Bir Deneme

Burak ÇETİK

Her yıl takvimler 19 Ekim'i gösterdiğinde Aliya İzetbegoviç'i vefat yıldönümünde anma programları yapılır. Bu programlarda genel olarak vurgulanan liderliği ve bilgeliğidir. "Bilge Kral" tamlamasıyla yapılan bu vurgu, doğru olmakla beraber çoğunlukla altı doldurulmayan bir ifadedir. Konuşmalarda genelgeçer ifadelerle Aliya övülür fakat fikirleri tartışılmaz. Bunun istisnaları olmakla beraber ne yazık ki tablo bu şekildedir.

Öncelikle bu tarz programlarda yapılan salt övgülerden oluşan konuşmaların, Aliya'nın düşüncelerine aykırı olduğunu belirtmekte fayda var. Zira kendisi, şahısların kült haline getirilmesine karşıdır. Esas olanın şahısların değil fikirlerin olduğunu düşünür. Kendi hayatındaki birçok tercih ve karar bu yöndedir. Bunu görebileceğimiz en önemli örnek, savaş esnasında bombalanan yolun kapanması üzerine, dağlara yerleşen Sırp keskin nişancılarına rağmen ofisine yürüyerek giderken bir kadının camdan kendisine sorduğu "Başkan korkmuyor musun?" sorusuna "Korkuyorum, ben de insanım. Ama yürümek zorundayım" cevabını vermesidir.

Kendisini olduğu gibi yani "insan" olarak göstermesi, korktuğunu belirtmesi çok önemli bir detay. Zira halkının gözünde kahramana, kült bir şahsa dönüşmek isteyen birisi olsa kadının sorduğu soruya cevabı "Ne korkması, biz halkımız için mücadele ediyoruz. Bu yolda korkumuz asla olmayacak." tarzı bir cümle olmalıydı. Fakat bunu istemiyordu dolayısıyla bugün yapılan salt övgü dolu konuşmalar onun istemeyeceği bir tutumdur. Peki Aliya'yı nasıl anlayacağız ve anlatacağız? Tabi ki fikirlerini anlayıp tartışarak. Bu yazıda İslâmcılığa katkıları üzerinde durmaya çalışacağız.

Aliya İzetbegoviç ve İslâmcılık

İslâmcılığın farklı tanımları olsa da genel olarak rastladığımız üç kavram vardır. Bunlar "İzzet, ihya ve tecdid" kavramlarıdır. Aliya İzetbegoviç'in İslâmcı düşünceye katkılarını bu üç kavram özelinde okumaya çalışacağız. Öncelikle Aliya'nın vermiş olduğu mücadelenin bir

izzet arayışı olduğunu belirtmeliyiz. Bosna'nın bağımsızlığının önemine yapmış olduğu vurguyu salt Boşnak milliyetçiliğinden kaynaklanmıyordu. Müslümanlık vurgusu konuşmalarında ön plandaydı. Bu vurgu sadece kendisinin değil düşmanlarının da dilindeydi. Zira Sırplar ve Hırvatlar sadece Boşnaklar ile değil aynı zamanda Müslümanlarla savaştıklarını belirtiyorlardı.

Sırp devlet başkanı Karadzic'in "Bosna'yı cehenneme çevireceğinizin ve belki de Müslümanları tamamen yok edeceğinizin farkında değil misiniz? Müslümanlar burada savaş patladığında kendilerini savunamayacaklar" sözlerine karşılık Aliya İzetbegoviç'in söylemiş olduğu şu sözler izzetli bir duruşun timsaliydi adeta: "Bizi yok etmekle tehdit ediyorlar. Ama bilsinler ki, Müslümanlar yok olmayacaktır". Bu çıkış sadece Karadzic'e verilmiş bir cevap değil aynı zamanda Balkanlar'daki ve dünyanın her tarafındaki Müslümanlara izzeti kuşanma çağrısıydı.

Aliya'nın çağrısı karşılık bulmuş olacak ki Bosna'da pörsüyen İslâm ruhu tekrardan canlanmış, dünyanın her yerinden Müslümanlar Bosna'ya akın etmişti. Türkiye İslâmcılığı özelinde değerlendirecek olursak doksanlı yılların gündemini oluşturan en önemli konu Bosna'daki Müslümanların vermiş olduğu varlık mücadelesiydi. Selami Yurdan'ın şehadetiyle daha fazla gündem olan mücadele sonrasında birçok Türk'ün şehadetiyle süslenecekti. Aliya'nın izzeti kuşanarak direnme kararı Balkanlar özelinde de örnek olmuştu. Bosna Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Kosova'da Sırplara karşı Adem Yaşari öncülüğünde direniş başlayacaktı.

İzzet arayışı aynı zamanda bir tebliğ vesilesi oluyordu. Avrupa'da birçok insanın Müslümanların direnişini ve Sırpların katliamını takip ediyor oluşu, İslâm'ın yoğun bir biçimde Avrupa'nın gündemine girmesini sağlayarak insanların İslâm'ı öğrenmesini ve sefil küfür düzenine karşı izzetli bir hayata kapı aralamalarını sağ-

Aliya'nın çağrısı karşılık bulmuş olacak ki Bosna'da pörsüyen İslâm ruhu tekrardan canlanmış, dünyanın her yerinden Müslümanlar Bosna'ya akın etmişti. Türkiye İslâmcılığı özelinde değerlendirecek olursak doksanlı yılların gündemini oluşturan en önemli konu Bosna'daki Müslümanların vermiş olduğu varlık mücadelesiydi.

İslâm'ı ruhban bir anlayışla ele almıyor, topluma nizam veren bir yönünün olduğunu ifade ediyor. Kadim medeniyeti ihya ve tecdid sürecinde önemle vurguladığı ikinci şey, öz eleştirinin gerekliliğidir. "Müslümanlar neden geri kaldı?" sorusu yazılarında sorduğu ve cevabını aradığı soruların başında geliyor.

lıyordu.

Diğer iki kavramımız olan ihya ve tecdid, Aliya İzetbegoviç'in konuşmalarında ve yazılarında sıkça değindiği meselelerdir. Kadim bir medeniyetin mirasçısı olduğunu bildiğinden dolayı kaybolanı tekrardan keşfetmenin önemli olduğunun farkındaydı. Köksüz bir tecdid anlayışının zararlı olacağını tahmin edebiliyordu. Aynı zamanda tecdidi ihmal ederek salt geçmiş vurgusu yapmayı da doğru bulmuyordu. Bu iki zıt kutbu muhafazakârlar ve modernistler olarak vasıflandırıyor ve bunların İslâmî yenilenme fikrine karşı çıktığını söylüyordu. Kendisinden yapacağımız alıntıyla mesele zihinlerde sağlıklı bir düzleme oturacaktır. *İslâm Deklarasyonu'*nda bu meseleyi şöyle özetliyor: "İnsanı sadece terbiye etmekle kalmayan aynı zamanda dünyaya nizam verme yeteneği olan İslâm'a, kendi kabulleri doğrultusunda, İslâmî yenilenme fikrine her zaman iki tip insan tarafından karşı çıkılmaktadır; Muhafazakârlar eski reçeteleri, modernistler ise başkasına ait (yabancı) reçeteleri istemektedir. Birinciler İslâm'ı geçmişe çekmekte, ikinciler ise ona yabancı bir gelecek hazırlamaktadırlar." (İslâm'ın Deklarasyonu-Fide Yayınları-Sayfa 21)

İlk cümleden de anlaşılacağı üzere kendisi İslâm'ı ruhban bir anlayışla ele almıyor, topluma nizam veren bir yönünün olduğunu ifade ediyor. Kadim medeniyeti ihya ve tecdid sürecinde önemle vurguladığı ikinci şey, öz eleştirinin gerekliliğidir. "Müslümanlar neden geri kaldı?" sorusu yazılarında sorduğu ve cevabını aradığı soruların başında geliyor. Bu soruya verdiği birçok cevap

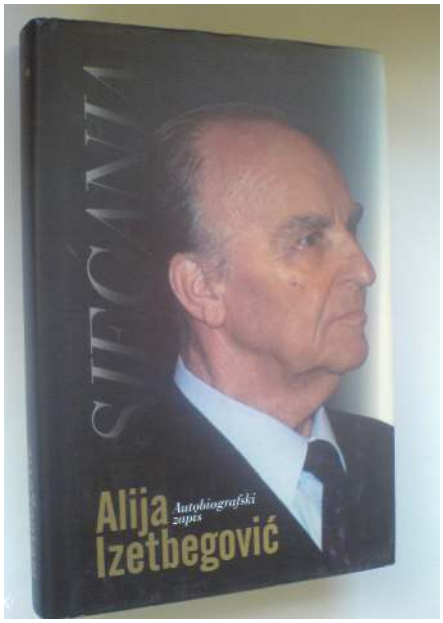

olsa da ikisi üzerinde önemle duruyor. Bunların ilki Moğol İstilası, ikincisi ise İslâm'ın nizam veren yönünün ihmal edilmesi.

Aliya'ya göre Moğol istilasının etkileri tam olarak anlaşılmış değildir. Zira istila sırasında yıkılan şehirler, harap edilen kütüphaneler sadece binalardan ve kitaplardan ibaret değil aynı zamanda bir medeniyetin hafızasıydı. Hafızasını kaybeden bir medeniyetin geçmişle ünsiyet kurması ve kendisini toparlaması çok zordur. İslâm'ın nizam veren yönünün ihmal edilmesi ise Müslümanları ruhbanlaştırarak dünyaya söz söylemesini engellemektedir. Bu anlamda bu iki mesele öncelenerek hafıza tekrardan diriltilmeli ve İslâm'ın nizam fikri iyi anlaşılmalı.

İhyanın ardından tecdid yani İslâmî yenilenme meselesiyle karşılaşıyoruz. Kendisinin yenilenme fikrine modernistlerden farklı olarak yaklaştığını belirtmiştik. Aliya, ayakları yere basan bir yenilenmenin gerçekleşmesi gerektiğine inanıyor. İtidalli bir

biçimde geçmişle yüzleşerek kişilerin, kurumların, fikirlerin yenilenmesini savunuyor. Bu noktadaki metodunun ise evvela tebliğ düzeyinde ardından devlet çapında olduğunu görüyoruz. Askerden önce vaiz olunması gerektiğini ve gönüllere hitap edilmesi gerektiğini söylüyor. Zira Müslüman kitlelerin kayıtsızlığına karşı verilecek mücadelenin ilk önce fikirlerin değiştirilmesiyle olacağına inanıyor.

Aliya'nın ihya ve tecdid meselesinde değindiği diğer konular ise şu şekilde: "İnsan, toplum, birlik, eğitim, kadın, aile, bağımsızlık, diğer dinler ve ideolojiler, devrim, Kur'ân, Batı, medeniyet, yenilenme, zekat." Bu konulardan bazılarına örnekler vererek meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlayabiliriz. Zekatın toplumda karşılıklı olarak sorumluluk duygusunu pekiştirdiğini ve bu duygunun toplumun kardeşliği açısından mühim olduğunu söylüyor. Dünyada zekatın eksikliğinin görüldüğünü, hukukî statü kazandırılarak uygulanması gerektiğini söylüyor. Yani salt ibadetten ziyade kamusal yönüne vurgu yapıyor.

Kadın ve aile meselesini ele alırken öncelikle kendimizi Avrupa karşısında reaksiyoner bir tavırla savunmanın yanlış olduğunu belirtiyor. Kadının veya erkeğin üstün olmadığını, kadınla erkeğin farklı olduğunu söylüyor. Kadının hayatın mühim yönlerinde fail olduğunu hatırlatarak anneliğin ehemmiyetini vurguluyor. *İslâmî Yeniden Doğuşun Meseleleri* kitabından yapacağımız bir alıntıyla kadın meselesiyle alakalı çözümüne bakalım: "Eğer İslâm'da bir kadın meselesi varsa, bu meselenin çözümünün adı annedir. Kadınların bağımsızlığı ve eşitliği adına bu çözüme karşı çıkanlara şöyle cevap vermek gerekir: İslâm kadını alçaltmıyor; ama siz anneliği alçaltıyorsunuz." (İslâmî Yeniden Doğuşun Meseleleri-Ketebe Yayınları-Sayfa 37)

Sonuç

Aliya İzetbegoviç, çağımızın en önemli düşünürlerinden birisidir. Kendisi sadece hamasî sözlerle ve içi doldurulmayan övgülerle anılacak bir zat değildir. Vermiş olduğu mücadelenin bize anlatacağı çok şey vardır. Bu yazıda İslâmcılık düşüncesine yapmış olduğu katkılara değinmeye çalıştık. Aslında bu mesele kitaplık çapta incelenmesi gereken detaylı bir konu fakat dergimizin alanı buna müsait değil.

Aliya'nın İslâmcılığa katkılarını ele alırken izzet, ihya ve tecdid kavramları üzerinde durduk. Bosna Savaşı ile başlayan süreçte verdiği demeçler ve mücadelesi, dünyadaki Müslümanlarda bir uyanışa vesile oldu ve izzeti tekrardan kuşanmanın ehemmiyetini hatırlattı. İhya meselesi ise ana gündemlerinden birisiydi. Kendisi köksüz bir yenilenme anlayışına da tamamen geriye dönülmesine de karşıydı. Fikirlerini bu iki zıt kutbun tersine bir itidal düzlemine oturtmuştu.

Tecdidin yani yenilenmenin ise evvela geçmişle yüzleşerek gerçekleşeceğini biliyordu. Birçok kavramı, kurumu ve meseleyi bu bağlamda ele aldı. İslâmcılığın temel tezlerine sadık kalarak Avrupa'ya meydan okuması önemli bir öncü olmasını sağladı. Fikirlerini anlamak, değerlendirmek ve geliştirmek duasıyla, kendisini rahmetle anıyoruz.

İhyanın ardından tecdid yani İslâmî yenilenme meselesiyle karşılaşıyoruz. Kendisinin yenilenme fikrine modernistlerden farklı olarak yaklaştığını belirtmiştik. Aliya, ayakları yere basan bir yenilenmenin gerçekleşmesi gerektiğine inanıyor. İtidalli bir biçimde geçmişle yüzleşerek kişilerin, kurumların, fikirlerin yenilenmesini savunuyor.

Aliya İzzetbegoviç'e Göre İslam Dünyasında Kadın ve Aile

Hatice BALİN
Uzm. Sosyolog

İslam'a dayalı düalist bir anlayışa sahip olan Aliya, tüm boyutlarıyla tevhid ilkesini benimser. Tevhid, birliğe ve tekliğe işaret eder ve Aliya'ya göre varlık, sebep-sonuç ilişkileriyle birbirine bağlı bir bütün olarak anlaşılmalıdır. Aliya İzzetbegoviç'in düalizm kavramını anlamak için ortaya koyduğu dünya tasnifine göre, dünya görüşlerini üç ana kategoriye ayırdığı anlaşılmaktadır:

1. İzzetbegoviç'e göre, mâneviyatçı dünya görüşü, madde ötesi gerçekliği vurgular. Bu dünya görüşü, maddi olmayan, metafiziksel bir gerçeklik üzerine odaklanır.

2. İkinci dünya görüşü ise mâneviyatçı dünya görüşünün karşıtı olarak dünyevî ve maddi gerçekliği esas alır. İzzetbegoviç, bu dünya görüşünü materyalist olarak adlandırır.

3. İzzetbegoviç'in tasnifinde üçüncü sınıf ise İslâmî dünya görüşüdür. Bu dünya görüşü, insanın çift kutuplu yapısını muhatap alan ve madde ile ruhu kapsayan bir yaklaşımı ifade eder. İslâmî dünya görüşü, insanın yaratılışına uygun olarak dünya ve içindeki her şeyi anlamlandırır.

İzzetbegoviç, düalizmin tek tarafına vurgu yapan dinî veya materyalist düşünce sistemlerini eleştirir. Eleştirirken, ikicilik (düalizm) temelinde üçüncü bir yol olduğunu savunur. Bu düalizm, İzzetbegoviç düşüncesinde tarafların birliği olarak anlaşılabilecek, ruh ve beden, maddî ve mânevî birliktelik içeren bir yaklaşımı ifade etmektedir.

İzzetbegoviç'e göre, bu düalizm insanın bütünlüğünü ve İslâmî perspektifi yansıtan bir anlayışı temsil eder. Ona göre düalizm kavramı kadın-erkek ilişkilerini ve toplumsal düzeni anlamada önemli bir rol oynar. Kadın ve erkek arasındaki düalizm, birbirine bağımlılık ve tamamlanma üzerine kurulu bir ilişki olarak değerlendirir. Bu ilişki, Aliya'ya göre, kadın ve erkeğin birbirlerine olan bağımlılıkları ve zorunlulukları sayesinde tevhidin, yani birliğin gerçekleştiği bir yapıyı oluşturur. Aliya, insanların İslam'a dair birçok yanılgılarının olduğunu söyler. Bunlardan biri de Müslüman kadın ve toplumdaki yerine dair yanlış bilinen kabullerdir, der. Aliya'nın düşünceleri, İslam'ın kadına verdiği değere dayanmaktadır. İslam, kadının toplum içinde önemli bir rol oynamasını ve haklarının korunmasını önemser. Aliya'nın vurgusu, İslam'ın kadına verdiği değeri anlamak ve bu değeri toplumsal bir itibara dönüştürmekle ilgilidir. Genel olarak, Aliya'nın kadınlara dair bakış açısı, yaşadığı ilişkilerden elde ettiği deneyimlere dayanır. Annesi, eşi, kız çocukları ve kız torunlarıyla olan ilişkileri, onun kadın, aile ve toplumsal ilişkilere dair perspektifini de şekillendirmiştir.

Aliya İzzetbegoviçe, kadın ve erkeğin eşit olup olmadığına dair soru sorarlar. Begoviç'in verdiği cevap hem hayır hem evettir.

"Eğer kadın etik, ahlaki ve insani sorumlulukların taşıyıcısı olarak aynı ve eşit değerde bir şahıs olarak değerlendiriliyorsa evet" der. Ve devam eder. Eğer bu, eşitliğin Avrupa'da genel olarak anlaşıldığı şekliyle kadının aile ve toplumdaki fonksiyonunun eşitlenmesi anlamına geliyorsa, hayır. Birbirine üstünlük, sadece aynı cinsten şeyler arasında mümkündür. Kadınlar ne üst ne de alt seviyededir. En basit ifade ile kadın erkekten farklıdır. Bu nedenle mukayese mümkün olmadığı gibi bununla birlikte hangisinin üstün olduğunun sorusu da mantıksızdır. Kalp mi daha mühimdir. Akciğer mi sorusu anlamsızdır. Bu organların

Aliya, aile olmanın önemini anlatırken gençlere evliliğe dair tavsiyelerde de bulunur. Evliliklerin karşılıklı tanışma ve ailelerin rızasını alarak gerçekleşmesinin daha mutlu bir yapı oluşturabileceği fikri, Aliya'nın düşüncelerini yansıtan önemli bir noktadır.

Anneden gördüğü dinî eğitimin etkisiyle Aliya, çocuklarına da aynı şekilde yaklaşır. Şefkatle ve baskı olmadan verilen dinî eğitimin, aile bağlarını güçlendirebileceğine inanır. Bu yaklaşım, Aliya'nın aile ve din eğitimi konusundaki değerlerini birleştirerek çocuklarına sağlıklı bir şekilde aktarmasını sağlar.

her biri kendi fonksiyonları açısından eşsizdir. Ve de farklı olmaları nedeniyle birbirleri ile olan münasebetleri ile özel bir değere sahiptirler. (Aydoğan, 2022)

Aliya, kadına dair düşüncelerinde aile olmanın önemine vurgu yapar. Ve kendi ailesini örnek olarak anlatır. Ailesinin düzgün duruşun oluşumunda erkekler kadar kadınlarında etkisinin olduğunu belirtir. Ona göre "okumamış, ihmal edilmiş ve mutsuz bir anne, Müslüman halkların yeniden doğuşunu başlatacak ve başarılı bir şekilde devam ettirecek oğul ve kızları yetiştiremez. Aliya, gelecek nesillerin yetiştirilmesinde annelere önemli roller atfeder ve tüm annelerin eğitimli olması gerektiğini savunur. Ona göre, her evde temel bir role sahip olan anne, dinî açıdan bilgili ve bilinçli olmalıdır. Bu, çocuğun özellikle dinî eğitimi açısından daha olumlu sonuçlar doğurabileceğini savunur. Aliya, aile olmanın önemini anlatırken gençlere evliliğe dair tavsiyelerde de bulunur. Evliliklerin karşılıklı tanışma ve ailelerin rızasını alarak gerçekleşmesinin daha mutlu bir yapı oluşturabileceği fikri, Aliya'nın düşüncelerini yansıtan önemli bir noktadır. Bu yaklaşım, geleneksel bir yapı olan yarı görücü usulünü öne çıkarır. Ayrıca, Aliya'nın evlilikte karşılıklı sadakatin önemine vurgu yapması, ilişkilerin güçlenmesi için temel bir katalizör olarak kabul edilir.

Aliya'nın kendi evliliği üzerinden sadakat konusunda örnek vermesi, bu değerin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Eşi Halida hanım ile kurduğu güçlü birliktelik, karşılıklı anlayışa ve sadakate dayanmaktadır. Aliya'nın

eşine duyduğu aşkın samimiyeti, evliliklerindeki bu temel değerleri vurgular. Çocuklarıyla olan ilişkisinde de Aliya'nın duygusal ve öğretici bir bağ kurduğu anlaşılmaktadır. Aile bağlarının güçlenmesinde, çocuklara dinî eğitimin baskı olmaksızın verilmesinin önemli bir rolü olduğunu savunur. Aliya'nın kendi çocuklarına yönelik eğitim anlayışı, aile bağlarının güçlü olmasının temellerini atmış gibi görünmektedir. Anneden gördüğü dinî eğitimin etkisiyle Aliya, çocuklarına da aynı şekilde yaklaşır. Şefkatle ve baskı olmadan verilen dinî eğitimin, aile bağlarını güçlendirebileceğine inanır. Bu yaklaşım, Aliya'nın aile ve din eğitimi konusundaki değerlerini birleştirerek çocuklarına sağlıklı bir şekilde aktarmasını sağlar. Genel olarak, Aliya'nın aile değerleri ve evlilik anlayışı, sevgi, sadakat, karşılıklı anlayış ve özveri gibi temel unsurlara dayanır. Bu değerler, hem evlilikte hem de aile içinde güçlü ve anlamlı ilişkiler kurmanın temelini oluşturur. Aliya, kültür ve medeniyete dair analizinde kadın ve erkek ara-

sındaki farklılıkları belirtirken; kültürde kadın kadındır, erkek erkektir dedikten sonra medeniyetin erkek ile kadın arasındaki farklılıkları ortadan kaldıracağını ifade eder ve Aliya, Batı'nın kadına ve aileye dair yaklaşımını eleştirir. Modern dünyada ailevi ve toplumsal olarak yaşanan bozulmayı daha çok kadınlardan annelik rollerinin çalınmasına bağlar.

Kapital sistemin kadını kullanılan ve tapılan bir nesne konumuna düşürürken şahsiyetinin elinden alındığını savunur. Kadınların iş hayatında ve sosyal alandaki sorumlulukların dengesiz bir şekilde arttığını belirtir. Aliya'ya, göre uygarlık ve onun yansıması olan şehirleşmenin, konfor ve zenginlikle birlikte mutluluğun yerine mutsuzluğu getirebileceğini ifade eder. Modern hayatın getirdiği hızlı yaşam tarzı, bireyleri ve toplumları bir dizi sorunla karşı karşıya bırakabilir. Hızlı tempolu olan bu yaşam tarzı, bireylerin birbirleriyle ve aileleriyle yeterince iletişim kurmalarını zorlaştırabilir. Bu da aile içindeki kopmaların ve çatışmaların artmasına yol açabilir. Ailelerdeki bu çözülme ile boşanmalarda kaçınılmaz olur. Medeniyet, ihtiyaçları çoğaltıp konforun vazgeçilmezliğini pompalarken insanın elinden küçüğe sevgiyi, büyüğe saygıyı ve evdeki sıcaklığı alır. Bunları gerçekleştiren Batı, olası siyasi veya sosyal tepkileri engellemek amacıyla "cinsel özgürlük" adı altında yeni bir aldatmacaya başvurur. Özellikle sektör açısından çekim maliyeti düşük ancak etkisi büyük olan bu sapkınlığa dikkat çeker. Aynı zamanda, bazı insanlar için pornografinin toplumun özgürlük ve demokratikleşme biçimlerinden biri olarak görüldüğünü belirtir. Aliya, pornografinin kadının ve erkeğin özellikle kadının ahlaki bütünlüğünü küçümsemekte ve cinsel özgürlük adı altında sunulan kavramın kadınların haklarını daraltarak, özel saygıya değer kişiliklerini zedeleyen durumların ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtir. Aliya, o dönemde aileyi tehdit eden pornografi kullanımı hakkındaki uyarısını yapar. Ancak bu tehdit günümüzde kültürel sermayeye dönüşerek daha da büyümüştür. Aylık 350 milyon doları bulan küresel sermayenin kullanımı kız ve erkek çocuk için dokuz yaşına düşmüştür. Yaklaşık elli yıl önceki tehditin azalacağına böyle tsunami şeklinde büyüyüp altında kalan insanlığın kurtuluşu ancak İslam güneşinin herkesi aydınlatması ile olacaktır.

Aliya, kendisini tanımlarken referans kaynağının İslam düşüncesi olduğunu vurgular ve bu ilhamın gençlik yıllarından itibaren devam ettiğini ifade eder. Ayrıca, bulunduğu yerin tarifini yaparken hem dinî açıdan Doğulu, hem eğitim bakımından Batılı olduğunu belirtir. Bu ifadelerle, hem Doğu'nun hem de Batı'nın etkilerini benimsemiş bir birey olduğunu açıklar. İslam düşüncesinin rehberliğinde, hem aklın ve düşüncenin Batılı etkilerini değerlendirirken hem de ruhun ve duygunun Doğu'nun etkilerini taşıdığını ifade eder. Aliya'nın adaletli bir yaşam tarzına sahip olması onun düşünce temeline ve hayat felsefesine de yansır.

Onun en önemli düsturu Allah'a ve kendimize karşı sorumluluğumuzdur. Dediği "insan olmak ve insan kalmaktır."

Aliya, kendisini tanımlarken referans kaynağının İslam düşüncesi olduğunu vurgular ve bu ilhamın gençlik yıllarından itibaren devam ettiğini ifade eder. Ayrıca, bulunduğu yerin tarifini yaparken hem dinî açıdan Doğulu, hem eğitim bakımından Batılı olduğunu belirtir. Bu ifadelerle, hem Doğu'nun hem de Batı'nın etkilerini benimsemiş bir birey olduğunu açıklar.

Batı'nın hayatın özüne dair bazı konularda özellikle kadın ve aile konularında örnek alınmaması gerektiği düşüncesini yansıtır. İslam dünyasının bilimsel ve teknik alandaki gelişimi için Batı'nın organizasyonel ve çalışma yöntemlerinden faydalanma çağrısı yapılırken, aynı zamanda Avrupa'nın hayat felsefesi, ahlaki anlayış ve aile hayatının örnek teşkil etmediğini ifade edilir.

İslam'ın gündelik yaşama aktarılmasının, bireylerin ve toplumun özelliklerine göre farklılık göstermemesi durumunda sorunlar ortaya çıkabilir. Kadın ve aile konularında yaşanan sorunların sebebinin, İslam'ın sosyal hayata yeterince yönlendirici bir rol oynamaması veya İslam'ın bütün Müslümanlar tarafından aynı şekilde yaşama geçirilememesi olduğuna vurgu yapar. Bu ifadeler, günümüz Müslüman toplumlarının içinde bulunduğu zorluklar ve savaşlarla ilgili bir perspektifi yansıtmaktadır. Ayrıca, bu savaşın daha az mağlubiyet ve daha fazla galibiyetle sonuçlanabilmesi için Müslüman kadınların önemli bir rol oynaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. İslam dünyasının yarısını teşkil eden Müslüman kadınların, elleri, kalpleri ve zekalarıyla bu süreçte destek sağlamalarının şart olduğu ifade edilmektedir. Toplumsal değişim ve gelişimde kadınların katılımının önemine işaret etmektedir. Kadınların güçlendirilmesi ve eğitilmesi, toplumun genel gelişimine ve daha sürdürülebilir bir başarıya ulaşmaya katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, cinsiyet eşitliği ve kadınların liderlik rollerinde daha fazla yer alması, toplumsal dengenin sağlanması açısından önemli bir adım olabilir. Müslüman kadının kamusal alanda varlıklarının annelik rollerini etkilememesi gerektiğine dair önemle altını çizerek belirtir. Aliya kadının çalışmasının anneliğinin önüne geçmemesi gerektiğini savunur. Ve kadının istihdamının zaruri durumlarda öncelik olarak kabul edilebileceğini şu şekilde sıralar:

- Kadının eşinin olmaması ve çocukları ve/veya ebeveynlerine bakmak zorunda olması

- Kadının çocuğu olmaması ya da çocuklarının büyütmüş ve zamanını evi haricinde çalışarak değerlendirebilecek olması

- Kadınların tabiatları gereği daha becerikli ve uygun oldukları işler söz konusu olduğunda

- Savaş ve olağanüstü durumlarında. (Burada soru, 1940'ta 3 milyon İngiliz kadın, cepheye giden kocalarından boşalan yerleri doldurabilecek kadar maharetli olmasalardı savaşın gidişatının nasıl olmuş olacağı örnek olarak verilebilir.)

İslam dünyasının, Batı'nın bilimsel ve teknik alandaki başarılarını örnek alarak kendi profesyonellik seviyesini artırması gerektiği vurgulanmaktadır. Batı'nın hayatın özüne dair bazı konularda özellikle kadın ve aile konularında örnek alınmaması gerektiği düşüncesini yansıtır. İslam dünyasının bilimsel ve teknik alandaki gelişimi için Batı'nın organizasyonel ve çalışma yöntemlerinden faydalanma çağrısı yapılırken, aynı zamanda Avrupa'nın hayat felsefesi, ahlaki anlayış ve aile hayatının örnek teşkil etmediğini ifade edilir.

Aliya kadının çalışma konusunda yukarıdaki maddeleri sıralarken yanlış anlaşılmak istenmediğini kadının çalışmasına karşı olmadığını söyler. İzzetbegoviç Batı medeniyeti açısından kadının konumunun çok iç açıcı olmadığını kadının köle konumunda çalıştırıldığını defaatle söyler. Bunun üzerine Müslüman kadının ataerkil sistemin öngördüğü rollerden kurtularak başta

ilmi faaliyetlerde olmak üzere sosyal hayatta özellikle çocukların yetiştirilmesi konusunda etkin rol alması gerektiğini ifade etmiştir. İzzetbegoviç, İslam toplumlarının o günkü durumunu değerlendirirken aslında günümüze dair de söylemlerinin hâlâ geçerli olduğunu görebiliriz. İslam coğrafyalarında akan kanın sona ermediği gibi dün Bosna'daki yangının bugün 7 Ekim'den bu yana, İsrail'in Gazze'ye yönelik soykırımı olarak devam ediyor. İslam ümmeti olarak tesbihin kopmuş taneleri kadar dağınığız...

İzzetbegoviç, o gün İslam toplumunun dağınıklığının toparlanmasına yönelik çözümü yeni doğacak nesillere dair umut taşıdığını vurgularken bu sorumluluğu kadınlara hitap ederek vurgular:

"Bugün İslâm toplumları kendilerini bulma mücadelesini vermekte ve sonu olmayan birçok sorunu çözmeye çalışmaktadırlar. Bu mücadelede zaferler de var yenilgiler de. Ancak gittikçe daha çok zafer ve daha az yenilgi olması için, İslâm dünyasının yarısını oluşturan Müslüman kadınının eli, kalbi ve aklıyla bu mücadeleye katkıda bulunmasına ihtiyaç vardır. Müslüman kadın yeni nesli doğurmalı, yetiştirmeli ve ona, İslâm ve geleceğe olan imanı vermelidir. O, ancak eğitimli ve yetiştirilmiş olursa eğitebilir ve yetiştirebilecektir. İslâmî yeniden doğuşun Müslüman kadın için yapacağı kadar, Müslüman kadın da yeniden doğuş için o kadar ve daha fazlasını yapacaktır" der.

1995 yılında Araştırma Kültür Vakfı'nın derslerine gidiyordum. Bosna savaşının sıcak gündemi devam ederken vakıf bizi Birlik Vakfı'ndaki toplantıya götürdü. Toplantıya Aliya İzzetbegoviç'in eşi Halide hanım gelmişti. Başındaki beyaz başörtüsü ile yüzü çok nurluydu. Bizlere Bosna-Hersek Savaşı esnasında kadınlar olarak oralarda nasıl mücadele verdiklerinden bahsetmişti. Bizlerden çokça dua istemişti. O gün onu dinlerken çok etkilenmiştim. Bugün ise asrın mütefekkiri olan bilge kralın eşiyle tanışmanın ne kadar kıymetli olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum. Begoviç ailesine rahmetle ...

Aliya kadının çalışma konusunda yukarıdaki maddeleri sıralarken yanlış anlaşılmak istenmediğini kadının çalışmasına karşı olmadığını söyler. İzzetbegoviç Batı medeniyeti açısından kadının konumunun çok iç açıcı olmadığını kadının köle konumunda çalıştırıldığını defaatle söyler.

Kaynakça

İzzetbegoviç, Aliya.(2028), Doğu Batı Arasında İslâm. ter. Salih Şaban. İstanbul: Klasik Yayınları. İstanbul.

A. Aydoğam,(2022), i.Aydoğan İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri Ketebe Yayınları 4. Baskı, İstanbul

Dağ Ahmet, (2020), Aliya İzzeybegoviç düşüncesinde Kadın ve Aile https://fikircografyasi.com/makale/aliya-izzetbegovicte-kadin-anne-ve-cocuk

Üçüncü Yolu Tercih Eden Bilge: Aliya

Abdulvehap BALLI

Aliya, ütopyaya karşıdır. Çünkü bütün ütopyalar, yeryüzünde cennet kurma hayali peşindedirler. Aliya'nın hayatı ise bir dramdır. Dram insanla, ütopya dünya ile uğraşır. Peki, ütopik bir toplum modeli kurmak mümkün müdür? Aliya'ya göre insanın yeryüzüne indirilmesiyle bu mümkün değildir. Aliya, mükemmel insanın, mükemmel toplumun peşinde değildir. Tüm istediği, normal insanlar ve normal bir toplum. Oysa Aliya, duruşuyla bizlere hep bir ideali hatırlatır: "Toplumları bilge insanlar yönetmeli." Farabi'nin erdemli şehir ütopyası belki o zaman gerçek olur. Gerçi Platon'un dediği gibi ideal olan, gerçek olamaz; gerçekleşen de ideal olamaz. Aliya'nın yaptığı, gerçeği fısıldamaktır. O halde bize düşen, bu gerçeği yaşanılır kılmaktır.

Mağaradan çıkmalı ve topluma karışmalı. Karışmalı ki sahici bir karşılığı olsun söylediklerimizin. Yaşanılabilir olduğu ispatlanabilsin. Karışmalı ki, dokunabilir olsun sözümüz. Sesi soluğu olsun insanların. O zaman Medine'ye dönülür belki, fethedilmiş bir Mekke'yi geride bırakarak.

Bilge bir insanla yolumuzun kesişmesi, imkânsız değildir. Hatta bir yolunu bulup bu imkânı yaratmak, belki de vebaldir. Buna vaat edilen saati engel kılmak, mazerete kapı aralamaktır. Mazeret ise yüzleşmeye cesaret edememektir. O halde yola düşmeli. Aliya ile yol arkadaşı olmalı. Sırdaş olmalı. Sırrına şahit olmalı teheccüd vaktinde. Sabah namazına uyanmalı onunla. Rahman suresinin bereketiyle camiden çıkmalı. Bir annenin Müslüman bir şahsiyet yetiştirmesine tanıklık etmeli.

Aliya, aşkı sirenler arasında bir başına bırakmaz. Kolay olana kaçmaz, mazerete sığınmaz. Direnir, direnişin hikâyesini yazar. "Medrese-i Yusufiye"ye misafir olur. Bilgiyi eyleme döker, siyaseti ahlakla buluşturur, özgürlüğü köleliğe tercih eder, savaşı barışla taçlandırır. Doğu ile Batı arasında üçüncü yolu tercih eder.

Aliya, hayatı tevhit üzerinden yorumlar. Maneviyatçıların insanı salt ruha indirgeyen anlayışına ve de materyalistlerin insanı maddeden ibaret gören yaklaşımına karşı durur. Ona göre İslam, beden ve ruh bakımından ahenkli insanlar yetiştirmek ister. O yüzden iki kötü şeyden birini tercih etmek yerine üçüncü yolu bulmak bir sorumluluktur. Üçüncü yol, İslam'dır. Aliya, İslam'ı asil ve güzel olan her şeyin diğer adı olarak görür.

Aliya, Kur'ân-ı Kerim'de sıklıkla zikredilen "iman edenler ve salih amel işleyenler" terkibinin gereğini hayatı boyunca ifa etmeye çalışır. İmanını sâlih amelle kemale erdirmeye gayret eder. Şüphesiz iman,

kişinin Rabbiyle arasındaki özel duruma matuf inanma halidir. Sâlih amel ise imanın eyleme geçmiş suretidir. Dolayısıyla Müslümanın başkasıyla muhataplığı sâlih amel üzerinden gerçekleşir. Bu itibarla sâlih amel, en güzel tebliğ dilidir. Sözle pratiğin vücut bulmuş halidir.

Aliya, iyilikten yana duruş sergiler. Ona göre ahlak, kötülükle iyilik arasında bilinçli olarak iyiliği seçmektir. İyiliği seçenler, irade beyan ederler. Bu irade beyanı aynı zamanda özgürlükten yana tavır almaktır. Haktan hukuktan yana olmak, bedel ödemeye hazır olmaktır. Tanrı inancı olmadan da ahlak inşa edilemez. Bu anlamda ahlak, dinin eyleme geçmiş halidir. O itibarla ahlak, çıkarlarımız gereği değil; görevlerimiz gereği eylemde bulunmaktır.

Aliya, güçlüden değil; mazlumdan ve haklıdan yanadır. Azınlığın hukukunu çoğunluğa çiğnetmez. Kimliğine bakmaksızın tarafını seçer. Haklı olmanın insanı güçlü kıldığına iman eder. Onun dünyasında her renk, kendisini güvende hisseder. İntikam peşine düşmez. Haddi aşmaktan ve düşmanlarına benzemekten imtina eder. Halkını da bu konuda uyarır. Düşmanları gibi davranamayacaklarını çünkü Müslüman olduklarını yüksek sesle dillendirir. Srebrenica'da binlerce Müslüman katledilirken bile Aliya, bu ilkeden ödün vermez.

Aliya'yı tanıyanlar, onun üslubundaki nezaketi hemen fark ederler. Çünkü Aliya, dostlarıyla da muarızlarıyla da muhatap olduğunda nezaketi asla elden bırakmaz. Savaşın ve şiddetin ayyuka çıktığı dönemde bile üslubunu bozmaz. Bu hal dili, düşmanlarının ona duyduğu öfkeyi dahi saygıya dönüştürür.

Aliya, ezberler üzerinden dünyayı yorumlamaz. Batı'ya bakışı da bu minval üzeredir. Batı'yı eleştirir, hem de Batılıları hayran bırakacak tarzda eleştirilerdir bunlar. Bu eleştirilerini temel metinler üzerine bina eder. Doğu ve Batı arasında üçüncü yol tercihi de bu düşüncenin neticesinde ortaya çıkar. Ancak Aliya, Batı'nın çöküş içinde olduğu hikâyesinin doğruları yansıtmadığı kanaatindedir. Batı'nın karanlık yüzünü eleştirmek ile gerçekleri tespit etmenin ayrı şeyler olduğunu düşünür. Ona göre Batı, çürümüş değildir. Güçlü, örgütlü ve eğitimlidir. Batı'nın gücü modada, gece kulüplerinde ve ahlaksız gençlikte değil; Batılı insanların hayranlık bırakan çalışkanlık, ısrarlı gayretleri ve sorumluluklarında yatmaktadır.

Aliya'ya göre İslam en iyisi; bu hakikat. Ancak Müslümanlar için aynı şeyi söyleyemez. Günümüz Müslümanlarının Batı'yı yok sayan, hamaset üreten anlayışını tasvip etmez. Bu tarz indirgemeci yaklaşımların, sorunu tespit etmek yerine daha da zorlaştırdığı kanaatindedir. Batı'yı anlama çabası içerisine girmenin Batı hayranlığıyla suçlanma retoriğini de beraberinde getirdiğinin farkındadır. Ona göre Batı'nın pratiklerine teoriyle cevap verme anlayışı artık terk edilmelidir. Bunu aşmanın yolu eylemdir, sâlih ameldir. Müslümana düşen, yola koyulmaktır, üretmektir, çalışmaktır. Bunları yaparken Batı'yı yok sayarak yola devam edemez. Batı'yı tanımalı, bilmeli ve onun olumlu yönlerini hikmet zaviyesinden değerlendirmelidir. Kaldı ki Müslümanlar, bu kuşatıcı dili Batı'yla sınırlandırmamalı, insanlığın tamamını kucaklayan bir inşa diline dönüştürmelidir.

Malum olduğu üzere Avrupa'nın ortasında, Bosna'da, bir cinnet yaşanır. Binlerce Müslüman katledilir. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın şahit olduğu en büyük kıyımdır. Dünya, sessizliğe bürünür. Çünkü ölenler Müslümandır. Çırpınan biri vardır: Aliya. Aliya, bağımsızlığını elde etmiş bir halkın cumhurbaşkanıdır. Ancak tarih, ona hem askeri hem de diplomatik bir misyon yükler. Bu yönüyle Aliya, Bosna için bir şanstır. Aliya gibi bilge bir lider, bir taraftan ordusunu yeni baştan örgütler; diğer taraftan uluslararası alanda törpülenmiş vicdanları harekete geçirmeye çalışır. Ambargoya direnir ve direnişi tercih eder. Direniş ruhu, Bosna'yı daha büyük bir felaketten kurtarır. Savaş, Dayton Antlaşması'yla neticelenir. Aliya, barış şartlarını kabul etmek zorunda kalır. Bunu, acı ama faydalı bir ilacı alan kimsenin durumuna benzetir. Herkes gibi Aliya da savaşın barışla neticelenmek zorunda olduğunun farkındadır. Şartlar, Aliya'yı toprak ya da otoriteyi paylaşmak zorunda bırakır. Aliya, tercihini otoriteden yana kullanır.

Kanlı bir savaş ve adil olmayan bir barış arasında tercihe zorlanan Aliya, hayatı boyunca tercihini iyilikten yana kullanmıştır. O itibarla Aliya, iyi bir evlattır. Aliya, iyi bir eştir. Aliya, iyi bir babadır. Ve dahi iyi bir liderdir. Hepsinden öte iyi bir insandır. Bu dünya iyileri yormuş olmalı ki Aliya, hayatının son deminde şu cümleyi sarf etmek zorunda kalır: "Bana yeniden hayat önerilseydi reddederdim. Ancak yeniden doğmak zorunda kalsaydım kendi hayatımı tercih ederdim." Aliya'nın tercihte zorlanmadığı son sözü, mutmain bir Müslümanın son kelamıdır: "Ey teslimiyet, senin adın İslam'dır."

Aliya'nın Özgürlüğe Kaçışından Notlar

Sinan ÖZYURT

Aliya İzzetbegoviç 20. yüzyılın en önemli Müslüman düşünür ve liderlerinden biridir. O, düşünce ve eyleminin bedelini defalarca ödemiş bir dava adamıdır. 1983 yılında fikirlerinden dolayı 14 yıl hapse mahkûm edilir ve beş yıl cezaevinde kalır. Bu süre zarfında okumak, düşünmek ve yazmak onun için özgürlüğe kaçışın bir yolu olur. Zor şartlar altında şifreli ifadelerle kaleme aldığı notlarını daha sonra "Özgürlüğe Kaçışım" isimli kitapta bir araya getirir. Bu önemli kitaptan tadımlık bazı alıntıları sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Özgürlüğe Kaçışım, Aliya İzzetbegoviç, Ketebe Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2021

Okuyucunun (belki) okuyacağı bu metin, benim özgürlüğe kaçışımdı. Elbette ve ne yazık ki bu gerçek bir kaçış değildi; ama olmasını isterdim. Söz konusu olan, yüksek duvarlı ve çelik parmaklıklarla çevrili Foça Hapishanesi'nde mümkün olan tek kaçış, gönlün ve fikrin kaçışıydı. Gerçekten kaçmak mümkün olsaydı, fiili kaçışı diğerine yeğlerdim. (s.7)

Ruh boşluğu ile mide doluluğu mümkün olan en kötü kombinasyondur. Bunun sebebi nedir? Bu konu üzerine düşünmek, konu ile ilgili derin felsefi tartışmalardan çok daha fazla insan olmanın özünü anlamamıza yardımcı olacaktır. (s.17)

Yalnızca ölüm gerçeğini hesaba katan bir felsefe gerçek felsefedir. Zira, gerçekliği su götürmez olan tek gerçek olarak ölüm es geçildiği takdirde, hayattan samimi bir şekilde bahsetmek mümkün müdür? (s.18)

Aşırı okumak bizi daha akıllı yapmaz. Kimi insanlar sadece kitapları "yutar." Onlar bunu, okunmuş olanların "hazmedilmesi," işlen-

mesi, içselleştirilmesi ve idraki için elzem olan düşünme aralığı olmadan yaparlar. Tıpkı arının topladığı çiçek tozunu bala dönüştürmesi için bir "içsel" gayret ve zaman gerekmesi gibi, okumak için de şahsi katkı gereklidir. (s.19)

"Hayat kazananın olmadığı bir oyundur... İman edenler ve salih amel işleyenler müstesna..." (Kur'an-ı Kerim, Asr suresi) (s.19)

Çoğu kez akıl ve göz göremez. Anlayan ve gören kalptir. (s.20)

Üzüntü ile kayıtsızlık arasında üzüntüyü tercih ederim. (s.23)

Ben zamanı öldürmezsem, zaman beni öldürecek. (s.24)

Gerçek insanlar önem verdikleri insanlar veya en sevdikleri şeyler hakkında en sert konuşanlardır. (s.25)

Şu son derece akıllı ve maneviyatı kuvvetli insanlar muazzam derecede sevinmeyi ve bir o kadar da acı çekmeyi bilirler. Bu uç tecrübeler bu tür insanların karakteristik özelliklerindendir. (s.27)

Feminist hareketin argümanlarından biri kadının tarih boyunca sadece anne olarak ifade edildiği, bir şahsiyet olarak da kendisini ifade etme zamanının geldiği yönündedir. Feminist argümana göre anne ve şahsiyet birbirine zıt kavramlardır. Bana bunu birisinin açıklamasını isterdim. Ben her zaman anneden daha şahsi ve şahsiyet dolu bir şey olmadığını, annenin yüce şahsiyet olduğunu düşündüm. Feminist diyalektik oldukça kafa karıştırıcı. (s.55)

Aklım sürekli tereddüt içinde ve sorguluyor; fakat kalbim her zaman dinin yanında olmuş ve öyle de kalmıştır. Mutlu anlarım hep aklım ile kalbimin birbiriyle uzlaştığı anlar olmuştur. (s.58)

Her şeyi yaşayıp dayandığında, yüzlerce kez düştükten sonra tekrar ayağa kalktığında, sahte umut ve avuntulardan vazgeçerek, gerçeklerle dişini sıka sıka yüzleştiğinde, işte o anda anlıyorsun ki hayatın bütün anlamı kötülük ile mücadele etmekte. Bu mücadelede yapılabilecek çok az şey vardır fakat geriye kalan tek şey mücadele etmektir. Onun dışında mutlak bir çöküş ve sonsuz bir ölüm vardır. (s.59)

Akıllı insan konuşmayı bilir. Bilge insan susmasını da bilir. (s.60)

Sivrisinekleri öldürme, bataklığı kurut. (s.61)

Kullanıldıkça azalmayan tek şey özgürlüktür. (s.61)

Allah bize hayvanların aksine dik yürümeyi lütfetti. İnsanların

Aşırı okumak bizi daha akıllı yapmaz. Kimi insanlar sadece kitapları "yutar." Onlar bunu, okunmuş olanların "hazmedilmesi," işlenmesi, içselleştirilmesi ve idraki için elzem olan düşünme aralığı olmadan yaparlar. Tıpkı arının topladığı çiçek tozunu bala dönüştürmesi için bir "içsel" gayret ve zaman gerekmesi gibi, okumak için de şahsi katkı gereklidir.

Milletler tarih sahnesine manevi açıdan zengin, maddi açıdan yoksul olarak adım atar. Tarih sahnesinden silinirken se durum genelde tam tersidir.

çoğu ise bu ayrıcalığı değerlendirmiyor: hayatları boyunca eğiliyor hatta emekliyor. Bunu yapmaya izinleri var mı? Allah'ın bu lütfunu reddetmek küfür değil mi? (s.63)

Haset mutsuz insanları vuran bir dert. Haset olmalarının sebebi kendilerini mutsuz hissetmeleri; fakat haset mutsuzluklarını gidermez, aksine daha da artırır. (s.63)

Kimi insanlar kibirlerini kendinin farkında olmak yerine koyuyor, oysa bu ikisi apayrı şeyler. (s.63)

Farkında olmadan kendi bedenimizin ağırlığını nasıl taşıyorsak, kendi kusurlarımızı ve zaaflarımızı da aynı şekilde taşıyor ve hissetmiyoruz. Hissettiğimiz şey diğer insanların kusur ve zaaflarıdır. (s.64)

İrademizden kaynaklanan düşünceyi sesli ve tutkulu, bilgi ve görüşlerimizden kaynaklanan düşünceyi ise sakin ve soğukkanlı bir şekilde ifade ederiz. Bu nedenle, soğukkanlılıkla ifade edilen yargıya daha çok güveniriz, onun şehvetten değil, bilgi ve tecrübeden geldiğini hissederiz. (s.64)

Kusursuzluğa ulaşamayız. Fakat yapabileceğimiz bir şey var, o da sürekli insana daha çok benzemek için çabalamak, her insanın daha fazla insan olması için uğraşmak. (s.65)

Kötü alışkanlıklar ve zaaflar kendi başına zaten kötü şeylerdir. Onlardan daha kötü olan şey ise onları haklı göstermektir. (s.66)

Dünyayı reddederek galip gelmek mümkün değildir. Bu ancak kabul ederek mümkün olabilir. Doğrusu, dünyayı kabul etmek, değiştirmenin ve ona galip gelmenin ilk şartıdır. (s.66)

Sevgi ve iyilik insanın ölümsüzlüğünün kanıtıdır. (s.70)

Kimileri insanların vefasızlığından şikâyet eder. Sevgilerinin karşılıksız kalacağından, iyiliklerinin görülmeyeceğinden ve karşılığını alamayacaklarından korkar. Aslında bu açık bir yanlış anlamadır. Hiçbir hakiki iyilik hiçbir zaman ödülsüz kalmamıştır; çünkü ödül eşzamanlıdır. Samimi bir şekilde tek bir iyilik yapmış olan herkes bunu açık bir şekilde bilir. İyilik ve karşılığındaki ödül tıpkı cisim ve gölgesi gibi birbirinden ayrılamaz. Yine de bu ödülü hissetmediyseniz, yaptığınız iyilik samimi değildi. Yalnızca öyle görünüyordu. Sizin bahsettiğiniz ödül yalnızca onun değerini düşürürdü. Yaralı bir kuşa bakan ya da sokakta peşinden gelen küçük bir köpeği besleyen çocuğa bakın. O özel bir ödül bekliyor mu, yoksa kendisini zaten ödüllendirilmiş mi hissediyor? Çocuğun gözlerindeki mutluluğa bir bakın. (s.71)

Kanunlara itaat eden her düzgün insanın mutlaka ahlaklı bir insan olması gerekmez. Davranışlarındaki resmi doğruluk, bir alışkanlık ya da korku eseri de olabilir. Alışkanlık, hele de korku, ahlaki değildir. Yalnızca bilinçli bir şekilde davranmak gerçek anlamda ahlakidir. Nasıl oruç tutmak veya namaz kılmak için bilinçli bir karar vermem gerekiyorsa, iyi ve dürüst davranmak için de bilinçli bir karar vermiş olmam gerekir. Böyle bir kararı

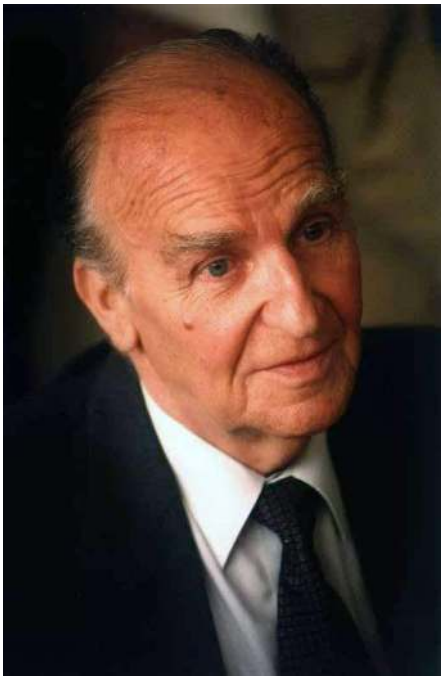

vermek içinse o ikinci olanağın da açık olması gerekir. Hadım edilmiş birisi bir ahlak timsali değildir ve zaaf da erdem değildir. (s.76-77)

Eğer Tanrı yoksa, insan da yoktur. Eğer insan yoksa, sorumluluk yoktur. Eğer sorumluluk yoksa, suç yoktur. Eğer Tanrı yoksa, suç yoktur. Eğer Tanrı yoksa, her şey serbesttir. (s.96)

Hayat boyu savunulamayacak, sürekli ve amansız bir çöküşe mahkûm olan bir şeyleri savunmaya gayret ediyoruz: hayat, sağlık, mal. Daha en başında kaybedilmiş olan bu beyhude mücadelede, onlar için mücadele etsek kazanabileceğimiz ya da muhafaza edebileceğimiz gerçek değerlen unutuyoruz. Kur'an'ın açıkça ortaya koyduğu gibi, hayatımız boyunca gerçek değerleri sahte değerlerle değiştiriyoruz. (s.102)

İnsan ruhu sonsuzu, ebediyeti, mükemmelliği, iyiliği, huzuru Tanrı'yı arar. Bu arayış bir hatırlayış değil midir? Bu arayış, (geçici olarak) kaybedilmiş bir dünyaya ait bir hatıra değil midir? (s.102)

Etrafımızdaki her şey mucize, insan ise kainattaki en büyük mucize. (s.104)

Milletler tarih sahnesine manevi açıdan zengin, maddi açıdan yoksul olarak adım atar. Tarih sahnesinden silinirken se durum genelde tam tersidir. (s.117)

İnsanlar her zaman bir şeyleri yüceltirler. Yüceltmeden, kutlamadan duramazlar. Yaratıcıya tapmıyorlarsa, yaratılana taparlar. Yaratıcının önünde boyun eğmiyorlarsa, yaratılanın önünde boyun eğerler. Bütün fark bundan ibaret, fakat bu kocaman ve asli bir fark. (s.104)

Ölüm cezasının kaldırılması talebi, ceza hukukunda suçluyu kurbandan daha fazla dikkate alan eğilimin bir parçası. Argümanları ise oldukça sorunlu. Örneğin, ölüm cezasının infazının detaylarını anlatıyorlar ve bunu destekleyip desteklemediğinizi soruyorlar. Suçun nasıl işlendiği ve kurbanın ve ailesinin üzerinde nasıl bir etki bıraktığını ayrıntılı tasvir ederek de aynı soruyu sormak mümkündür. Fakat bu, arka plana atılıyor ve iki cinayet yokmuş gibi, sanki yalnızca katilin infaz edileceği ölüm cezası varmış gibi davranılıyor. (s.113)

Milletler tarih sahnesine manevi açıdan zengin, maddi açıdan yoksul olarak adım atar. Tarih sahnesinden silinirken se durum genelde tam tersidir. (s.117)

Totaliter toplum eğitim ve öğretimde tektipliliği talep eder çünkü bu manipülasyonu kolaylaştırır. Tek tip insanların davranışlarını kontrol etmek daha kolaydır, öngörülebilirdir ve mevcut kalıplara daha iyi uyum sağlar. (s.126-127)

İki katsayı: kadının çalışması ve doğurganlığı ters orantılıdır. Bazı uluslar için toplumsal servetin çoğalması için girdikleri yarışın bedeli ağır olabilir. Maddi olarak her şeye sahip olunacağı fakat insan kaynaklarının tükeneceği yönündeki kehanet belki de gerçekleşecektir. Şu soru da sorulabilir: ne kadar maddi kaynak -çelik, otomobil, raket- bir mutlu çocukluk eder? Anneyle geçirilen bir çocukluğa fiyat biçilebilir mi ve başka bir şey yerini tutabilir mi? (s.206-207)

Vatan neden terk edilemez? Terk edilemez çünkü yanımızda mezarları götürmek mümkün değildir, çünkü babalarımızın, dedelerimizin mezarları bizim kökenlerimizdir. Kökünden kopartılmış bir bitki yaşayamaz. Velhasıl, burada kalmalıyız. (s.225)

Bazıları erkek ve kadını eşit kılmak istiyor, hukuki anlamda veya itibar anlamında değil, hayat tarzı, yaptıkları iş, giyim ve davranışları itibariyle yani iki cinsiyetin fıtratları gereği birbirinden ayrıldığı tüm noktalarda. Diğer taraftan, psikologlar "erkek" ve "kadın" yazma şekli olduğunu, yani erkek ve kadın edebiyatı hatta erkek ve kadın okuma biçimi olduğunu söylüyor. (Milorad Pavić, Hazar Sözlüğü adlı eserinin kadın ve erkek olmak üzere iki versiyonunu yazmıştır). Sovyetler Bir-

İslam, önemli bir noktada kıyaslanamaz şekilde üstündür: Tanrı ile ilgili öğreti noktasında. Bu öğreti adeta gök gibidir, basit fakat aynı zamanda azametli ve sonsuzdur. Diğer bütün büyük dinlerde bu en önemli konuda kafa karışıklıkları oluşmuştur. Kur'an'daki Allah'la ilgili saf ve derin öğreti, İslam'a insan düşüncesinin ve manevi ilgi alanının en önemli maddesi noktasında kıyaslanamaz bir imtiyaz sağlamaktadır.

liği'nde trenle yolculuk yaparsanız, raylar boyunca kar fırtınası altında eksi 20 derece soğukta çalışan işçi kadınlar görürsünüz, bir istisna olarak değil, yüzlerce kadın. İşte istenilen "eşitlik" budur. (s.224)

Mecazın temelinde karşılaştırma vardır. Bu yüzden şu haklı bir sorudur: ne kadar mükemmel olursa olsun bir bilgisayar mecazi düşünmeyi başarabilecek midir? Bilgisayar bir kelimenin sözlük anlamı ile mecaz anlamı arasındaki farkı bilebilecek midir? (s.291)

İnsanların öldükten sonra yaptıklarından, özgürlüklerini nasıl kullandıklarından sorumlu tutulacağı ile ilgili o basit inanç bugün tek gerçek fikir, dünyayı anlamlı kılan tek düşünce olarak görünüyor gözüme. Newton ve Einstein'ın fizik ile ilgili tüm gerçekleri, astronomi, biyoloji ve psikoloji ile ilgili bilgiler karşısında kayıtsız kalınabilir. Fakat sorumluluk fikri, daima heyecan verici ve gerçektir. Bunlar, iki farklı dünya düzenine ait şeylerdir: Kepler'in kanunları bir şeydir, Shakespeare'in trajedilerindeki gerçekler ise farklı bir şeydir. (s.294)

Oruç, insanın üstün bir imkânıdır. İnsan da hayvan da beslenir. Fakat sadece insan oruç tutabilir. Oruçta, insanla hayvan arasındaki fark çarpıcı bir şekilde ortaya çıkar. Beslenme, bir zorunluluk olarak, doğa kanunları gereği yapılan bir eylemdir. Oruç, iradenin en üstün ifadesidir, yani bir özgürlük eylemidir. Orucun en üstün manası tıbbi bir sebep değil, tam da bahsettiğimiz şeydir. (s.309)

Eğitimin amacı nedir: çok yönlü gelişmiş bir insan şahsiyeti mi yoksa uzmanlaşmış endüstriyel iş hayvanı mı? (s.346)

Dinin dünyayı değiştirmediğini söylemek yanlıştır. Din, insanı değiştirir ve böylece dünyayı da kimi zaman oldukça radikal bir şekilde değiştirir. Tanrı'nın on emrine itaat eden, en azından onları bilen insanların yaşadığı dünya, bununla ilgili bir kavramın bulunmadığı bir dünyadan çok daha farklı bir yerdir. İnsanı değiştirmek, dinin devrimi budur. (s.357)

Şehrin yeni inşa edilen bölümleri, tek tip binaları ve monotonluğu, bunun bir "salt zorunluluk şehirciliği" olduğunu göstermektedir. Bir toplumun şehircilik alanı, onun temel değer ve özelliklerinin resmidir. Toplumun ruhu veya ruhsuzluğu, tıpkı sadık bir ayna gibi şehirciliğinde ve mimarisinde yansıma bulur. (s.358-359)

Affetmek gerekir çünkü ancak bu şekilde kötülük zinciri kırılır. Affetmemeli, kötülüğü cezalandırmalı, kötülüğü engellemeli aksi takdirde kötülük dünyayı ele geçirecektir. Bu ikisinden hangisi gerçektir? Çözüm nerede? Ne yapmak gerek? Doğru tek cevap şu: Cezalandırmak ve affetmek gerek. Yeterince uzun yaşayan ve insanlara ve dünyaya açık gözlerle ön yargısız bakan herkes bu ilk bakışta çelişkili gibi görünen iki gerçeği kabul eder. Hayat yalnızca tek bir prensip üzerine kurulu olsaydı, o zaman yalnızca tek bir cevap ve tek bir seçim olurdu: affetmek ya da cezalandırmak. Bu örnekte Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in, Eski Ahit, İncil ve Kur'an'ın bir-

biriyle ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Birincisi ceza, ikincisi af, üçüncüsü her ikisinin yanındadır. (s.376)

İnsanlığın yaşadığı acılar, insanın dünyada Tanrı'sız ve O'na karşı bir cennet gerçekleştirme çabasından dolayı Tanrı'nın verdiği ceza olarak da anlaşılabilir. Böyle bir proje, 20. yüzyılda dünya çapında bir ivme kazandı, dolayısıyla cezası da tüm dünyaya sirayet etti. Bu girişim, insanlık tarihinin en büyük cehenneminin yaratılmasıyla sonuçlandı. (s.389)

Kabile ve millet kavramlarının dar sınırlarından kurtulmak için kendinizi Müslüman olarak telakki etmeye başlayın. İslami bir yenilenmenin ve İslam kültürünün önderleri olun. (s.446)

Kimileri Kur'an'ı ve İslam'ı kendi iyilik ve kötülük, ilerleme veya gerileme anlayışlarına uydurmak için Kur'an ayetlerini eğip bükmektedir. (s.448)

Kur'an'ı anlamak noktasında salt subjektif bir gerçek vardır: onu anlayabilmek için ona inanmamız gerekir. (s.449)

İslam hem beyaz hem siyah ırka, dolayısıyla bütün ırklara, daha doğrusu çok renkli bir insanlığa hitap eder. (s.451)

İslam, önemli bir noktada kıyaslanamaz şekilde üstündür: Tanrı ile ilgili öğreti noktasında. Bu öğreti adeta gök gibidir, basit fakat aynı zamanda azametli ve sonsuzdur. Diğer bütün büyük dinlerde bu en önemli konuda kafa karışıklıkları oluşmuştur. Kur'an'daki Allah'la ilgili saf ve derin öğreti, İslam'a insan düşüncesinin ve manevi ilgi alanının en önemli maddesi noktasında kıyaslanamaz bir imtiyaz sağlamaktadır. İnanıyorum ki bu, İslami düşüncenin sınırsız bir şekilde gelişeceği alan olacaktır. (s.457)

Mustafa Kemal'in reformlarıyla birlikte, elzem olan ve onsuz yerleşik bir değerler sisteminin, bir milletin gerçek haysiyet duygusunun oluşamayacağı, geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki daimî diyalog kesilmiştir. (s.461)

Hacdaki ihramları düşünüyorum: iki basit beyaz kumaş parçası. Yalnızca hayal edilebilecek sonsuz bir sadelik ve eşitlik. Sanki ahiretten gelen olağanüstü bir manzara. Oysa insanlık var olduğundan beri giysi kadar insanları birbirinden ayıran ve farklılaştıran bir şey olmamıştır. Giyside en bariz şekilde bütün farklılıklarımız ortaya çıkmaktadır: maddi, sınıfsal, profesyonel ve ulusal farklarımız. (s.478)

İslam'ın tamamı bana bazen insana yapılmış kendi insani ölçüsünü muhafaza etme çağrısı olarak geliyor. İnsan melek olmaya çalışmamalıdır, çünkü bu mümkün değil. Aynı şekilde hayvan seviyesine inilmesinde de izin vermemelidir; çünkü insan bu olmamalıdır. (s.483)

Din rahatlık değildir. Din bir çağrı, sorumluluk ve taleptir. Gerçekten inanmış bir nesil, aynı inanca "ait" olmalarına rağmen ardından gelecek onlarca nesilden daha fazla şey yapa-bilir. İslam'ın bin yıl içindeki eğitim ve güç sahasında yaptığı her şeyin temeli pratik olarak aslında ilk iki ya da üç nesil tarafından atılmıştır. Ondan sonra gelenlerin hepsi güçlerini bu ilk ivmeden aldılar.

Bu nedenle İslam dünyasının gelecek devrimi, öncelikle inanç açısından bir devrim olmak zorundadır. Öncelikle insanların ruhları ve kalplerinde sahne alacak bu devrim, ancak bun-dan sonra harikalar yaratarak bugün bize imkânsız gözüken şeyleri gerçekleştirebilecek duruma gelecektir. Kısa zaman içinde hayatın tüm sahalarına derin evlekler açabilecek imkâna sahip olacak; her türden tüm fesat çıkarıcıları kaçmaya zorlayacak; sefaleti, hurafeleri, adaletsizliği, cehaleti ve köy ve şehirlerimizdeki kirliliği ortadan kaldıracak, halihazırda bakımsız olan geniş bir sahada yeni bir kültür ve insanlık çağı başlatacaktır. (İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri, s.73-74)

"Eğer Fransız olmamız gerekiyorduysa, bunu iki milyon insan kaybetmeden de yapabilirdik." Bu acı slogan, bir süre önce Cezayir'de gösteriler gerçekleştiren Müslüman öğrenciler tarafından pankartlara yazılıp söyleniyordu. Bunun mesajı öyle açıktır ki herhangi izaha gerek yoktur. Bir milletin derin bir hissiyatı olup bunu ifade edemediğinde doğru kelimeleri gençler bulur. Gençlik uzaklaşmaya "zaman bulamadı." O hâlâ milletin kucağında, kalbinin yakınındadır. (İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri, s.163)

Gençlere Neden Aliya Okutmalıyız?

Harun YAKARER

Müslümanlar olarak ortak bir kaygımız var diye düşünüyorum. Kaygısız olanları ve siyasetçileri bir kenara bırakarak söylüyorum. Bu kaygının adı, yeni nesiller. Türkiye'de bir araştırma yapılsa genel olarak ne yetişkinler gençlerden ne de gençler yetişkinlerden memnun ve ümitvar olduğunu söyler. Halbuki kaygılarımızın ortadan kalkabilmesi, sorunlarımızın çözülmesi için önce ümit etmek gerekir.

Dünya tekin bir yer değil, bunu hepimiz biliyoruz. Müslüman iseniz coğrafya fark etmeksizin bu tekinsizliği iliklerine kadar yaşayacak olmanın bir karşılığı olmalı. Müslüman, uyanık olmak zorunda. İşte uyuyanları uyandırmak için gerekli örneklerin önümüzde olması, o örneği bizatihi yaşayanlar için her ne kadar zor ve kötüyse, bizler için ders alınacak olmasından dolayı önemli ve rahmete dönüşme potansiyelinde.

"Bir Müslüman aynı delikten iki defa ısırılmaz." hadis-i şerifi, önceden yaşanmış şeylerden ders çıkarmanın önemi yanında Müslüman kalmanın ölçütlerinden birini de söylemiyor mu? Müslümanların, tarihsel vakalar izlendiğinde giderek zayıf düşmesinin hem Müslümanların hem de gayrimüslimlerin İslam'a bakışında, onu benimsemesinde nasıl etkileri olmuştur dersiniz? Düşman kavî, biz zebun. Her alanda olduğu gibi eğitimde de kendini hissettiren bir gerçek bu. Avrupa'da, Amerika'da okumak için can atan ve buradan kaçıp oralara yerleşmek isteyen birçok insanımız var. Ekonomik sebeplerle gitmek isteyenlerin yanında bu ülkenin insanının değerlerinden, hassasiyetlerinden bunalıp gitmek isteyenlerin de olduğunu görebiliriz. Lise çağındakiler için bir hoca olarak ben, yakın zamanda büyük bir soykırıma maruz kalan Bosnalı Müslümanların yaşadıklarını ve biz Müslümanların büyük ve ölümsüz liderlerinden Aliya İzzetbegoviç'i tüm Müslüman gençlerin

bilmesi gerektiğine inanıyorum. Adıyla soyadıyla değil sadece; fikirleriyle, bu fikirler uğruna savaşıyla, eylemleriyle bilmeleri gerektiğine inanıyorum. Bilmeleri ve unutmamaları gerektiğine...

Peki, neden Aliya?

Evvela Aliya, gençlere kim olduklarını hatırlatır. Şartlar ne kadar zor olursa olsun, dört bir yanı ve kendi içi düşmanla çevrili ve sarılı da olsa kendi olarak kalabilmenin kıymetini idrak ettirir. Müslüman olmanın neşvesini tattırır. Kendi kalmak uğruna bedel ödemenin asalet ve vakarına inandırır. İslam'ın ahiret için olduğu kadar dünya hayatı için de indirilmiş, capcanlı bir din olduğunu onlara öğretir. Müslümanım diyen ama İslam'ı bilmeyen, bilmediği gibi onun değerlerine içten içe soğukluk hisseden gençleri İslamlaştırır. Müslüman halkların geri kaldığını gören, görmese de öyle düşündürülen ama bunu da İslam'a bağlama yanlışına düşenlere, aslında işin öyle olmadığını ispat eder.

Aliya harekete geçirir. Gençlere, dipdiri olanlara bir aşk, bir şevk verir. Umursamazlık hastalığını yok eder. En büyük sorunlarımızdan biri de umursamazlık değil mi? Müslüman hiçbir konuya karşı umursamaz bir şekilde yaklaşamaz. Kâfirin küfrünü bile umursar. Yaşamanın her veçhesini umursar. Kendi dertleri yanında başkalarının dertlerini de umursar. Yaşamayı umursar. Suriye'den bize ne, Gazze bizim meselemiz değil, gibi sözlerle insan olmanın sorumluluğunu üzerinden atmaz. İşte Aliya, Müslümanları umursamazlık hastalığına karşı önceden uyarır, harekete geçirir.

İslam, sadece camilerde beş vakit namaz kılarak ve ramazan ayında oruç tutarak tamama erdirilecek bir din değildir. İslam, bir ekonomik sistemdir, sosyolojik nizamdır, idealdir, adaletle hükmetmektir, adil paylaşımdır, barıştır, esenliktir, kardeşlik bilincidir, birlik kuvvetidir, kula kulluğu reddetmektir, ilim aşkıdır, kendinden olmayanın da hakkını korumaktır, kendini savunmak için sınırlara bağlı kalmadan kardeşiyle birlikte cihat etmektir. Aliya, gençlerimize bu bilinci verecek güçte. Çünkü anlattıklarını ruhunda ve kanında duymuş, canında hissetmiş, hayatında yaşamaya çalışmış biridir. Yeni yetişen gençlere Müslümanca bir bilinç vermek için hapse atıldığı dönemde Doğu ve Batı Arasında İslam eserini yazmış biridir. Hapisteyken dahi toprağa, yani insana, hem de genç olanlarına, yani hazine anlamına gelen gençlere ulaşmak; o toprağa bir tohum atmak gayretinde olan biri nasıl olur da gençlere anlatılmaz?

Aliya; başkayı, başkasını, iyi tanır, tanıtır. Batı nedir, Doğu nedir, bilir. Sezai Karakoç, hatırlayalım, Diriliş Neslinin Âmentüsü kitabında diriliş erinin özelliklerini anlatırken bunu söylüyordu. Doğu'yu ve Batı'yı bilir, diyordu. Batı'yı içinde yaşadığı coğrafya nedeniyle, Doğu'yu da din kardeşliği vasıtasıyla, bağ kurduğu toplumlar nedeniyle bizzat tanıyan Aliya, bizi bir diriliş eri yapamaz mı? Yapar. Hristiyanlığı, Museviliği ve Müslümanlığı bilen Aliya, aynı zamanda dünya ekonomik sistemlerini de tanır. Çünkü bir komünist rejim tasallutu altında, Yugoslavya devleti altında yaşamıştır devlet yıkılana kadar. Komünizmi de komünistleri de iyi bilir. Kapitalizmi de iyi bilir, çünkü Batı medeniyetinin ana ekonomik sistemi budur. Komünizm onun antitezi gibi görünse de aslında kardeşidir. Çünkü aynı annenin karnından doğarlar. Yani paranın nasıl paylaşılacağı meselesinden, yani maddeden, mânânın ve maneviyatın dışından. Aliya, bunlardan ayrı olarak bize İslam'ın çıkış noktasını maneviyattan alan, onun üzerine inşa edilen ekonomi anlayışını da öğretir. Bizi buna ikna eder. Yılmışlık, yıkılmışlık sendromundan çıkartır. Çaresizlik paranoyasından kurtarır. Sistemlerin en mükemmeline sahip olmanın vakarını ve güven duygusunu aşılar.

Gençlerimizi Aliya ile tanıştıralım, görün bakın Aliya o gençlere neler yaptırıyor ve o gençlerle neler yapılıyor.

Kaybedenlere Hayranlığımız Nereden Kaynaklanıyor?

Latif TOKAT

Prof. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üni. İlahiyat Fak.

Aliya İzzetbegoviç'in hem *Doğu Batı Arasında İslam* hem de *Özgürlüğe Kaçışım* adlı eserlerinde ahlak felsefesi hakkındaki düşüncelerine yer verirken vurguladığı iki kavram, "vazife" ve "fedakârlık"tır. Bununla birlikte pek çok yerde, fedakârlıkları veya ahlaklılıkları nedeniyle "kaybedenler"e duyduğumuz hayranlığın ve sempatinin nereden kaynaklandığını sorgular. Kaybedenlere duyulan hayranlık, ahlak felsefesinin vazife ahlakı olarak gerekçelendirilmesi için İzzetbegoviç'in kullandığı fenomenolojik insani durum örneklerinden sadece biridir. Kaybedenlere duyulan hayranlık ne bir menfaat ne de herhangi bir karşılık olmaksızın gerçekleşen ve mantıklı da olmayan bir insani durum olduğu için tıpkı vazife ahlakında olduğu gibi şartsız bir tutumdur. İzzetbegoviç'e göre bu insani durum, inancına ve dünya görüşüne bakılmaksızın bütün insanların ortak bir tecrübesidir:

"Bütün insanlar, hatta bunun farkında olmayanlar bile cesarete, fedakârlığa, çıkarcı olmamaya karşı gizli bir hayranlık beslerler... Yoksa bayraklara, sembollere, marşlara, vatanı veya sevdiği kadın için gözünü kırpmadan ölen romantik kahramanlara karşı bu kitlesel zaaf nereden geliyor olabilir?"[1]

Nasıl oluyor da kaybedenlere hayranlık duyuyoruz? Ve bunun ahlak felsefesiyle ilgisi nedir?

İzzetbegoviç, açık-seçik bir şekilde vazife ahlakını savunur. Bu, Immanuel Kant'ın şartsız buyruk üzerine temellendirdiği ödev ahlakının başka bir ifadesidir. Her ne kadar ödev ahlakı dışındaki ahlak felsefelerinin neredeyse tamamı, bencillik, çıkar, yarar, haz veya mutluluk gibi bir şarta, bir karşılığa bağlı olarak ve indirgeyerek ahlakı temellendirseler de, İzzetbegoviç'e göre bir şart ile yapılan eylemlerin ahlakla hiçbir ilgisi yoktur. "Vazife her zaman menfaatten uzaktır, menfaatin ise ahlak ile hiçbir ilgisi yoktur."[2]

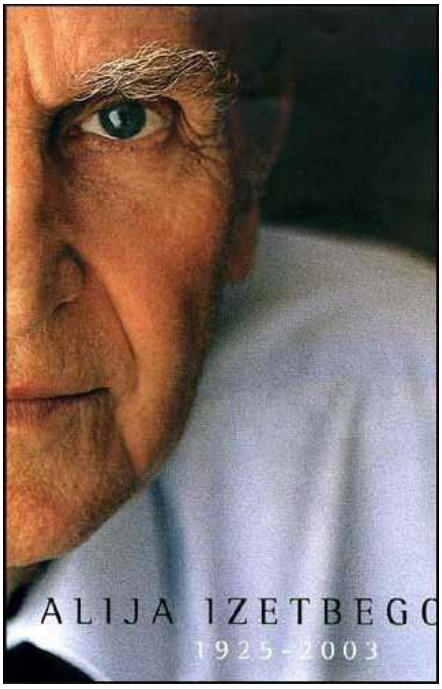

Bir karşılık beklentisi ve hesabı yapmaksızın, tam aksine bedelini ödemeyi göze alarak yapılan, sırf "başkası için" ve "insan buna değer olduğu için" yapılan, bir şarta bağlı olmaksızın, kelimenin tam anlamıyla bir fedakârlıkla, içimizden seslenen ve uyulmadığı takdirde bizi rahatsız edecek olan "yapmalısın" buyruğuna kulak vererek yapılan ahlaki davranış anlayışına "vazife" ahlakı diyoruz. Vazife ahlakının temel kavramı bu yüzden "fedakârlık"tır. Burada fedakârlıkla birlikte ondan daha derin bir ruh halini veya duyguyu ifade eden bir kavram olarak "merhamet"i de zikretmek gerekir. İzzetbegoviç açısından bakıldığında, hem fedakârlık hem de merhamet, dünyevi veya doğal olmayan bir ruh haline işaret eder. Kaybedenlere hayranlığın, hem orada şahit olduğumuz yüksek değer ve büyük fedakârlıkla hem de bizde uyandırdığı merhamet hissiyle bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz.

Acaba vazife ahlakı, gerçekçi bir ahlak anlayışı mıdır veya böyle bir ahlak mümkün müdür? Eğer mümkünse, hiçbir menfaat veya karşılık beklentisi olmadan yapılan davranışların açıklaması nedir?

Vazife ahlakının imkânı sorusu, insanın natürel olanın dışında bir boyutu var mıdır sorusuyla aynı şeyi kasteder. Ahlakı bencillik, çıkar, yarar, haz veya mutluluk gibi natürel bir karşılığa bağlı olarak ve indirgeyerek açıklamak, kelimenin dar anlamıyla rasyoneldir, mantıklıdır. Ancak ahlaki davranışı, hiçbir şarta bağlı olmadan yapılan davranış olarak tanımladığımız zaman, rasyonalitenin ve natürel olanın dışında başka bir şeyden bahsediyoruz demektir. Dolayısıyla vazife ahlakının imkânını sorgulamak, insanın tabiatı hakkında konuşmayı gerektirir. Örneğin, Thomas Hobbes'un felsefesi perspektifinden bakarak insan hakkında konuşuyorsak, bencilliğin, çıkarın, fayda-zarar ve zevk-acı ikilisinin ana motivasyon olduğu natüralist sınırlar içinde kalacağımız için, vazife ahlakı ütopik, romantik, gerçekçi olmayan ve esasında arkasında mutlaka bir tabii karşılık yatan fakat bir şekilde bu karşılığın gizlendiği bir ahlaktan bahsetmiş oluruz. Ama Kant'ın felsefesi açısından bakıyorsak, felsefenin dört temel sorusundan ikisi olan "Neyi umabilirim?" ve "Ne yapmalıyım?" soruları, "umut" ve "-meli -malı"dan bahsetmesi nedeniyle daha baştan natürel olanın dışında bir insan anlayışından ve vazife ahlakından bahsetmiş oluruz. Kant'ın teorik aklı açısından yer bulmanın mümkün olmadığı, ahlak, din, metafizik ve özgürlüğe ancak "pratik akıl" açısından imkân bulunabilmektedir, dolayısıyla şartsız buyruğun konu edildiği pratik akıl başka bir insani boyuta işaret etmektedir.

"İnsanı, tabiatın parçası sayarak hareket eden ahlak anlayışları" ile "insanı tabii yönünün dışında boyutları da olan varlık olarak gören ahlak anlayışları" olmak üzere iki temel ahlak felsefesi anlayışından bahsedilebilir. İyinin ne olduğundan tutun da özgürlüğün mü determinizmin mi söz konusu olduğu sorularına kadar neredeyse bütün ahlak felsefesinin mahiyeti, bu iki bakış açısından hangisinde yer aldığımıza bağlı olarak değişmektedir. Bir seçim veya iradi eylem olması nedeniyle ahlaki davranışın dayanağı olan özgürlüğün, menfaat ahlakında savunulması pek mümkün değildir, çünkü bütün yapıp-etmelerimizi bir sebep olarak menfaat belirlemekte, determine etmektedir. Natüralist anlayışta, doğaya, kozmosa uyum sağlamak, aynı zamanda ahlaklı olmak anlamına gelecektir. İzzetbegoviç bu anlayışa tamamen itiraz eder:

"İnsan gibi ahlak da irrasyoneldir, doğa dışı ve doğaüstüdür. Doğal insan ve doğal ahlak mevcut değildir."[3]

"Doğada güç, zaman, uzam, etkileşim, hız, çarpışma, ışık, karanlık, soğuk, sıcaklık, sabitler, çekme, itme, hareket, kütle vb. vardır. Ruhun içinde suçluluk, merhamet, liyakat, adalet, boyun eğme, pişmanlık, korku, endişe, af, utanç, haysiyet, aşağılanma, kibir, isyan vardır. Bu ikinci dünya, tabiat dünyasının dışında ve ondan üstündür."[4]

Doğanın sınırları içinde kalarak

açıklayamayacağımız durumlardan birisi şudur: İnsan varlığı, bir canavar olabileceği ve alçalmanın en aşağısını yaşayabileceği, böyle bir potansiyele sahip olabildiği ve bunu seçebileceği halde, "iyi-kötü" nitelemesi yaparak bunların içinden iyiyi seçmesi hayret vericidir. "İnsan en dehşet verici suçları işlemeye de, en yüce fedakarlıkları üstlenmeye de kabildir. İnsanın büyüklüğü birincil olarak iyiliğe temayülünde değil, seçim yapma imkanındadır."[5]

Ahlaki yaşam, iyi yaşam veya doğru yaşam, tüm bu kavramlarla kastedilen şey, eğer kozmosla veya doğa ile uyumlu yaşamak ise bir bakıma doğada geçerli olan kurallar insan dünyasında da geçerli olacaktır sonucu çıkarılabilir. Dahası bir arada yaşamak durumunda kalan insanların oluşturduğu sosyolojik olanı da doğal olan olarak gördüğümüz zaman, toplumsal olana uyum sağlamak da ahlaki sayılabilecektir. Burada tam bir natüralizmden bahsediyoruz demektir. Pragmatist ahlak, yarar ahlakı, haz ahlakı ve mutluluk ahlakı netice itibariyle bu kategoride ele alınabilir ve hepsi de insanı tabiat varlığına indirgemektedir. Oysa vazife ahlakı bunun dışında bir boyuta işaret etmektedir.

Peki, bizi vazife ahlakına göre davranmaya zorlayan nedir? Menfaat ahlakı hem bireysel hem de toplumsal anlamda bizi harekete geçiren şeyin ne olduğu konusunda açıktır. Bireyin veya toplumun menfaatini kriter alarak davranmak bir sebep olarak açık-seçiktir, rasyoneldir ve mantıklıdır.

İzzetbegoviç, vazife ahlakının pratikte karşımıza çıkan gerekçelerinden bahsetmektedir. Merhamet, diğerkâmlık, kahramanlık, fedakârlık, iyiyi ve adaleti isteme gibi kavramlar veya tecrübeler, özü itibariyle yarar gözetmeyen tecrübelerdir. Bu bir ruh-beden düalizmini zımnen kabul ederek, vazife ahlakı, ruhun varlığından kaynaklanmaktadır şeklinde bir temellendirmedir. Kendisinin de ifade ettiği gibi, her ne kadar düalizmi savunmak monizme nispetle daha zor olsa da ve monist felsefeler daha problemsiz ve daha makul olsa da, vazifenin, özgürlüğün, fedakârlığın, ahlakın ve sanatın bedenle değil ruhla ilgili olduğunu düşünür İzzetbegoviç. Bu yüzden pratikte, ruh-beden düalizminin gerçekliğini kabul ederek yaşadığımızı ifade eder. "İnsanın bir tarafı olan beden bilimin, ikinci tarafı olan ruh ise dinin, sanatın ve ahlakın konusudur."[6]

İzzetbegoviç, fenomenolojik insani durum analizleri yaparak vazife ahlakını gerekçelendirmektedir. Bu bakımdan Kant'ın ahlak felsefesinden farklılaştığını söyleyebiliriz. Doğada bulunmadığı halde "iyi-kötü" ve "güzel-çirkin" değer yargılarında bulunmamız; kaybedenlere duyduğumuz hayranlık veya sempati; varoluşsal bir soru olarak "niçin" sorusunun aynı zamanda kimi ateistleri de ilgilendiriyor olması; nihilizm, anlamsızlık ve saçma felsefelerinin varlığı; son olarak sanatın varlığı, bütün bu felsefi sorunlara kaynaklık eden insani durum, vazife ahlakına da kaynaklık etmektedir. Sıralanan konular, herhangi bir dini, felsefi veya metafizik kabule dayanmaksızın, fenomenolojik analizlerin önümüze koyduğu

İzzetbegoviç, vazife ahlakının pratikte karşımıza çıkan gerekçelerinden bahsetmektedir. Merhamet, diğerkâmlık, kahramanlık, fedakârlık, iyiyi ve adaleti isteme gibi kavramlar veya tecrübeler, özü itibariyle yarar gözetmeyen tecrübelerdir. Bu bir ruh-beden düalizmini zımnen kabul ederek, vazife ahlakı, ruhun varlığından kaynaklanmaktadır şeklinde bir temellendirmedir.

yalın insani durumlardır. Heidegger'in egzistansiyel kaygısına, Sartre ve Camus'nün saçma fikrine, Nietzsche'nin nihilizmine, Schopenhauer'in kötümserliğine yol açan, dahası başlı başına felsefi düşüncenin varlığına sebep olan insani durum neyse, vazife ahlakının arkasında yatan insani durum da aynıdır. Bu insani durumlar nesnel, açıklanabilir, ölçülüp hesap edilebilir olmadığı veya doğal olmadığı için açık-seçik gösterilemez, kanıtlanamaz, önerme diliyle ifade edilemez, matematiksel olarak temellendirilemez.

İzzetbegoviç'in ahlakla birlikte, sanat, din ve felsefenin varlığını iki hayati soru üzerinden tartıştığını söyleyebiliriz:
1- Hayatımı nasıl sürdürebilirim?
2-Hayatımı niçin sürdürmeliyim?
Hayatımı nasıl sürdürebilirim, bizim bütün canlılarla ortak olan yönümüzdür. Bitkiler ve hayvanlar da "ayakta kalmak", "var olmak" için çabalar. İster içgüdüsel olarak ister yapısal özellik olarak bitkiler ve hayvanlar da sadece kendilerinin değil, türlerinin devamı için çabalar. Aynı ayakta kalma arzusu, insanda da vardır. Bununla birlikte diğer canlılardan farklı olarak yaptıklarının ve ne istediğinin bilincinde olan bir varlık olarak insanın ayakta kalma arzusunun sebebinin de doğal olmadığı söylenebilir. İnsan neden varlığını sürdürmek ister? Ama insanı ayıran esas yön, "Hayatımı niçin sürdürmeliyim?" sorusunu dert edinebilmesidir: "İnsan ise gerçekten insan olabilmek için biyolojik hayattan fazlasına ihtiyaç duyar. Bu, nasıl yaşanır değil; neden yaşanır meselesidir."[7]

"Hayatımı niçin sürdürmeliyim?" sorusu, esas olarak bütün değerlerin kaynağıdır. Başta felsefe ve metafiziğin, tüm dinlerin, ideolojilerin ve birer değer alanı olarak ahlakın, estetik ve sanatın varlık sebebi, "Hayatımı niçin sürdürmeliyim?" sorusuyla ilgilidir. Sokrates'in "sorgulanmamış hayat yaşamaya değer değildir" sözü de bu noktaya temas eder. Bu sorgulamanın en dipte yatan sorusu, "niçin" sorusudur. "Niçin" sorusu, sanıldığının aksine dinin ve dindarlığın aleyhine olan bir soru değil, tam tersine en dini sorudur. Dindarlık adına bu soru tehlikeli ve zararlı bulunsa da, dinin varlığı "niçin" sorusuna bağlıdır. Dahası iyi bir "inanan" olmanın yolu da, bu soruyu sormaktan geçer.

İnsan, menfaat varlığı olarak tanımlandığı zaman, "niçin" sorusu, ya "nasıl" sorusuna indirgenecek ya da bu soru anlamsız bulunarak gündeme bile alınmayacaktır. "Niçin" sorusu, insanı sadece menfaat varlığı olarak tanımlamayan dini düşünceler kadar bu soruya sahici ve samimi bir cevap arayan ateist felsefeler tarafından da ciddiye alınmış, dolayısıyla insanı menfaat varlığı olarak tanımlamanın yetersiz olduğu zımnen vurgulanmıştır. Ateist varoluşçu felsefenin, nihilist düşüncenin, insan varoluşunun ve topyekûn varlığın "saçma" olduğunu iddia eden felsefelerin mesele ettiği konular, bunun örnekleri arasındadır. Bu düşünceler yoluyla, varoluşu saçma, anlamsız ve amaçsız olmakla, dahası hiçlikle niteleyen insan, esas olarak tabiat dışı bir değerlendirme yapmış olmaktadır. Pek çok ateist düşüncenin, kötülüğün varlığını ateizmin temel gerekçesi olarak öne sürmeleri de tabiat dışı bir itiraz olarak önümüze çıkmaktadır. Tanrı'nın reddedilmesine rağmen kötülüğün varlığından rahatsızlık duymak, doğadan elde edebileceğimiz bir ruh hali değildir. Varlığın saçma olduğu düşüncesi din ve Tanrı inancı eleştirisi yapmanın ötesinde egzistansiyel bir tavır alıştır ve bu tavır, sonuç itibariyle spiritüeldir.

"Sartre'ın ünlü 'insan, beyhude bir tutkudur' sözü, duygusu bakımından da, manası bakımından da dini mahiyettedir. Çünkü materyalizmde ne tutku vardır ne beyhudelik, beyhudelik yoktur çünkü tutku yoktur. Bir üst anlamıyla amacı reddederek materyalizm, anlamsızlık ve beyhudelik riskinden kurtulmuştur."[8]

Anlamsızlık ve saçma kavramlarının düşünce dünyasında belirgin hale gelmesinin, modern döneme özgü olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bir genelleme yapılacak olursa, düşünce tarihinin ana konusu antik dönemde varlık iken, ortaçağlar boyunca Tanrı olmuş, modern dönemde ise *anlam sorunu* olmuştur diyebiliriz. Varlığın veya insan varoluşunun anlamına dair büyük soruya verilen cevaplar, iki temel çizgide toplanabilir. İster Tanrı'ya bağlanarak verilen teist cevap olsun, ister insanı tabiat varlığı olarak gören natüralist cevap olsun her ikisi de bir anlamlılıktan bahseden birinci çizgi, ikincisi ise teizme gönderme yapmayan, ama natüralizme de itiraz niteliğinde olan varoluşu saçma, anlamsız bulan ikinci çizgi.

İzzetbegoviç'in, Nietzsche, Sartre ve Camus gibi düşünürleri ciddiye alması ve onların felsefelerindeki tutum ve kay-

gıların dini yapıda olduğunu belirtmesi, modern dönemin yol açtığı sorunu dile getirdiklerini düşünmesinin yanında, bu felsefelerin insanın tabiat boyutuyla yetinmediklerini, tabiatın bir parçasından ibaret olmayı kabul edemediklerini, insanın menfaat varlığı olarak görülmesini çok sığ bulduklarını da düşündüğünü göstermektedir. Saçma, anlamsızlık, amaçsızlık ve hiçlik düşünceleri, hayatın ciddiye alındığını gösterir. Hayatı ciddiye alma tavrının bizzat kendisi, varoluşu ayakta kalmaktan ibaret görmemenin işaretidir.

Nietzsche ile doruk noktasına ulaşan egzistansiyel itirazda görüleceği üzere, "Tanrı'nın ölümü" ifadesinde kastedilen şey, varlığın kaynağı, kökeni ve sebebi olan Tanrı'nın ölümü değildi sadece, Tanrı kavramıyla temsil edilen bütün yüksek değerlerin ölümü anlamına gelmekteydi. Başka bir ifadeyle Tanrı'nın ölümü, insanın da ölümüydü. Adalet, merhamet, eşitlik, özgürlük, iyimserlik, fedakârlık, iyilik, kahramanlık, sevgi, diğerkâmlık gibi bütün yüksek değerleri insan hayatından çıkardığımız zaman geride sadece bilen, açıklayan, ayakta kalan, sahip olan, rasyonalize eden ama sadece tabiatın parçası olan bir varlık kalmaktaydı. Bu durumda, saçma, anlamsızlık, amaçsızlık, hiçlik, intihar ve umutsuzluk kaçınılmazdır. Bununla birlikte, Nietzsche'nin, tanrıya hayır demesine rağmen O'nu mesele edinmekten vazgeçmemesini nasıl anlamalı? Merhamete hayır demesine rağmen, acımasızca kırbaçlanan ve güçsüzlükten yere yığılan bir at karşısında duyduğu acıma hissine ne demeli?

Varoluşun anlamına dair bütün felsefi arayışlar, sonucu ne olursa olsun yapısı itibariyle hem tabiatta olanla yetinmeme hem de tanrı arayışından başka bir şey değildir. Bu yazının başlığında yer alan, kaybedenlere hayranlık ve sempati duymanın temelinde de insandaki bu tabii olandan daha fazlasının bulunduğu fikri yatmaktadır. Kaybedenler hakkında İzzetbegoviç'in analizine dönecek olursak:

"Hapishane sinemasında izlediğim filmde kahraman, yeni bir kötülük yapmayı ve bunun için para almayı reddedip kaçıyor ve sonunda asılıyor. Seyircilerin çoğunluğu suçlulardan oluşuyordu. Onlar bile kahramanın ihaneti reddetmesini yani sonuç itibariyle ölmesini istiyorlardı. Hepsi bu ölümün içinde yeni bir zafer görüyordu... 'Kaybedenin zaferi' üzerine daha derin düşünürsek ve oradan gerçek bir sonuca varabilirsek -ki bu sonuç çelişkilidir- belki de insan hayatının en derin meselesini, hatta varoluş bilmecesini çözmüş olacağız. Aslında görülüyor ki, hepimizin meylettiği, hayranlık beslediği, saygı duyduğu veya en üstün vasıf addettiği şey -farklı insanlar bundan ne kastediyorsa kastetsin- hayatın kendisi değil, hayatın ötesindeki bir şeydir; içinde çıkarı, bencilliği ve zamanı reddeden bir ilkedir."[9]

"Şayet bu tek ve son hayatsa bu kaybeden büyük kahramanlar kimler, bizim kaybedenlere karşı hayranlığımız nereden? Tarih öncesi İlyada ve Gılgamış'tan beri bizi takip eden düşen kahramanlara hayranlığımızın kökeni nedir? Ucuz western filmleri bile bizim, hesaba ve çıkara karşı duran kurbana (kaybedene) duyduğumuz doğuştan gelen sempatimizi sömürmüyor mu? Kurbana duyulan sempatiyi akılda değil, sadece ruhta yani 'bu dünyadan olmayan' bir prensipte bulabiliriz... Kahramanın adalet ve iyilik adına kendini feda etmesini anlamanın ve rasyonel izah etmenin bir yolu yoktur."[10]

Her ne kadar İzzetbegoviç'in kullandığı "kaybedenler" metaforu olumsuzluk çağrıştırsa da kabul edilen dünya görüşü açısından kimin kaybedip kimin kazandığı değişmektedir. Hiç tanımadığı ve belki de bir daha hiç karşılaşmayacağı, bu yüzden de zerre kadar menfaatinin olamayacağı bir insanın, yolda soğukta beklemesine gönlü razı olmadığı için aracına aldığı kişinin silahlı saldırısına uğrayıp öldürülmesi kaybetmiş olması anlamına gelir, o kaybedendir, ama başka bir açıdan kazanandır. Kaybedenler, çıkarlarına mugayir davrandıkları için sadece çıkar kaybetmişlerdir. "Bu dünyada savaşıp düşen, hazin kahramanları mağlup değil, muzaffer sayıyor oluşumuz, başka bir dünyaya dair gerçekliğin bir kanıtı olarak karşımızda durmaktadır... Onlar, bütün peygamber ve vaizlerden çok daha fazla öbür dünyanın habercisidirler."[11]

İzzetbegoviç'in "bu dünyadan olmayan bir prensip" olarak ısrarla vurguladığı şey, menfaatin ve faydanın geçerli olduğu tabii boyut dışında ama yine bu dünyada olan bir boyutumuzun var olduğudur.

Sonuç olarak kaybedenlere duyduğumuz hayranlık ve sempatinin temelinde vazife ahlakı yatmaktadır. Vazife ahlakına sebep olan insani durum ile "niçin"

sorusunun ve varlığın anlamına dair soruların peşine düşme çabasına sebep olan insani durumun birbirinden farkı yoktur. İnsanın varoluşsal sorunlarını bilimsel veya gerçekçi değil diye görmezden gelemeyiz. Ahlak, sanat, felsefe ve dinin varlığı hakkındaki kanaatimiz hem insanı hem de gerçekliği nasıl gördüğümüzle ilgilidir. İzzetbegoviç'in bu noktada son derece açık olduğunu söyleyebiliriz. Ona göre iki gerçek vardır: "Şairane gerçek ve bilimsel gerçek... Şairin gerçek dışılığının bize bilimin gerçeklerinden neden daha yakın ve daha gerçek geldiği sorusuna verilebilecek kesin bir cevap, bizlere kendi hakkımızda çok şey söyleyebilirdi. Belki kim olduğumuz ve nereden geldiğimiz, tabiatımız ve kökenimiz ile ilgili cevaplar da burada gizlidir."[12]

Bu birbirinin karşıtı olmayan iki gerçekten şairane olan, "Varlığımı niçin sürdürmeliyim?" sorusuyla ilgili olan gerçektir. Ahlakın, sanatın, dinin ve hatta felsefenin buluştukları nokta, burasıdır. Şairane gerçek, "Varlığımı niçin sürdürmeliyim?" sorusunu ciddiye aldığımızda fark edip söz konusu edebileceğimiz bir gerçeklik alanıdır. Aksi halde kimi natüralist ve realist felsefelerde olduğu gibi bir hayal, kurgu ve yanılgı hali olarak da görülebilecektir.

"Gerçek ya da gerçeklik adına bu düşünceyi bir hayal veya yanılgı olarak tamamen terk ettiğimiz vakit, hayatlarımızı hala dayanılır kılan her şey yok olacak ve insanoğlunun meyilli olduğu bütün alçaklıklara ve gaddarlıklara hazır hale geleceğiz."[13]

Kaybedenlere duyduğumuz hayranlık, onların iki gerçekten şairane olana göre davranmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Ama bu, "bilimsel gerçek" karşısında sadece diğerinin seçilmesi meselesi değildir. Bizi insan yapan asıl şeye olan eğilimimizdir. İnancımız veya dünya görüşümüz ne olursa olsun, "Hayatımı ne yapmalıyım?" sorusunu sorduğumuz, varoluşun anlamına ve amacına dair düşündüğümüz, çıkarsız hoşa giden olarak iyinin ve güzelin peşine düştüğümüz, kötünün varlığından rahatsızlık duyduğumuz, umut ve hiçlik arasında gerilim yaşadığımız ve hayatı ciddiye aldığımız sürece, bu eğilimimizin mesnetsiz ve hayal ürünü olduğu söylenemez. Ama bilimsellik iddiasıyla, "Bu bir öznel seçimdir ve gerçekçi değildir" itirazı yapılacaksa, o zaman şu soruya da cevap vermek gerekir: İnsanın meyilli olduğu bütün alçaklıklar ve gaddarlıklar karşısında yer alıp, çıkar gözetmeyen kaybedenlerden yana olmayı seçmek dışında bizi insan yapan ne olabilir?

İzzetbegoviç'in "bu dünyadan olmayan bir prensip" olarak ısrarla vurguladığı şey, menfaatin ve faydanın geçerli olduğu tabii boyut dışında ama yine bu dünyada olan bir boyutumuzun var olduğudur.

1 Aliya İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, Çev. E. Nurikiç, KTB, İstanbul 2018, 72.
2 Aliya İzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*, Çev. E. Nurikiç, KTB, İstanbul 2018, 173.
3 İzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*, 194.
4 İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 82.
5 İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 183.
6 İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 259.
7 İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 29.
8 İzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*, 128.
9 İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 84-85.
10 İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 369.
11 İzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*, 174.
12 İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 16.
13 İzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, 25-26.

40 Yıl Sonra Doğu ve Batı Arasında İslam

Mahmut Hakkı AKIN

Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üni. Edebiyat Fak.

Merhum Aliya İzzetbegoviç'in en önemli eseri 1984 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde yayınlanan *Doğu Batı Arasında İslam*'dır. Eseri yayınlandığında kendisinin hapishanede olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu kısa yazıda temel bir soru üzerinde durulacaktır. "Bu eser, Çağdaş Müslüman düşünce açısından neden önemlidir" sorusuna cevap aranacaktır.

Doğu Batı Arasında İslam'ın ilk yayınlanmasının üzerinden 40 yıl geçmiştir. Bu kitap, sadece zaman ve mekân sınırlarında kendi coğrafyasındaki güncel meselelere odaklanan bir kitap olsaydı, büyük ihtimalle pek çok dile tercüme edilmezdi. Kitabın Müslüman dünyada ne kadar karşılık bulduğu da tartışmalıdır. Çünkü Aliya İzzetbegoviç, Müslüman düşünceye katkıda bulunmuş bir entelektüel olmaktan çok Bosna Hersek'te yaşanan savaş sırasında bir siyasetçi ve cumhurbaşkanı olarak tanınmıştır. Elbette Bosna Savaşı'ndaki onurlu mücadelesi, eserleri üzerinde bir ilgi oluşmasına sebep olmuştur.

Aliya İzzetbegoviç, bir düşünce sistematiğine sahiptir. Bütün eserleri birlikte okunduğunda ve hatta bir siyasetçi olarak yaptığı konuşmalarda, bu düşünce sistematiği kendisini gösterir. Onun dünya görüşü, varlıkla ilişki ve bu ilişkiye bağlı ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Bu dünya görüşünce Allah'a karşı sorumluluk temeli üzerine inşa edilmiş ilkeler ve bu ilkelere uygun hayat pratiğinin birlikteliği söz konusudur.

Doğu Batı Arasında İslam, temelde bir insan ve ahlak felsefesi kitabı olarak kabul edilebilir. Hatta Aliya İzzetbegoviç'e bu çalışmasının bir felsefe doktora tezi olarak kabul edilebileceği teklifinde de bulunulmuştur. "İnsan nedir" sorusunu merkeze alan kitapta Aliya İzzetbegoviç'in Batı felsefe tarihine hakimiyeti dikkat çeker. Bu soru, bir yönüyle mevcut dünya düzeni ve Batılı paradigma temelinde oluşan cevaplar üzerinden sorgulanmıştır. Ona göre Avrupa düşüncesinde Katolikliğin etkisinden seküler bir dünya görüşüne geçiş, iki farklı insan tipinin ortaya çıkışına sebep olmuştur. Bu iki farklı insan tipi, aynı zamanda iki farklı dünya görüşüne ve dünyayla ilişki kurma biçimlerinin değişimine işaret etmiştir. Bu değişim, Michelangelo'nun tasvir ettiği insandan Darwin'in biyolojik evrimle açıkladığı insana geçiş şeklinde tecrübe edilmiştir. İlk insan tipi, dünyayı reddederek yücelen, başka bir dünyaya bağlı trajik insandır. İkinci tip olan Darwin'in insanı, bütünüyle doğanın ve fiziki gerçekliğin mutlak kabul edildiği biyolojik evrime göre oluşmuş bir hayvan türüdür. Aslında bu karşılaştırma, insan gerçekliğinin iki yönüne işaret eder. *Doğu Batı Arasında İslam*, insan gerçekliğinin dikotomik olduğunu kabul eder ve maneviyatçılık ve materyalizm şeklinde bölünmüşlüğü esas alır. Ruh ve beden, kültür ve medeniyet, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi karşıtlıklar

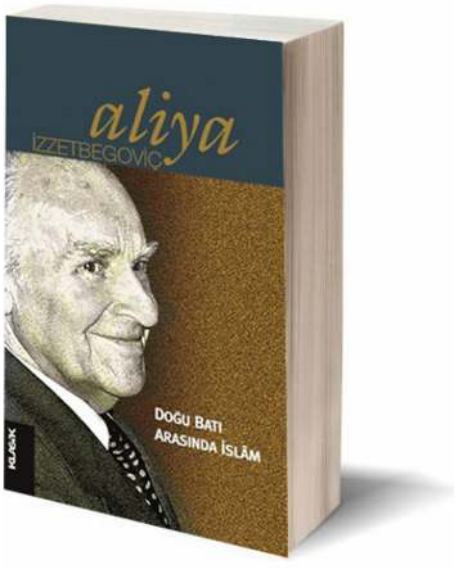

bu insan gerçekliğinden yansıyan ikiliklerdir.

Doğu Batı Arasında İslam'ın önsözünde Müslüman toplumlara bir çağrı bulunur. Bu çağrı, Müslümanların tarihteki sorumluluklarını yeniden insanlık lehine üstlenmeleri gerektiğiyle ilgili bir çağrıdır. Bu çağrı ile "insan nedir" sorusuna cevap arayan bir kitabın ne ilişkisi olduğu akla gelebilir. Aslında burada yazının başında belirtilen sorunun cevabı daha da netleşmektedir. Aliya İzzetbegoviç'e göre Müslüman dünyanın geri kalmışlık olarak adlandırılan büyük sorununun arkasında bir kriz vardır ve bu kriz insan nedir sorusu ile yakından ilgilidir. Daha önce *İslam Deklarasyonu* kitabında ve 1960'lı ve 1970'li yıllarda çoğunlukla Takvim dergisinde yazdığı deneme ve makalelerde de söz konusu krize sıkça temas etmiştir. Düşünce sistematiğinin oluşmasında insan ile Allah arasındaki ontolojik sözleşme merkezi bir yerdedir. Öyle ki Rus filozof Nikolai Berdyaev'in "Tanrı yoksa insan da yoktur" ve Rus edebiyatçı ve düşünür Dostoyevski'nin "Tanrı yoksa her şey mubahtır" sözlerinden çok etkilenmiştir. Bu nedenle *Doğu Batı Arasında İslam*, Batı düşüncesinde Darwin'in insanı gelişmiş bir hayvan türü olarak kabul eden anlayışıyla bir hesaplaşma olarak da okunabilir. Darwin'in teorisi, insanın biyolojik yönü için bir açıklama iddiasıdır, insanın bütünü için değil. Elbette Michelangelo'nun insanı da insanî sınırların ötesine geçme iddiasıyla imkân sınırlarının ötesinde bir tip olarak eleştirilmiştir.

Doğu Batı Arasında İslam, "insan nedir" sorusundan hareketle, "Ey teslimiyet, senin adın İslam'dır" aforizması ile tamamlanmış bir kitaptır. Kitap, İslam'ı Doğu ve Batı arasında tanımlarken maneviyatçılık ve materyalizm arasında kabul eder. Başka bir deyişle insan ne Michelangelo'nun tasvirindeki ne de Darwin'in açıklamasındaki gibi bir canlıdır. İnsan, manevi ve maddi yönleri olan bir canlıdır. Bu nedenle Aliya İzzetbegoviç düşüncesinde insanın doğasına ya da fıtratına en uygun olan anlayış ve pratik, onu iki yönlü gerçekliğiyle kabul etmelidir. İslam, "ya-ya da" mantığından farklı olarak insanı "hem-hem de" mantığıyla; iki yönüyle birden kabul eder. Ona göre İslam, insana en uygun manevi öğreti olmasının yanında en uygun dünyevi hayat tarzına da karşılık gelir. Bu ikili yapı, insanın ahlaki bir varlık olmasında bir araya gelir. İnsanı diğer bütün canlılardan ayıran asıl ayırt edici özelliği, ahlaki bir varlık olmasıdır. İnsan, daima iyiliğin ve kötülüğün ikileminde var olur ve hayatını sürdürür. Ahlak, kaynak itibariyle bu dünyadan çıkmaz ve metafiziğe dayanır. Bir yandan da ahlaki eylemin pratiği bu dünyaya yönelmiştir. Bu ikili yapı, Kur'ân-ı Kerim'de çokça ifade edilen "iman etmek ve iyi işler yapmak" emrinde bir araya gelmiştir. Böylece İslam'da iyilik, imanı tamamlayan ve asıl muhatabı olan Allah'a karşı sorumluluk olarak gerçekleşen bir insani durumdur. Onun düşüncesinde insanî ve ahlakî olan her şey aynı zamanda İslamî'dir.

Aliya İzzetbegoviç'in eserlerinde ve konuşmalarında klasiği yakalama çabası kendini hissettirir. Bunu çoğunlukla başardığı da söylenebilir ki belki de en iyi bir şekilde başardığı eseri *Doğu Batı Arasında İslam*'dır. Ancak onun bir Soğuk Savaş entelektüeli olduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla fikirlerinin oluştuğu ve geliştiği sınırlılıklar düşünüldüğünde Soğuk Savaş döneminin etkisi de hissedilir. Yine bir dikotomi olarak dram ve ütopya ayrımında yeryüzünde cennet arayışı olarak ütopyaların faşist ve komünist siyasi rejimlerin toplum mühendisliklerine kaynaklık etmesine yaptığı vurgu, kendisinin de şahit olduğu 20. yüzyıl tecrübesiyle ilgilidir. Onu ve eserlerini okurken yorumlarını ve beşerî sınırlılıklarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Yazının başlığına ve sorulan soruya tekrar dönülebilir artık. 40 yıl sonra bu kitap hâlâ önemli midir? Bu kitabın üzerinde durduğu temel sorunlar ve Müslüman toplumlara yapılan çağrının hâlâ geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Artık Soğuk Savaş'ın Doğu ve Batı bloklarından bahsedilmese de kitapta tespit edilen sorunların ve insanlığın yaşadığı krizin devam ettiği ve hatta daha da derinleştiği söylenebilir. Hem genelde insanlık hem de özelde Müslümanlar süre giden krizden nasiplerini almaktadır. Dolayısıyla kitabın temel sorularında ve etkilemek istediği kitlede büyük değişiklikler olmamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren ilk çatışmalardan biri, Bosna Hersek'te Müslümanlara bir soykırım girişimiyle yaşanmıştır. 11 Eylül'den sonra yükselen ve propagandası daha güçlü bir şekilde yapılan İslamofobi ve küresel göçlerle yükselişe geçen göçmen karşıtlığı gibi yeni riskler söz konusudur. Küresel sistem açısından Müslümanlar bir tehdit olarak görülmekte ve dünyanın dört bir yanında büyük zulümler yaşanmaktadır. Bugün *Doğu Batı Arasında İslam* gibi bir kitap yazılmak istense başka vurgular öne çıkabilir. Ancak cevabı aranan soruların ve çözüm bulunmaya çalışılan sorunların geçerliliği devam etmektedir.

Türkçede Aliya Şiirleri

Mustafa ÖZEL
Prof. Dr. FSMVÜ, İslami İlimler Fak.

Olayların, şahsiyetlerin, kurumların nisyana terk edilmemesinin yollarından biri, onları yazmak, onları sanatsal ve kültürel enstrümanlarla kayda geçirmek, böylece tarihe not düşmektir. Bunlar arasında şiirin yeri ayrıdır, ayrıcalıklıdır. Peygamber Efendimizin Medine'yi nurlandırmasından (Talaa'l-bedru aleynâ) müslümanların Endülüs'te katledilmesine (Endülüs'e Ağıt) kadar birçok tarihi olay, şiirle daha etkin, daha derinden, daha içten anlatılmıştır. Efendimiz (s.a.v.) en güzel şekilde, şiirlerle vasfedilmiştir. Asr-ı Saadet'teki Ka'b b. Züheyr'in Kasidetü'l-Bürde'sinden Fuzuli'nin Su Kasidesi'ne, Mehmed Âkif'în Bir Gece'sinden Sezai Karakoç'un Küçük Na't'ına kadar şiir, peygamber sevgisinin en güzel taşıyıcı unsuru olmuştur.

Edebiyat tarihimizde devlet, kültür ve ilim adamlarımıza da şiirler yazılmıştır. Baki'nin Kanuni Mersiyesi, Muhammed İkbal'in Mevlana'dan etkiler, izler taşıyan Esrâr-ı Hodî'si, Yahya Kemal'in Itrî'si bunlara misal olarak zikredilebilir.

20. yüzyılın son yıllarında başlayan Bosna Savaşı, İslam dünyası için yeni bir harekete, yeni bir silkinişe yol açtı. Balkanları islamsızlaştıran batı dünyası, soğuk savaş sonrasında bölünen Yugoslavya'da İslami bir hareketlenmeye imkân vermemek için olanca gücüyle hıristiyan ulusları destekledi. Boşnak, Arnavut vb. müslüman unsurlar, komünizmin baskıcı, ötekileştirici ve yok edici uygulamalarından kendilerini ne kadar koruyabildilerse mevcut kimlikleriyle ayakta kalmaya çabaladılar. Bunun için bedeller ödediler, büyük kayıplar verdiler. Bu süreç, eski Yugoslavya'da müslümanca yaşamanın ve müslüman kalmanın mücadelesini veren hissiyat ve hassasiyet sahibi müslümanların bir araya gelmesine, birlikte hareket etmesine yol açtı. Bu oluşum ve hareket, geçmişi Genç Müslümanlar'a dayanan SDA'nın (Stranka Demokratske Akcije: Demokratik Eylem Partisi) kurulmasıyla sonuçlandı. Aliya İzzetbegoviç'in liderliğini yaptığı parti, Sırp ve Hırvatlara karşı Bosna-Her-

sek'in savunma merkezi oldu. Bir fikir adamı olarak, bir dava ve mücadele adamı olarak tarih sahnesine çıkan Aliya İzzetbegoviç, bir siyaset ve devlet adamı olarak ömrünü tamamladı.

Az önce bahsettiğimiz hakkında şiir yazılan tarihi şahsiyetlerden biri de, yazımızın konusunu teşkil eden Aliya İzzetbegoviç'tir. Konuya geçmeden, önce merhum hakkında kaleme alınan bazı kitapların isimlerini anmak istiyoruz. Böylelikle kendisine gösterilen ilgi ve alakaya işaret etmiş olacağız.

R. İhsan Eliaçık: *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler:* Aliya İzzetbegoviç, 2004.

Muharrem Balcı (Haz.): *Aliya ve Arkadaşlarında Yol Haritası ve Gelecek Tasavvuru*, 2010.

Mahmut Hakkı Akın, Faruk Kararslan: *Özgürlük Mücadelecisi ve İslam Düşünürü Aliya İzzetbegoviç,* 2014.

Hüseyin Yorulmaz: *Bilge Lider: Aliya İzzetbegoviç ve Bosna,* 2015.

Fikret Muslimoviç, Selmo Cikotiç: *Düşünür ve Devlet Adamı Aliya İzzetbegoviç*, (Çev.: Dzenita Özgüner), 2017.

Abdulvehap Ballı: *Aliya,* 2018.

Fatih Ali Hasaneyn Muhammed Şerif: *Bilinmeyen Aliya,* (Çev.: Ali Cançelik), 2018.

Âkif Emre: *Aliya*, 2019.

Halil Çil: *Özgür ve Bilge Lider: Aliya İzzetbegoviç*, 2019.

Yusuf Yavuzyılmaz: *Aliya -Bilge Yönetici İzzetbegoviç'in Entelektüel Dünyası-*, 2019.

Osman Arslan: *Bilge Aliya*, 2021

Muhammed Hâmid el-Ahmerî: *(Yeryüzünde Filizlenen Gökyüzünün Çocuğu) Aliya'da Özgürlük ve Sanat,* (Çev.: Muhammet Çelik), 2022.

Aliya'yı konu edinen dergilerinden de söz edelim. Bu bağlamda *Hece* dergisinin 229. sayısını, "Bilgemiz Aliya İzzetbegoviç" başlığıyla özel sayı olarak çıkardığını hatırlatmak isterim. "Saraybosna Sevgilim" başlığını taşıyan *Tezkire'nin* Bosna özel sayısında (Sayı: 42, Şubat-Mart-Nisan 2006), Aliya hakkında önemli yazılar yer almaktadır. Dijital olarak yayınlanan *Kurtuba Edebiyat Kültür ve Sanat Dergisi*'nin 40. sayısının dosya konusunun Aliya İzzetbegoviç olduğunu, vefatının ardından Umran (Sayı: 111, Kasım 2003) ile *Gerçek Hayat* dergilerinin (Sayı: 157, 24 Ekim 2003) birer mini dosya hazırladıklarını ifade edeyim. Sempozyumların, tez ve makale düzeyinde akademik çalışmaların yapıldığını da kaydedeyim. Bu yazıda Aliya'ya dair yazılan şiirlerden bahsetmeden önce Turgay Anar'ın *Dünden Bugüne Bosna-Hersek ve Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu*'nda "Modern Türk Şiirinde Aliya İzzetbegoviç" başlıklı bir bildiri[1] takdim ettiğini de belirteyim.

1992 yılında başlayan Bosna Savaşı, -siz buna hıristiyan Sırp ve Hırvatların müslümanlara saldırısı veya müslümanların hıristiyanlara karşı kendilerini savunması da diyebilirsiniz- doğal olarak bölge hakkında yazılara, çalışmalara, araştırmalara, edebi ve kültürel ürünlerin ortaya çık-

20. yüzyılın son yıllarında başlayan Bosna Savaşı, İslam dünyası için yeni bir harekete, yeni bir silkinişe yol açtı. Balkanları islamsızlaştıran batı dünyası, soğuk savaş sonrasında bölünen Yugoslavya'da İslami bir hareketlenmeye imkân vermemek için olanca gücüyle hıristiyan ulusları destekledi. Boşnak, Arnavut vb. müslüman unsurlar, komünizmin baskıcı, ötekileştirici ve yok edici uygulamalarından kendilerini ne kadar koruyabildilerse mevcut kimlikleriyle ayakta kalmaya çabaladılar.

masına yol açtı. Sanatçılar sanat açısından, akademisyenler akademik açıdan, edebiyat ve kültür adamları da edebiyat ve kültür açısından düşünce, duygu ve yaklaşımlarını sergilemişlerdir.

Şiirlerin üç eserde toplandığını görüyoruz.[2] Bunların ilki, Rıdvan Canım'ın hazırladığı *Bosna, Ah Bosna!* isimli güldestedir (Yedi İklim, İstanbul 1993 (?), 86 sayfa). Güldeste, adını içindeki Arif Ay'ın aynı isimli şiirinden almaktadır. Kitapta Aliya'yı konu edinen tek şiir, Rıza Duru'ya ait olan Mühür ve Gürz'dür (syf. 44-45). Şiir daha önce Yedi İklim'de (Sayı: 31, Ekim 1992, syf. 27) yayınlanmış. Mühür ve Gürz, savaş eksenli bir şiir. Zaten başlıktaki gürz, eski bir savaş aleti. Yazıldığı yıl dikkate alınırsa Duru'nun Aliya'yı anlatırken savaşı, Sırp saldırılarını, geçmişte Sırpların Osmanlı karşısındaki hezimetlerini zikretmesi, anlaşılır bir durumdur. Deyim yerindeyse, ânın vâcibi'dir. Şiir bir epigrafla başlamaktadır:

"..Tanjug ajansı Bosna-Hersek Devlet Başkanı Alija İzzetbegoviç'in taarruzu[3] bizzat yönettiğini.."

Şiirin, savaş merkezli bir şiir olduğunu söyledik. Bunu daha anlaşılır kılmak için şairin kullandığı kelimelere bakalım: mermi, bomba, kılıç, gürz, silah, namlu. Bunlar birden fazla çıkıyor karşısına okuyucunun. Mühür ve Gürz şöyle nihayete eriyor:

"Senin kalemin ey Ali silahın senin
Evlenene çeyiz kalana miras
Öpme yetmez Ali senin elinden
Öpmeli silahının namlusundan"

İkinci eser, Mehmet Aycı'nın derlediği Bosna Şiirleri -*Akma Tuna Akma*- adlı çalışmadır (Ocak Yayınları, Ankara 1993 (?), 151 sayfa). Bu kitapta Aliya'ya dair herhangi bir şiir bulunmamaktadır.

Son eser, *Bosna Şiir Seçkisi*'dir. İç kapakta şu not düşülmüş seçki hakkında: "Arif AY tarafından tezkire dergisi "Saraybosna sevgilim" sayısı için hazırlanmıştır." (Kapaktaki imla korunmuştur. M. Özel). Öncekilerle bu eser arasında, zaman olarak on üç yıl kadar bir süre vardır. Bu da doğal olarak muhtevaya, seçilen şiirlere etki etmiş olmaktadır. 1993 sonrasında yayınlanmış olan Erdem Bayazıt, Mustafa Ruhi Şirin, Sıtkı Caney, Yüksel Peker gibi isimlere ait şiirler bulunmaktadır. Seçkide Aliya'yla doğrudan ilgili olan tek bir şiir vardır. Bir de dolaylı olarak. Doğrudan olan, H. Hüseyin Cesur'un Aliya başlıklı şiiridir (syf. 29-31). Cesur, bir vakıaya işaret ederek girmektedir şiirine:

Kaç kere boşaldı dünya
Kaç kere güldü yüzümüze yâr
Senin de ağlayan çocukların var

Yaşanan hayatın acılarının çokluğuna işaret ettikten sonra öğrenilenlerle yaşananlar arasındaki farka dikkat çekmektedir şair:

Böyle değildi dinlediğim masallar
her seher ağlamayacaktı
bir el değmeyecekti mahrem sokaklarına
şehrimizin...

Bu olumsuzluklar karşısında başvurulacak şeylerden biri de, Allah'a sığınmak, O'na yakarmak, O'ndan yardım dilemektir. Şair, Aliya'ya şöyle seslenir bu durumda:

Bu olumsuzluklar karşısında başvurulacak şeylerden biri de, Allah'a sığınmak, O'na yakarmak, O'ndan yardım dilemektir. Şair, Aliya'ya şöyle seslenir bu durumda:

ve sen ALİYA
senin ellerin
böylesine boş
kalmamış
bu kadar
açılmamıştı semaya

ve sen ALİYA
senin ellerin
böylesine boş kalmamış
bu kadar açılmamıştı semaya

Aliya mutedilliği, adaleti, ahlakı, barışa olan meyli baskın olan, öne çıkan biridir. Cesur, onun bu özelliğine şöyle işaret eder:

Namludan kaçan bir kurşun
ellerinde ısınır

Şiir, şairin Aliya'dan beklentisiyle sona erer:

Belgrad ovalarında
gün olur
sen de ALİYA
sen de rüzgar gibi esersin.

Dolaylı olan şiirse Sıtkı Caney'in Ebuzuran'ıdır. Şiir, "aşka yalnayak koşanlara" ithaf edilmiştir. Şiirin öne çıkan imgelerinden biri, saflığın ve aşkın sembolü olan zambaktır. Şair şöyle seslenir:

Ey bütün zambakların kalbine akan kanlar
Ve
Sarılsam ağlasam zambaklara delice

Umutludur aynı zamanda Caney:

çocukların kalbinde yeni zambaklar açar

Biz Aliya'ya dönelim:

Dua dua isyan ve sağnak sağnak
hilalin sureti düşüyor suya
davran ey ebuzeran Allah sığınak
işte yeşil sancak işte aliya

Bu kitaplarda yer verilen eserlere "şiir" denmesi, şiir niyetiyle yazılmış olması hasebiyledir. Yoksa bunların çoğu, şiiriyetten uzaktır. Yayınlandıkları yerlere bakıldığında bu durum, zaten açıkça kendini gösterir. Bu bağlamda, Bosna Şiirleri kitabından bazı örnekler verelim: Bugün gazetesi kültür sanat eki (Gaziantep), Çınar Gençlik Dergisi, Sızıntı, Sur, Zaman gazetesi Aile eki, İcmal, Son Dakika gazetesi, Ümit, Mürşid, Milli Gazete, Diyanet Aylık Dergi. Şimdi de Bosna Şiir Seçkisi'nden örneklere bakalım: Zaman gazetesi Aile eki, Sızıntı. Son olarak Bosna, Ah Bosna!'dan: Akademik Yorum, Sızıntı, Ribat, Hedef Aylık Siyasi Kültürel Gazete, Tohum. Şiiriyet Bosna Şiir Seçkisi'nde, diğer iki esere nazaran daha çok gözetilmiştir. Bosna Şiirleri'nde, derleme konusunda daha rahat davranılmış, bu konuda yazılanların tümü bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

Turgay Anar'ın yukarıda sözünü ettiğimiz Modern Türk Şiirinde Aliya İzzetbegoviç başlıklı bildirisinde değinilen şair ve şiirleri, ismen analım. Mücahit Koca: *Bosna Kitabı*, H. Hüseyin Cesur: *Aliya*, Ali Parlak: *Karadziç Kiniyle Kirlenir Dünya,* İlyas Şahin: *Bilge Kral*, Mehmet Aycı: *Aliya,* Ahmet Yalçınkaya: *Saraybosna Mı yanan/ Biz miyiz Aliya,* Erdal Çakır: *Kaderini Cennete Taşıyan Adama Söylediklerimdir,* Âtıf Bedir: *Ja Sin Sam Tvoj.*

Yukarıda Hece dergisinin "Bilgemiz Aliya İzzetbegoviç" başlığıyla bir özel sayı çıkardığını söylemiştik. Burada Bosna ve Aliya'ya dair şiirler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Aliya üzerine yazılmış iki şiir yer almaktadır. Şiirlerin ilki, daha önce Gerçek Hayat dergisinde (sayı: 160, 14-20 Kasım 2003) yayınlanan Mehmet Aycı'nın Aliya isimli şiiridir. Aycı, adı geçen şiirini daha sonra Bağdat Kitabı isimli kitabına (4 Kitap Yayınları, Ankara 2010,) almıştır. Hece'de Aliya hakkında yazılan ve ilk kez orada yayınlanan tek şiir ise, Erdal Çakır'ın Kaderini Cennete Taşıyan Adama Söylediklerimdir adlı şiirdir. Üzerinde müstakillen durmayı hak eden bu şiir, Aliya hakkında yazılan en iyi şiirdir bence. Çakır, yaşananlar karşısındaki hüznünü şu mısraıyla dile getirir:

Yaprak düşer, ten sararır, Sarayevo'da ölüm hangi akşamdır

Çakır'ın "Medine'de keçelere sardığımız tren gürültüsü"yle anlatmak istediği, atalarımızın nezaketi ve zarafetidir. Ceddimiz Osmanlı, Medine'ye tren yolu yapmıştır. Ancak trenin raylara sürtünerek çıkardığı ses, Efendimizin ruhaniyetini rahatsız eder endişesiyle raylar keçeyle sarılmıştır.

Şair dünyanın değersizliğini, onun bir istatistik oluşuna işaret ederek ifade eder. Dünyada artık her şey rakamlara indirgenmiştir. Rakamların büyüklüğü, yegâne değer ölçüsü olmuştur. İyiyi, güzeli, adaleti anlatması gereken şiirler, siparişle yazılır olmuştur. Egemenler her şeye olduğu gibi şiire de, kendi güçlerine güç kattığı oranda alan açmaktadırlar. Aynayı ayna yapan sır, dökülmüştür. Ayna, ayna olmaktan çıkmıştır. İnsanlığın aynaya bakarak kendisine çeki düzen verme imkânı ortadan kalkmıştır. Zamanın bomboş geçtiğine işaret etmektedir şair:

Ömür geçiyor, bizse kırıntılarını topluyoruz kesip biçtiğimiz hayatın
Hani ben bir Balkan'lıydım, şehadet parmağını dünyanın gözüne batıran
İnsandım Aliya, imzaladığım anlaşmaların tartışılmaz maddesi
Çünkü inanmıştım, gölgemden daha ağırdım, saçlarım ağarmazdı

Aliya'nın bizde yaptığı değişikliği ise şu dizelerle belirtir:

Sen geldin ve toplayıp münafıklığımızı yüzümüze vurdun
Oysa ne güzel terketmiştik dedelerimizin sakal ağarttığı o demleri
Hayamızı, öfkemizi ve Medine'de keçelere sardığımız tren gürültüsünü

Çakır'ın "Medine'de keçelere sardığımız tren gürültüsü"yle anlatmak istediği, atalarımızın nezaketi ve zarafetidir. Ceddimiz Osmanlı, Medine'ye tren yolu yapmıştır. Ancak trenin raylara sürtünerek çıkardığı ses, Efendimizin ruhaniyetini rahatsız eder endişesiyle raylar keçeyle sarılmıştır. Bu, nezaketin zirvesidir. Bu zirveden düşmek hiç de kolay anlaşılır değildir.

Erdal Çakır, şiirinin son bölümünde Aliya'nın yüzünü ve ellerini anlatır bize. Şaire göre onun yüzü, "bir ayetten iktibas edilmiş"tir. Şair, onun asrın tablosu gibi olan hüzünlü çehresini, yüreğine asmıştır. Şiirin sonunda İzzetbegoviç'in elleri için şöyle der:

Var ya hani o Sarayevo'nun somun kokan çarşısını sulayan ellerin
Ben o elleri öpüyorum Aliya

Şimdi yukarıda sözünü ettiğimiz üç kitaba girmeyen ve diğer

yayınlarda ele alınmayan şiirlere geçelim. Görebildiğimiz kadarıyla bunların sayısı, üçtür.

Bu bağlamda Aliya İzzetbegoviç'i konu edinen şiirlerin ilki, Seyfettin Ünlü'nün Yedi İklim dergisinde (sayı: 164, Kasım 2003, syf.7-8) sayısında neşredilen Aliya İçin Üç Şarkı'dır. Ünlü, şiire Çanakkale Savaşı'na atıfla başlamaktadır. Adı geçen savaşla ilgili yakılan türkülerden biri, Çanakkale İçinde Aynalı Çarşı'dır. Ünlü, şiirinin birinci ve üçüncü bölümlerine bu türküden iktibaslarla başlamıştır. İlk bölüm, şöyle başlamaktadır:

saraybosna içinde aynalı çarşı
ey gençliğim eyvah değil
hep gittik gece boyu düşmana karşı
zaman haritasında rüzgârın sesi
çanakkaleden yayılır gibi
aliyayı çağırdı yiğitlik günlerinde

Şair, kendisinin şahsında bizimle İzzetbegoviç arasındaki muhabbeti, sevgiyi ve yakınlığı, şu kelimelerle ifade etmektedir:

seni düşündük aliya senden uzak değil
burada bu Üsküdar toprağında resmine bakıp

Ünlü, Aliya İzzetbegoviç'in anne-annesinin Üsküdarlı olduğuna telmihte bulunmaktadır burada.

Üçüncü bölümden de birkaç mısra alalım:

saraybosna önünde bir uzun selvi
çanakkaleden yayılır gibi
kimimiz nişanlı kimimiz evli
ey gençliğim sen bir eyvah sesini değil
aliyanın şarkısını dinle duyarsın

Bir diğeri ise, Murat Soyak'ın Edep dergisinde (sayı: 34, Aralık 2012, syf. 7) neşredilen Aliya Şiiri, başlıklı şiirdir. Dört kıtadan oluşan şiirin her kıtası, "aliye izzetbegoviç" diye başlamakta, daha sonra onun bir sıfatı zikredilmektedir. Soyak'ın, şiirinde Aliya'yla birlikte andığı kelimeler, sırasıyla şunlardır: kahraman, bilge, komutan ve insan. Son olarak Aliya'nın "insan" olarak vasfedilmesi, onun kahraman, bilge, komutan gibi olumlu sıfatlarının dışında insan olması hasebiyle zaaflarının olduğuna işaret olarak değerlendirilebilir. Şiirin ikinci kıtasını, örnek olarak okuyalım:

aliya İzzetbegoviç, bilge
doğu ile batı arasında gül
dağların ötesinde bir muştu
kuşanmış iyiliği, güzelliği

Bu bağlamda anmamız gereken diğer bir şiir de, Ali Emre'nin Aliya'sıdır. Şairin Çeyizime Bir Kefen adlı eserinde (Alaz Kitap, 3. Baskı, Eylül 2023, s. 88) yer alan şiir, ilk önce Cins dergisinde (Ekim 2019) yayınlanmıştır. Ali Emre'nin gözünde Aliya, "Doğu'nun kitabını, Batı'ya çarpa çarpa okuyan adam"dır. İzzetbegoviç şairin dünyasında "Adriyatik avlusunda sarışın bir Üsküdar kuran fatih"-tir. Bilindiği üzere Aliya İzzetbegoviç'in düşüncesinde ve hayatında adalet, merkezi bir yer tutar. Şair bunu şu beyitle ifade eder:

Diline binlerce serçe konmuş gibi aşkla konuşan çelebi

Savaş meydanında, adalet suresi gibi yürüyen komutan

1980lerden bu yana, yaklaşık kırk yıldır Türkiye gündeminde mühim bir yer tutan Aliya İzzetbegoviç hakkında yaptığımız incelemede onun edebiyatımızda, özellikle de şiirimizde pek işlenmediği görülmüştür. Bunun sebebi üzerinde edebiyatçılarımızın düşünmesi gerektiği kanaatindeyim. Başta ifade ettiğimiz gibi özelde şiir, genelde edebiyat sosyal, siyasal birçok konunun mühim bir taşıyıcısıdır. Evet, Bosna hadisesi sürecinde ve sonrasında Türkiye kamuoyu, dergiler ve gazeteler konuya ehemmiyetle eğilmişlerdir. Ancak bu eğilmenin sanatsal, kültürel ve edebi yönü zayıf ve cılız kalmıştır.

[1] Turgay Anar, "Modern Türk Şiirinde Aliya İzzetbegoviç", *Dünden Bugüne Bosna-Hersek ve Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu* Bildirileri, Ed.: Zekeriya Kurşun, Ahmet Usta, Emine Tonta Ak, İstanbul 10-11 Mayıs 2018, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Gaziosmanpaşa Belediyesi, ss. 377-384.

[2] Burada Bosna'yla ilgili şu iki çalışmayı da kaydedelim: Sezai Coşkun, "Savaş-Edebiyat İlişkisi Bağlamında Bosna Savaşı'nın Türk Şiirine Yansıması", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul Ocak-Haziran 2011, ss. 29-52; Semiha Muhterem Belviranlı, "Modern Türk Şiirinde Bosna Savaşı", Dünden Bugüne Bosna-Hersek ve Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu Bildirileri, Ed.: Zekeriya Kurşun, Ahmet Usta, Emine Tonta Ak, İstanbul 10-11 Mayıs 2018, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Gaziosmanpaşa Belediyesi, ss. 361-376.

[3] Güldeste'de bu kelime, hataen "taaruzu" şeklinde yazılmıştır.

Savaşın Ortasında Barışın Hükümdarı: Aliya İzzetbegoviç

Ahmet MERCAN

Bir dönemi ilmi, eylemi, irfanı ile ihya eden önderleri nasıl analım sorusu önemlidir. Tarihten günümüze taşıdığımız bu isimleri genelde yücelterek anarız. Şüphesiz hayır ekseninde ele almamız gereken bu durumda söz konusu şahsiyeti aşırı yüceltme yoluyla kendimizden uzaklaştırdığımızı fark etmeyiz. Aşırı yüceltme anmaya evet ama anlamaya engel bir durum oluşturur. Kişinin beşeri özelliklerini, zaaflarını (ki, bunlar toplumsala ait durumlardır) görmeden meleklere denk bir örnekleme yaptığımızda kendisiyle özdeşlik ve örneklik, tutumumuzu da kaybetmiş oluruz.

Vefa elbette bu anmada anlamanın görünmez kapısıdır. Bu bahsi ihmal etmeden şahsın yaşadığı dönemi iyi anlamaya ihtiyacımız var. Marifetin değeri o şartlar içinde yerine oturur. Kendisini anlamaya çalıştığımız şartlarla andığımız şahsiyetin şartlarını karşılaştırarak değişenleri ve değişmeyenleri devşirip tahlilimizi devreye almalıyız. Bu tutum içinden toplumumuza ve şahsımıza ibret olarak ne çıkardığımızı bulabilir, dersimizi alabiliriz.

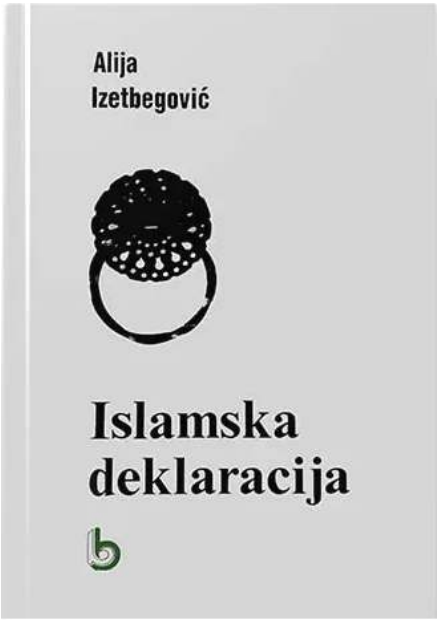

Bu genellemeden sonra yanı başımızda habersiz olduğumuz Balkan coğrafyasında doksanlı yıllarda tanıştığımız Aliya İzzetbegoviç'i anlamaya çalışabiliriz.

İki kutuplu dünyada soğuk savaş dönemi doksanlı yılların başında çöktü. Doksanlı yılların başında Varşova Pakt NATO karşısında Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla bayrağı gönderden indirmiş oldu. Yıllarca insanların tüm özgürlükleri üzerine hâkimiyet kuran komünizm, Türkistan'dan Polonya'ya kadar çözüldü. Yeni ulus devletler, etnik unsurlar, mevcut boşluktan istifade ile saldırıya geçtiler. O zamana kadar askeriyede etkili olan Sırplar, ellerinde bulunan silah ve mühimmat imkânlarıyla Boşnaklara ve Hırvatlara karşı saldırıya geçtiler. Türkiye toplumu bu zamanlar tarihte Balkanlar'da var olan ve büyük asimilasyon süreçleri yaşayan kardeşlerinin farkına vardı. Avrupa yine sessiz kaldı. Öteden beri Boşnakların Müslüman olmalarını bir türlü içlerine sindirememiştiler. II. Endülüs soykırımı böyle başladı ve kırk dört ay boyunca akıl almaz

işkenceler ve toplu katliamlarla savaşla birlikte bir isim daha belleklerimizde yer edinmeye başladı: Aliya İzzetbegoviç.

Toplum-lider ilişkisi genelde doğru orantıyla akışa durur. Halkın bilinç düzeyi liderin gücünü belirler. Ancak peygamberlerde durum farklıdır. Peygamberler, hastalığın zirvede seyrettiği; tefessüh etmiş topluma gönderilirler. Aliya'nın pozisyonu da peygamberlerinkine benzer. Komünizmin dine karşı baskıcı tutumu, korkuyu hakim kılan halkın bir kısmını diğerinin üzerine muhbir yana yönetim tarzı içinde aksi herhangi bir fikrin düşünülmesi, seslendirilmesi imkan dahilinde değildi. Tesettürlerini muhafaza etmek için bir ömür evlerinden çıkmayan Arnavut annelerin mücadelesi yeni kuşaklarca toplumsallaşamadı.

Böylesi şartlarda 1946'da Genç Müslümanlar teşkilatına üye oldu Aliya. Bu üyelikten üç yıl hapis yattı. 1983 yılında *İslam Deklarasyonu* eserinden on dört yıl cezaya çarptırıldı. Beş yıl hapis hayatından sonra Yugoslavya dağılma sürecine girdi.

Şüphesiz Aliya için mahkûmiyet birer kamp süreci oluyordu. Hikmete giden kapıyı aralayan bir düşünür için yalnızlık muhaldir. Sabır ve düşünce üretimiyle geçen mahkûmiyetler ardından kurulan partinin başkanı olma durumunda kaldı. Çünkü bir düşünür için eser vermek, en fazla eksikliği hissedilen düşünce boyutunda koca İslam coğrafyasına katkı sunmak öncelikliyken Aliya, lider olmak ve akabinde savaşa girmek durumundaydı. Üstelik orantısız bir savaş. Silah yüklü düşman, arkasında Rusya ve tüm Avrupa ve sessiz desteğiyle Amerika. İslam milleti malum edilgen pozisyonu ve her zamanki sessizliğinde.

Bu şartlar içinde kaderin çağrısına yok deme şansı olamazdı Aliya'nın. Bir liderin savaş içinde hikmeti taşıyarak yalnızlıkla var olmasına şahit olacaktı tüm dünya. En zorlu şartlarda Sırpların işkencelerine karşılık vermeyi; "Onlar bizim öğretmenimiz değil" diyerek Ömer Muhtar çizgisini sürdürmeyi, aynı kitabın çocuğu olmanın onuruyla ortaya koyuyordu. Yeni bir lider kendi bünyesinden doğuyordu. Savaşta, barışta bir arada yaşamanın daha zor olduğunu söylüyordu. Sözü yerine göre ve ihtiyaç kadar, diplomasiyi oportünizme yeltenmeden kullanıyordu. Savaşın içinden hikmet yükseliyordu.

Sanki yardım edilmesi gereken O değilmiş gibi O, bütün bir ümmete sesleniyordu: "Bak, evlat, bunu hiç unutma" diyordu:

"Batı hiçbir zaman uygar olmamıştır ve bugünkü refahı devam edegelen sömürgeciliği, döktüğü kan, akıttığı gözyaşı ve çektirdiği acılar üzerine kuruludur."

Eserlerinde uzun uzun serinkanlı açıklamalarını savaş atmosferinde bu vurucu tespitle ortaya koyuyordu. Bu tutumu savaşın içinden söz söyleyen bir öğretmen tutumuydu. Söz bu nedenle kurşun hızında yol alıyor ve tüm İslam coğrafyasında talep edene ulaşıyordu. "Canlı" sinelere diriltici sayha oluyordu. Çünkü bedeli sonuna kadar ödenmiş sözlerdi bunlar ve ateşin ortasında yalnız, vakur bir hikmetli hükümdardan neşet ediyordu.

Aliya, eseri gibi doğu ile batı arasında iki cenahı da anlama ve tahlile tutma ehliyetine sahip yegâne düşünür ve liderdi.

Hikmet ehlinin sözleri İslam'ın yeni İcazı mahiyetine sahiptir. Her mekânda ve her devirde geçerli olan bu sözler, sözden öte mahiyete sahiptirler. Aliya da bu önderlerin en zor şartlarda direnen, vazgeçmeyen, köle olmayan, teslim olmayan liderliği vefatından sonra da sürdürme gücüne sahip olanlardandır. Bir tek şu sözü dahi insan ve insanlık var oldukça hükmünü yitirmeyecek:

"Yeryüzünün öğretmeni olmak için gökyüzünün öğrencisi olmak gerekir."

Aliya İzzetbegoviç'in yaşayanlara mirası, ders almak isteyenlere bıraktığı ödev, bu sözün gereğidir. Savaşın içinde dahi göklerden gelen bilgi ile eylem bütünlüğünü sağlayan ve intikamın sonsuz kötülüklere kapı açtığını ortaya koyan, ahlakı her durumda korumanın erdemini gösteren bir komutan, uygulamacı öğretmenidir. Azmi şaha kaldıran hükümdar, yokluktan bir ordu kurdu ve bu sayede masaya çağrıldı. Yapılabilecek, şartlar içinden çıkabilecek Dayton Anlaşması'nı yaparak Bosna Hersek'in kurucu lideri olacak ve onun ötesindeki özellikleriyle önderliğini sürdürecektir.

Dersimizi yinelemek adına biz göklerin öğrencisi olmaktan ne anladığımızı konuşmak ve hedeflerimizi yakın, orta ve uzak olarak belirlersek Aliya'yı anlamış oluruz.

Son söz yine O'nun hakkı:

"Hayat, inanan ve salih amel işleyenler dışında hiç kimsenin kazanamadığı bir oyundur."

“İslam Teslimiyettir!” Diye Haykıran Örnek Lider Bilge Kral Aliya İzzetbegoviç

Mülayim Sadık KUL

Son yüzyılın Bilge Kralı Aliya İzzetbegoviç gibi dev bir şahsiyeti kelimelere sığdırmak çok zor. Kimileri vardır söz etmeye değmez, kimileri de vardır kelimeler onları anlatmaya kifayet etmez. Aliya da ismindeki yücelik gibi Saraybosna’yı çepeçevre kuşatan dağlarla yarışmakta. Merhum Âkif Emre’nin de Aliya’nın Tarihe Tanıklığım adlı biyografisine yazdığı Sunuş yazısında belirttiği gibi, Aliya İslam dünyasında yeni (Bilge Kral) lider prototipini ortaya koymuştur.

Üçüncü defa ziyaret etme imkânı bulduğum Saraybosna’nın en güzel tepelerinden birinde Aliya, diğer şehitlerle birlikte ruhunu ve kimliğini canı pahasına koruduğu şehre münazır, haşrı beklemekte. Şehirlerin sadece bir ismi ve tarihi yoktur. Aynı zamanda o şehirlere ruh ve hayat veren şehirle özdeşleşmiş kahramanlar vardır. Kimileri meçhul sadece Rableri katında bilinirken, kimileri de diğerlerine örnek olsun diye gökteki en parlak yıldızlar kadar görünür ve meşhurdurlar. Bosna söz konusu olduğunda bu kahramanların başında Aliya İzzetbegoviç gelir. Ruhu şad olsun.

Kabrini her ziyaret edişimde içimde buruk bir mutluluk duyarım, duygulanır ve ağlarım. Sanki çok eskilerden beri tanış olduğum çok sevdiğim birinin kabri başında gibi hissederim kendimi. Mütevazi türbesi güneşten beni korurken hatırası da gönlümü ve gelecekle ilgili hayallerimi yeşertir. Öyle ya, bir devrin en önemli şahitlerinden birinin huzurunda olmak müthiş bir mutluluk. Sanki ömrünü adadığı davasına sahip çıkan Bosnalılara “Korkmayın, yılmayın, ben buradayım! Rabbimin katında vaat ettiği nimetlere kavuştum sizi bekliyorum!” der gibidir. Çoklarının dirisi işe yaramazken Allah, kimilerinin toprak altında bile davalarına sahip çıkmasına, paslanan kalplerin, yorgun ruhların onların nefesiyle yeniden dirilişine vesile kılar. İşte nasıl ki İstanbul’un Eyüp Sultan’ı, Yahya Efendi’si, Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri gibi manevi muhafızları varsa Saraybosna’nın da manevi bekçileri görev başındadır. Bosna Savaşı da bunun apaçık bir delilidir. Bu muhafızların son halkasını oluşturanlardan birisi de hiç şüphesiz, Aliya İzzet Begoviç’tir.

Bu son ziyaretimde Aliya'nın kabrinin hemen üst başında TİKA tarafından restore edilen bir tekkede namaz kılmak nasip oldu. Önceki ziyaretimizde de zilini çaldığımız halde kimse kapıyı açmamış ve geri dönmek zorunda kalmıştık. Bu sefer de yine kapalı olacağını düşünürken kapının açık olduğunu fark ederek içeri girdik. İçeride görevli olduğunu zannettiğim birine namaz kılmak istediğimizi söyleyince "Buyurun!" dedi. Tekke'ye ait bazı tarihi eşya ve belgeleri sergiledikleri, içinde kütüphanesi olan şirin bir dergah.

Yolu Saraybosna'ya düşenlere tavsiyem mutlaka buranın ve tüm ümmeti Muhammed'in en güzide kahramanlarından biri olan Aliya'nın kabrine gelerek onun manevi huzurunda biraz soluklansınlar. Onun ve İslam davasının şahit ve şehitleri huzurunda şehadetlerini Yasinler ve Fatihalarla yeniden tazelesinler. Hüzünlenen gönüller, küllerinden silkinerek canlandıktan sonra tepedeki kaleciğe tırmanarak Saraybosna'da güneşin muhteşem batışına şahitlik etsinler. Aşağı şehre inen, yolun solunda kalan iki katlı tekkeye eğer nasipleri varsa ve açıksa mutlaka uğrasınlar.

Daha anlatacak, diyecek çok şey olsa da sırada Aliya'nın eşsiz eseri Doğu Batı Arasında İslam adlı kitabı var ve ondan bahsetmeden olmaz. Zannediyorum Bosna Savaşı olmasaydı belki de Aliya ismini ya hiç ya da çok geç duymuş olacaktık. Kitabın Türkçeye çevrilmesiyle birlikte ben de kitabı okuma fırsatı bulanlardanım. Doğu/İslam ve Batı paradoksunu/ikilemini onun kadar güzel anlatan çok az eser vardır. Hakkında ve -özellikle de Batı felsefesini ne kadar bildiği üzerinden- fikirleri birileri tarafından eleştirilmiş olsa da ben kendi adıma kitabından çok istifade ettim. Elbette her düşünürün meseleye yaklaşımı ve vukufiyeti farklı olabilir. Ben onun söyledikleri ile diğer İslam coğrafyalarından beslendiğim Müslüman düşünürler arasında kendimce bir bağ/köprü kurarak kafamda anlamaya çalıştığım Batı tasavvurunun bu eserle daha netleştiğini söyleyebilirim. Bana Batı ve İslam mukayesesi hakkında soru soranlara tavsiye ettiğim kitapla-

Aliya kitabını iki temel konu üzerine bina etmiş. İlk bölümde Batı düşüncesini ele alarak Batı'nın din ve dünya bağlamında İslam'ı nereye konumlandırdığını tespit etmeye çalışmış. İnsanı muhatap alan Allah, onun selametini kendi gönderdiği barış muştusu İslam dinine teslimiyette kılmış. Kelime olarak selamette, barış ve huzur içinde sükûnete kavuşma anlamına gelen İslam, aynı zamanda kayıtsız şartsız teslim olma anlamını da ihtiva eder. Bu sebeple kitabın ruhunu Aliya son başlık da Teslimiyet olarak yeniden ele alarak son cümleyi bu hakikati dillendirecek şekilde kurmuştur

Din, kültür ve sanatla birbirlerini besleyen yapıcı bir ilişkiyi ifade ederken uygarlık böyle bir karşılığa sahip değildir. Aliya'nın anlayışına göre uygarlık ve onun arkadaşı ateizm, dinle kavgalı olduğu gibi sanatın gelişmesine de engeldir. Sanat başlığı altında sanatın ilim ve dinle ilişkisi yanında özellikle ateizmle bağlamında ne anlama geldiği masaya yatırılır. Ona göre, ateizmin herhangi özgün bir sanatı doğurması mümkün görünmemektedir.

rın başında bu eser gelmektedir. İbrahim Kalın'ın farklı zaviyeden ama içerik olarak bu ikilemi ele aldığı İslam ve Batı adlı kitap, Aliya'nın eseriyle birlikte okunduğunda bu konuda genel sağlıklı bir yaklaşım sağlayabilir.

Kitabın isminden de anlaşılacağı üzere Aliya kitabını iki temel konu üzerine bina etmiş. İlk bölümde Batı düşüncesini ele alarak Batı'nın din ve dünya bağlamında İslam'ı nereye konumlandırdığını tespit etmeye çalışmış. İnsanı muhatap alan Allah, onun selametini kendi gönderdiği barış muştusu İslam dinine teslimiyette kılmış. Kelime olarak selamette, barış ve huzur içinde sükûnete kavuşma anlamına gelen İslam, aynı zamanda kayıtsız şartsız teslim olma anlamını da ihtiva eder. Bu sebeple kitabın ruhunu Aliya son başlık da Teslimiyet olarak yeniden ele alarak son cümleyi bu hakikati dillendirecek şekilde kurmuştur. Ona göre İslam, tek kelimeyle teslimiyettir. Bu cümle tek başına hayatımızın anlamını yeniden düşünmeye dair çok güçlü bir haykırıştır. Batı ve İslam düşüncesi arasındaki temel farkı da Bilge Kral burada görür.

Aslında Aliya'nın en sonda söylediğini biz yazımızın sertacı kılmış olduk. Kitabın kurgusu ve tartışması, en son haykırdığı bu hakikate zihinleri hazırlamak içindir. Sadece bu tespit bile bu fakirin nezdinde bu kitabı kıymetli kılmaya yeter de artar bile. Fikir, fikir için mi, sanat, sanat için mi tartışmaları bir Müslüman için bir yere kadar anlamlı olsa da eğer sonuç Allah'a çıkmıyorsa ya da olup biten Allah'ı paranteze almayı gerektiriyorsa ne anlamı vardır bunca lafügüzafın? Dolayısıyla bu kitabı okurken çok büyük zevk aldığımı itiraf etmeliyim. Ama en çok da son kısmını okurken heyecanlandım. Bu güzel din ancak bu kadar güzel ifade edilebilirdi? Teslimiyet bağlamında Aliya'nın tespitlerine tekrar döneceğiz.

Şimdi Aliya'nın kendi tespitleriyle bu kitabı niye yazma ihtiyacı duyduğu, Batı ve İslam hakkında ne tür konulara işaret ettiğine yer vermeye çalışalım. Elbette bu kitabın ruhu böyle bir dergi yazısıyla tam olarak verilemez. Zira ele aldığı her konu derin bir birikimin ve tefekkürün özüdür. Bizim ki özün özü gibi olacaktır ki bu da ancak bir parmak bal çalmaktan farklı değildir. Bunu başarabilirsek hem Aliya'nın hatırasına kısmen vefa borcumuzu ödemiş hem de böyle bir kitabın birileri tarafından yeniden okunmasına vesile olmuş olacağız. Bu da bu yazının hedefine ulaşması demektir.

Tekrar kitabın Batı'yı ele aldığı ilk bölüme dönecek olursak, burada tartışılan konuların başında yaratma ve tekâmül meselesi olduğunu görüyoruz. Darwin'den başlayarak canlı dünyanın düalizmine ve aydınlanma düşüncesinin en süslü iddia ve ifadelerinden biri olan humanizmin içeriğine değiniyor. Daha sonra kültür ve uygarlık kavramlarını karşılaştırarak bir kavram analizi yapıyor. Kültürü din ve sanatın doğurduğu insan doğasına yakın müspet bir olgu olarak ele alırken, uygarlığı bunun karşısında aydınlanma ve modernizmin pozitivist indirgemeci hümanist dünya görüşünün bir neticesi/yansıması olarak görür. Bu bir zamanlar Alman felsefecilerinin kültür ve sivilizasyon

(uygarlık) bağlamında yaptıkları tartışmaları hatırlatıyor. Bu konuda uygarlık kelimesiyle aynı manaya gelen, Müslüman entelektüellerin Peygamber Efendimiz'in kurduğu ilk İslam şehri Medine'ye nispetle tercih ettikleri, "medeniyet" kavramı kimilerine göre kültür gibi müspet bir manaya gelirken kimilerine göre de Aliya'nın anlayışıyla modern dünya görüşünün ürettiği din ve kültürün karşısında bir olgudur. Bu konuda Alman entelektüelleri arasında yapılan tartışmalar ve Aliya'nın yaklaşımı Batı'nın varlık ve bilgi anlayışını anlamamıza katkı sağlayacak önemli fikri açılımlar içeriyor.

Din, kültür ve sanatla birbirlerini besleyen yapıcı bir ilişkiyi ifade ederken uygarlık böyle bir karşılığa sahip değildir. Aliya'nın anlayışına göre uygarlık ve onun arkadaşı ateizm, dinle kavgalı olduğu gibi sanatın gelişmesine de engeldir. Sanat başlığı altında sanatın ilim ve dinle ilişkisi yanında özellikle ateizmle bağlamında ne anlama geldiği masaya yatırılır. Ona göre, ateizmin herhangi özgün bir sanatı doğurması mümkün görünmemektedir.

Ele aldığı diğer bir konu ahlak meselesidir. Ahlakın modern Batı düşüncesindeki yeri ve dinle ilişkisi farklı veçheleriyle tartışıldıktan sonra kültür ve tarih konusuna geçilir. Modern Batı'nın ilerlemeci tarih anlayışı ve beraberinde getirdiği sıkıntılar, sanat ve ahlak kavramları çerçevesinde yeniden değerlendirilir. Batı düşüncesinin temellerini tartıştığı son bağlam, dram ve ütopya kavramlarıdır. Batı'nın maneviyat ve materyalizm sarkacında süregiden ideolojik çatışmalarda İslam, nerede durmaktadır? Modern dünyayı şekillendirme de İslam'ın rolü var mıdır? Varsa bu nasıl bir vazife ve sorumluluktur? Aliya bu sorulara cevap bulmak amacıyla bu eseri yazdığını söyler. Dolayısıyla asıl derdi, modern dünya düzenini beraberinde getirdiği veya sebep olduğu bu karmaşa da İslam'ın tüm insanlığa nasıl bir çıkış yolu gösterdiği sorusudur.

Hristiyanlık ve Materyalizme Alternatif İslam

Aliya dünya görüşlerini Batı'nın religion karşılığı kullandığı dinî, materyalist ve İslamî olarak üçe ayırır. Dinî olanla İslamî olanı bu manada kesinlikle birbirinden ayırır. Bu manada religionu, maddeyi ve dünyayı temel alan ve kötü gören görüşü Hristiyanlık temsil ederken, İslam sırf ruhanî olanla, sırf maddî olanın kesiştiği ortak noktayı temsil eder. Dolayısıyla İslam, Kur'ân'ın da davet ettiği ruh ve maddeyi, ahiret ve dünyayı birlikte temsil eden dengenin adıdır. Küçük kozmos olan "insan"daki ruh ve beden birlikteliği İslam'ın ta kendisidir.

Batı, kendi tarihi gelişimi itibariyle maddi olanla manevi olanın çatışma alanıdır. Aliya'ya göre bu iki ifrat ve tefrit arasında hangisinin daha tercihe şayan ya da doğru olduğunu akli delillerle açıklamaya çalışmanın hiç bir faydası yoktur. Zira her ikisi de kendi içinde tutarlı, makul ve mantıklı bir sisteme dayanabilir. Gelgelelim, bu sistemlerin böyle mantıklı ya da makul olması hayatla ilgili problemleri çözmeye yetmez. Aliya'ya göre hayat dediğimiz gerçeklik ise her iki-

Batı, kendi tarihi gelişimi itibariyle maddi olanla manevi olanın çatışma alanıdır. Aliya'ya göre bu iki ifrat ve tefrit arasında hangisinin daha tercihe şayan ya da doğru olduğunu akli delillerle açıklamaya çalışmanın hiç bir faydası yoktur. Zira her ikisi de kendi içinde tutarlı, makul ve mantıklı bir sisteme dayanabilir. Gelgelelim, bu sistemlerin böyle mantıklı ya da makul olması hayatla ilgili problemleri çözmeye yetmez.

İslam'ın Batı ıstılahlarıyla ifadesi mümkün mü, sorusu Aliya'nın dikkat çektiği önemli konulardan birini oluşturur. Bu bağlamda vurguladığı önemli bir tespit İslam'ın Batı ıstılahlarıyla ifade edilemeyeceği hakikatidir. İslam'ın hayata bakışını, kendine has ibadet şekilleri ve kavramlarını Avrupa dillerine tercümesinin imkansızlığından bahseder.

sinden de daha üstün ve değerlidir. Bu sebeple Aliya "gerçek hayatta ne tutarlı materyalist ne de tutarlı Hrisityan olabiliyor" demektedir. Hristiyanlık, dâhilî bir kurtuluş vaat ederken sosyalizm ve materyalizm sadece haricî bir kurtuluş sunmaktadır. İslam ise kendi kurtuluş tasavvurunda/davasında bu ikisini birlikte vaat eder. Ne manevî olanı maddî olana ne de maddî olanı manevî olana feda eder. İkisinin dengeli meczi İslam'ın sunduğudur.

Aliya'ya göre, "İslam dünyanın esas özelliği olan bu dualizmi evvela anlamak ve kabul etmek; ondan sonra da onu yenmek yoludur". İslam ve ona inanan insanlar tarih boyunca varlığın iki kutbunu ifade eden bu dualizmin, iç ve dış muvazenenin tahakkukunu aramış ve bunun mümkün olduğunu her alanda tüm dünyaya ispat etmiştir. Bugün Murat Hofmann gibi mühtedi yazarlarında İslam'ın modern dünyanın yegâne alternatifi (Der İslam als Alternative) olduğunu kitabına isim olarak vermesi rastgele bir durum değil Avrupalı'nın duymak istemediği acı gerçektir.

Aliya, Batı'nın hiç bir zaman ve zeminde orta yolu bulma kabiliyetinin olmadığından bahsederek İngiltere'nin bu anlamda bir istisna olma potansiyelinden bahseder. Bunu da bu iki zıt kutbu bir şekilde bir araya getirebilme özverisine bağlar. Bu nokta kanaatimce üzerinde kafa yorulması gereken bir tespittir. Bir taraftan Avrupa'nın bu konudaki mutlak kabiliyetsizliğine vurgu, diğer taraftan da neredeyse dünyanın birçok coğrafyasını sömürgeleştirmiş bir zihniyeti bundan istisna yapıyor. Merak edenler bu bölüme müracaat edebilirler.

İslam'ın Batı ıstılahlarıyla ifadesi mümkün mü, sorusu Aliya'nın dikkat çektiği önemli konulardan birini oluşturur. Bu bağlamda vurguladığı önemli bir tespit İslam'ın Batı ıstılahlarıyla ifade edilemeyeceği hakikatidir. İslam'ın hayata bakışını, kendine has ibadet şekilleri ve kavramlarını Avrupa dillerine tercümesinin imkansızlığından bahseder. Özellikle namaz, zekat, halife, cemaat ve abdest gibi kavramların; dua, vergi, hükümdar, toplum ve yıkanma gibi kelimelerle karşılanamayacağının altını çizer.

Kur'ân Neyin Karşılığıdır?

Kur'ân hakkında değerlendirmesi de İslam'ın hayata mutabık din olması bağlamındadır. Kur'ân bu anlamda herhangi bir alana ait edebî, tarihî veya ilmî bilgiler içermekten öte hayatın bizatihi kendisidir. Bu sebeple de hayata dönüşmemiş, hayat tecrübesi olmayan bir İslam, Kur'ân üzerinden anlaşılamaz. Zira ona göre Kur'ân, bir düşünce tarzı olmaktan öte bir hayat tarzıdır. Dolayısıyla İslam, Kur'ân ile ifadesini bulan bir düşünceye/teoriye indirgenemez. Peygamber'e ve onun sünnetine olan ihtiyaç da tam bu noktada ortaya çıkar. Peygamberin hayatı ve sünneti olmazsa Kur'ân'ın getirdiği mesaj tam olarak anlaşılamaz.

Ezcümle Kur'ân hayattır ve onun doğru anlaşılması için de Peygamber Efendimizin sünneti vazgeçilmez şarttır. Bu manada sünnetsiz Kur'ân İslam'ından bahsedenler farkında olmadan veya bilinçli olarak Kur'ân ve dolayısıyla da İslam'la hayat arasındaki bağları koparmak isti-

yorlar. Zira hayat pratiği olmayan bir İslam, her kafanın kendine göre yorumuna açık hale gelecektir. Aynı Yahudiliğin ve Hristiyanlığın başına gelen, İslam için de söz konusudur. Adı ve iddiası din olsa da sevâbitesi olmayan -gerçekte insan kaynaklı ideoloji mertebesinde- bir dünya görüşü. Batılıların İslam'ın bir aydınlanma dönemi ve süreci geçirmediği ile ilgili iddialarının, İslam ile Batı arasındaki kıyametin koptuğu meselenin aslı da budur. Batı'da Müslümanlara karşı yaptıkları en önemli eleştiri, dinimizi ve kurallarını neden bu kadar ciddiye aldığımız sorusudur. Aymazlığımızın sebebini terbiye edilerek moderniteyle uyumlu hale getirilmemiş din ve hayat anlayışımızda bulurlar.

Bazen kalem, kaderiniz gibi sizi istediği yere alıp götürebiliyor. Tekrar Aliya'nın görüşlerine dönecek olursak onun İslam ile teslimiyet arasında kurduğu ilişkiyle devam edelim. Aliya sözlerine İslam'ın kader anlayışı hakkındaki yanlış tasavvurlara dikkat çekerek başlar. *Tabiatın determinizmi insanın ise kaderi vardır,* diyerek insanın Rabbiyle olan ilişkisindeki en muğlak/çetrefilli konulardan birine işaret eder. Kaderin kabulünün tabiri caizse İslam'ın en büyük ve son çağrısı olduğu tespitiyle onu diğerlerinden ayıran alâmetifârıkaya dikkat çeker. Allah iradesine mutlak teslimiyetin birilerinin zannettiği gibi sorumluluktan kaçmanın ve tembelliğin değil tam aksine dünyayı imar ve ıslah etmenin yegâne sebebi olduğu görüşündedir. İnsan elinden gelen tüm çabayı seferber ederek dünyadaki acıların azalmasına gayret etmelidir. Tüm gayretlerimize rağmen hayat ise insanın elinde olmayan acılar ve sıkıntılarla örülmüştür. İşte insanın çaresiz kaldığı en ümitsiz anında bile kader ve teslimiyet insana yeniden umut veren en güçlü silahtır. Aliya'nın teslimiyet konusundaki tespitlerini kendi ağzından özetleyecek olursak;

● "Kadere teslimiyet, kaçınılmaz olan büyük insani ızdıraba dokunaklı bir cevaptır. O, hayatı olduğu gibi idrak etmek ve her şeye sabır ve tahammül etmeye bilinçli bir şekilde karar vermek demektir.

● Teslimiyet kötümserliğin ötesinden gelen bir nurdur.

● Allah'ın iradesine teslimiyet, insanların iradelerine karşı bağımsızlık demektir. Allah'a itaat insana itaati meneder... Onun için kaderi kabul etmek kendini en büyük ölçüde hür hissetmektir.

● Teslimiyet, hayatın çözülemezlik ve manasızlığından insanî ve vakarlı tek çıkış yoludur.

● Teslimiyet, hayatın kaçınılmaz olarak getirdiği sıkıntılara alelâde bir insanın kendini kahraman gibi hissetmesi veya vazifesini yapmış ve kaderine razı olmuş bir şehidin zihniyetidir.

İslam tek kelimeyle Allah'a teslimiyetin hakikatine göre öyle adlandırılmıştır.

Ey teslimiyet! Senin adın İslam'dır."

Bunun üzerine söylenecek başka bir söz bulamıyorum. Gazze'nin mazlumlarına imdat olacak teslimiyeti ve gereği olan gayreti, Rabbim ümmete nasip etsin!

İnsan elinden gelen tüm çabayı seferber ederek dünyadaki acıların azalmasına gayret etmelidir. Tüm gayretlerimize rağmen hayat ise insanın elinde olmayan acılar ve sıkıntılarla örülmüştür. İşte insanın çaresiz kaldığı en ümitsiz anında bile kader ve teslimiyet insana yeniden umut veren en güçlü silahtır.

Köle Olmayacağız

Gözde ÇİMEN

Dünya tarihinde hayatı ve mücadelesi ile zihinlerde ve kalplerde bir inşa süreci yaratabilecek kimler vardır diye sorgulamaya, sıralamaya kalksak Alija İzzetbegoviç bu isimlerin başında gelecek, özel ve değerli bir şahsiyet. Felsefi entelektüel boyutu ile devlet adamı olarak duruşu ile kendisinde bir inşa süreci başlatmak isteyen herkesin tanıması, dikkatle eğilmesi gereken çok yönlü bir isim. Entelektüel tarafı bir yana, devlet adamı olarak ortaya koyduğu model bir tarafa, yükselttiği ahlaki ve vicdani bir ses olması başka bir tarafa. Dünya tarihi sayfasında yaşamı insanlığa dair bir umut parafı adeta.

Ömrünü teori ve felsefe üzerine tefekkürle geçiren ciddi düşünce adamı. Yayınladığı *İslam Deklarasyonu* ile sadece Balkanlara, müslümanlara değil dünyaya İslam'ı teklif etti, bu teklif dünyada ciddi yankı buldu. İslam'ın onun hayatındaki etkilerinden biri ise yargılanmasına ve mahkûmiyet almasına da sebebiyet veren tezlerdi. Bundan sonra bir mütefekkir olarak bilinmeye, tanınmaya başladı. Ardından fikirlerini hâlâ dünyada etkisi devam eden, üzerine tartışılan, konuşulan *Doğu Batı Arasında İslam* ile anlatmaya devam etti. Fikir tarafı ile insanlığın kadim sorunlarıyla ilgilenen, sorular sorup cevaplar veren Alija, toplumsal, sosyal, siyasal meselelerden uzakta tutamadı kendini. Genç Müslümanlar Örgütü bir başka İslam adına teklif sunduğu örgütlenmelerden biriydi. Yugoslavya'nın dağılma sürecinden sonra bir grup arkadaşı ile parti kurup (SDA) başına geçtikten sonra 90 yılında devlet başkanlığı ve ardından gelen kanlı savaş. Aslında 90 öncesi ve 90 sonrası karşımıza çıkan Alija farklıdır. 90 öncesi teorik tarafı ağır basan Alija'dan 90 sonrası Bosna'nın özgürlük mücadelesinde halkına önderlik, komutanlık eden Alija'ya dönüşür. Dünya tarihinde de en çok bu tarafı ile tanınır hale gelir. Sahadaki sosyal siyasal hayat içerisindeki zulümlere ve baskılara karşı ortaya koyduğu mücadele....

Bu süreçten sonra özellikle Bosna'nın bağımsızlığından sonra kendi halkına önderlik, hayat mücadelesini yöneten komutan olarak devam eder. Kendisi de bu durumu *"kendimi bu durumun ortasında buldum"* olarak anlatır. Bir yanı istemez çünkü aslında kendisi 90 öncesi Alija'nın işleri ile meşgul olmak, ilimle, felsefe ve düşünce ile hemhâl olmak ister. Bu isteğini de sık sık dile getirmiştir. Hayatı sıratı müstakim üzerinedir, 22 yaşındaki ilk defa girdiği hapishaneden en son 65

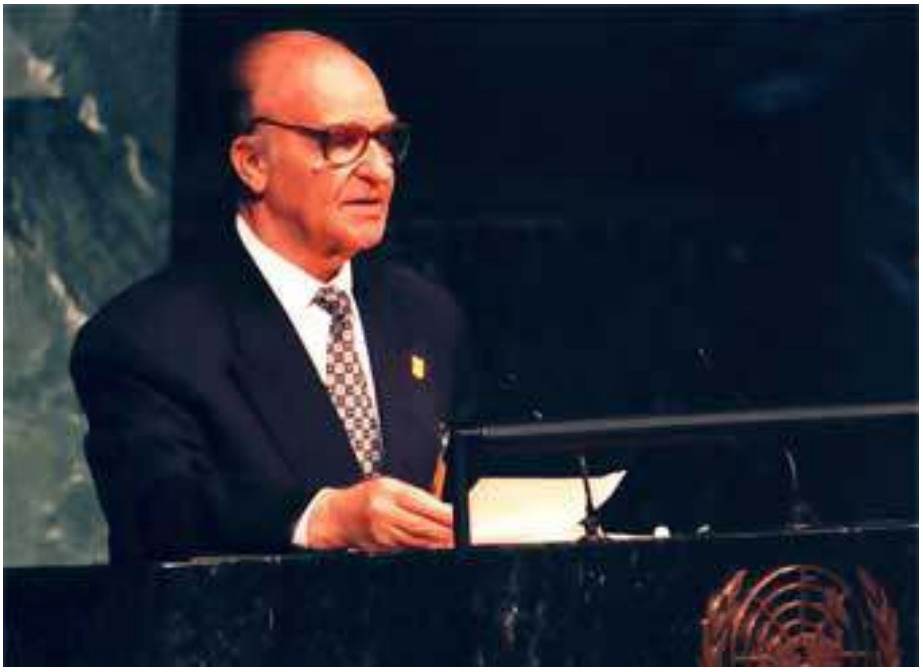

yaşında son kez çıkmıştır. (Alija dönem dönem hapishanelere girip çıkmıştır.) Bu durum, onun duruşu, şahsiyeti dik duruşunun da ifadesidir, hiç geri adım atmaz doğru bildiği yoldan devam edip sesini kısmadan devam eder. En sıkıntılı dönemde savaşın en yoğun anında Bosna'da meydanlarda *köle olmayacağız* diye haykırmaktan korkmadı. Komutanlığının ve önderliğinin hakkını verdi. Avrupa İnsan Hakları söyleminin dünyada zirve yaptığı dönemde dahi yanı başında süren savaşa sesini çıkarmamış hatta BM marifeti ile halkları kandırarak onları bile bile ölüme göndermiş Avrupa'ya en yüksek perdeden seslendi. Alija İzzetbegoviç, tek başına karakteri ile İslami ruhun filizlenmesini sağlamış, bugün hâlâ yeşermeyen devam eden tohumları coğrafyaya serpmişti. Bosna savaşı öncesinde halkın durumu İslami açıdan iyi durumda değildi, İslamî yaşamdan uzaklaşılmış hatta unutulmuştu. İşte Alija adeta bir hatırlatıcı, uyandırıcı bir etki ile ateş yakmaya çalıştı ve bunu ciddi bir ölçüde başardı.

Düşmanlarının bile saygı duyduğu, müslümanların lideri, müslümanların değerini savunan ve sergilediği ahlaki tutum ile evrensel bir lider olarak dünya tarihine adını yazdırdı. Dünyaya da bu erdemli bakışı ile seslendi. İnsan olmanın onurunu savunan düşünür olarak bugün Gazze'de bir kez daha meşruiyetini sorguladığımız dünya sisteminde tekrar tekrar okunup anlaşılması gereken tarihi ve tarihe yön vermiş bir lider. Müslümanların her daim aktif rol oynaması için kenardan izlemeyi değil sürecin etkin rol modeli olmaları gerektiğini savunması boşuna değildir. Derin felsefi bakış açısı ile tarih ve insan ilişkisini *deniz ve balık ilişkisine* benzeten Alija, balık denize hükmedemez, balığa ancak deniz hükmeder metaforu ile tarihe ancak Allah'ın hükmedebileceği gerçeğini mümin bir bakış açısı ile ortaya koyar. Teorik olarak ahlaktan, erdemden, vicdandan bahseden Alija, ahlaki duruşunu korumaya, ilkeli kalmaya ve savunduğu ahlaki değerlere uygun olarak bir devlet başkanı olmaya dikkat etti.

Hayat boyu zihnen ve bedenen köle olmama mücadelesi vermiş Alija, hem yazmış hem de yazılacak hayata sahip olmuş ender insanlardan biri. Bir insanın olması gereken yeri tarih şuuru içerisinde kendi tabiri ile akıl hastanesinde aklın sesi olmaya çalışmak olarak nitelendirmiş. Ona göre zulmün olduğu her yer, akıl hastaneleridir. Köleliğin farklı biçimi olan alışkanlıklar üzerine düşündükçe önüne bazı sorgulamalar gelmiştir. Özellikle vardığı noktalardan biri ise kimliği kaybetmenin kölelik olduğudur. Ona göre kendi tarihini, kimliğini bilmeyen, hayatına anlam katamaz, özgür de olamaz. Alija Arap dünyasının Nobeli olan *Faysal ödülünü* alırken Alijalığını yapmadan duramaz ve ödül konuşmasını yaparken adeta haziruna posta koyarcasına sorular sorar. Bu sorular bugünün dünyasının da hâlâ cevabını arayan sorulardır.

Müslümanların saat ve vakit bilincine ne oldu?

Medeniyetin temel taşı olan şehirlerimize ne oldu, neden kirlendi?

Allah'tan başka ilah tanımayan Müslümanlarda şahıs kültürü nereden çıktı?

Evet, sorular bunlar. Müslümanlar, bunları nereden ve nasıl edindi? Alija, ödülünü alıp bu soruları sorduktan sonra seneye bu ödülü sorulara cevap veren alsın diye de ekliyor. Üzerinden yıllar geçti sorular hâlâ açık uçlu olarak hepimizin önünde....

Cesareti Korkularına Galip Gelen Komutan: Aliya İzzetbegoviç

Nihal PAKIRDAŞI

“1949'da, 18 yaşımdan beri tanıdığım bir kızla evlendim. Çok güzel bir kızdı Halide. Savaş sırasında tanışmıştık. Hava bombardımanını haber veren sirenler çaldığında sokakların boşalmasını fırsat bilerek buluşurduk. İtalya'daki üslerden kalkan İngiliz savaş uçakları, Macaristan'daki hedeflerini vurmak için Saraybosna üzerinden geçmek zorundaydılar. Ve bu çok sık olmaya başlamıştı. Biz de bu sayede sık sık buluşabiliyorduk. İnsanlar her siren çalışında panik içinde sığınıklara koşturur; Halide ile ben ise sokaklarda parklarda dolaşır ve birbirimize şöyle derdik: Korkma, bize hiçbir şey olmayacak. Sanırım şehirde sirenlerin çalmasından hoşnutluk duyan yalnızca biz ikimizdik.”

Yukarıda anlatılan olay II. Dünya Savaşı’na şahit olmuş yağız bir delikanlıya, Aliya İzzetbegoviç’e ait. Kaderin bir cilvesi olsa gerek yıllar sonra 1995 yılına gelindiğinde, kendi ülkesi Sırplar tarafından soykırıma tabi tutulur. Aliya İzzetbegoviç, cumhurbaşkanı olarak milletinin, başkomutan olarak da ordusunun başında yer alır ve vakti zamanında teselli, umud ve zafer muştusu olarak söylenen “Korkma, bize hiçbir şey olmayacak” sözü milletinin nezdinde anlam kazanır. En zor zamanlarda söylenilen bu cümle hiç kuşkusuz ki yüzyıllardır müslümanlıkla yoğrulan bir bilincin yansıması olsa gerek. Çünkü cesaretin eseri olan bu söz, rüzgâr misali bilincimizi havalandırır; bizi öncelikle Mehmed Akif Ersoy’un, İstiklal Marşı’nın ilk satırlarını yazdığı Tacedddin Dergâhı'nın kapısına bırakır. Hu; zikriyle açılan ve bir daha hiç

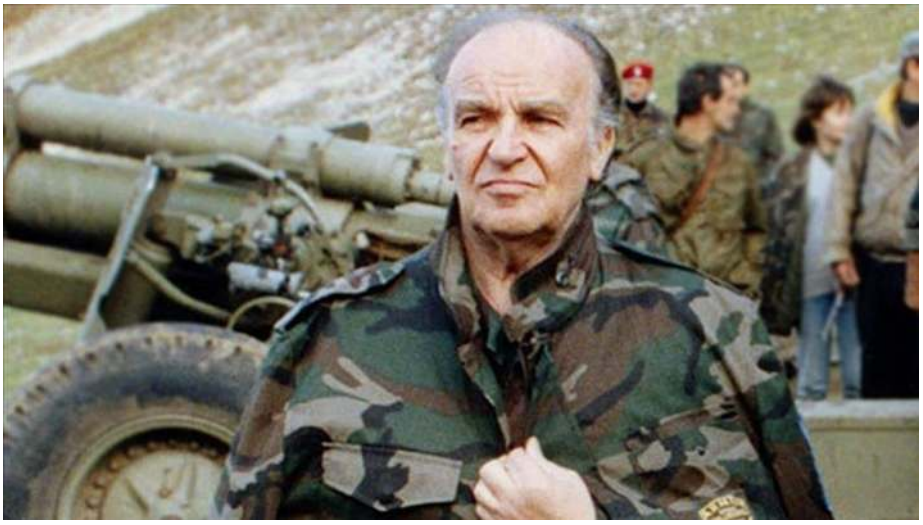

kapanmayacak o kutlu kapının ardında yazan “Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak” dizeleri, millete teselli olur, millete umut olur, millete zaferi muştular. Nalları kıvılcım saçan tarihi bilincimiz, dergâhın avlusunda beklemektedir, sabırsızdır. Terkisine atar bizi dört nala hicretin sırdaşı Sevr mağarasına götürür. Örümcek mütebessimdir. Bu kutlu mağaranın derin sessizliğinde Resul-i Zîşân’ın (s.a.v) fem-i saadetlerinden dostu Hz. Ebubekir’e; "Korkma, Allah bizimle beraberdir" teselisini duyarız. O andan itibaren ebediyete kadar “Korkma” sözü, “Allah bizimle” demek olur; ümmete teselli olur, ümmete umut olur, ümmete zaferi muştular. Bedir’den Uhud’a Kurtuluş Savaşı’ndan Bosna Savaşı’na kadar her cihad meydanında savaşan müslümanın bilincinde “Korkma” sözü cesaretin bayrağı olarak dalgalanır.

Aliya İzzetbegoviç, soykırıma maruz kalmış bir milletin önderiydi. Muhakkak ki milletinin yaşadığı bu trajik durum karşısında halkı için hissettiği korkuları da vardı. Bu durum zayıf bir iradenin değil insan olmanın, insan kalmanın getirisiydi. Yoksa neden “Korkma” hitabı dünyanın karanlık dehlizleri olan mağaraların birinde söylenmiş olsundu ki? Fakat esas olan insanın yaşamı boyunca fıtratında sakladığı bunca korkuya rağmen cesaretli olması idi. O yüzden Aliya; "Evet ben de korkuyorum ama yürümemi gerektiren sebepler, korkmamı gerektiren sebeplerden daha fazla" diyordu. Merhum Aliya, ayaklarına yürüyecek gücü veren cesaretin ise, Allah’a teslim olmakla elde edinilebileceğine inanıyordu; “Güçsüzlük ve güvensizlik hislerinin neticesi olarak hasıl olan teslimiyetin kendisi, yeni bir kuvvet ve yeni bir emniyet kaynağı olur. Allah’a ve takdirine inanç bize öyle bir emniyet verir ki başka hiçbir şey onun yerine geçemez… Teslimiyet, hayatın çözülemezlik ve mânâsızlığından insanî ve vakarlı tek çıkış yoludur; isyansız, yeissiz, nihilizsiz, intiharsız tek çare…Teslimiyet, hayatın kaçınılmaz olarak getirdiği sıkıntılarda alelâde bir insanın kendini kahraman gibi hissetmesi veya vazifesini yapmış ve kaderine razı olmuş bir şehidin zihniyetidir.”[1]

Aliya İzzetbegoviç, soykırıma maruz kalmış bir milletin önderiydi. Muhakkak ki milletinin yaşadığı bu trajik durum karşısında halkı için hissettiği korkuları da vardı. Bu durum zayıf bir iradenin değil insan olmanın, insan kalmanın getirisiydi

Aliya, Batı'yı çok iyi tanıyordu. Avrupa'nın aşikâr olan tüm gerçekleri karşısında dahi kendini kurtaramayacağını söylüyordu. Hoş görüsünün Avrupa'dan değil İslam'dan kaynaklandığını vurguluyordu. Kendini önce Müslüman sonra Avrupalı olarak konumlandırıyordu. Önce inancı, daha sonra milletinin maruz kaldığı felaketten edindiği tecrübeler ona korku karşısında cesaretin nasıl şaha kalkacağını öğretmişti ve gelecek nesillere paha biçilemez bir miras bırakmasını sağlamıştı.

Aliya, Allah'a teslimiyetin insana verdiği güç ve cesaret sayesinde 20. yüzyılda Avrupa'nın göbeğinde bir milletin yaşayabileceği en büyük trajedi karşısında, tüm yalnızlığına rağmen zafere ulaşacağına dair inancını diri tutuyordu. Milletinin uğradığı bu vahşice soykırım karşısında esas yenilginin düşmana benzemekle geleceğini, önemli olanın ise, en zor durumlarda dahi adaleti elden bırakmamak olduğunu vurguluyordu. Çünkü Allah'ın iradesi bu yöndeydi. "Biz muzaffer olacağız, çünkü biz başkalarının dinine, milliyetine ve diğer siyasi kanaatlere saygı gösteriyoruz ve bu zor durumumuzda bile temiz insanlar olmaya çabalıyoruz. Ve, başkalarının ibadethanelerini yıkmak bize her halükarda yasaklanmıştır...Onlar dokunulmadan kalmıştır çünkü saygı duyduğumuz Kitap'ta öyle yazmaktadır."[2]

Hikmetli bir düşünür, cesaretli ve stratejik bir komutan, ailesine düşkün iyi bir eş ve müşfik bir baba, milletini en azgın dalgalardan kurtarıp sahile çıkarmayı başarmış, İslâm alemini II. Endülüs soykırımından çekip almış bir komutan, adaletini, cesaretini, ilim ve irfanıyla sarıp sarmalayan, halkının ve müslümanların gönlüne taht kurmuş bir yönetici, düşmanlarının dahi saygısını elde etmiş bir insan; ve tüm bu vasıflarını Allah'a teslim olmakla kazanmış dört başı mamur bir müslüman Aliya İzzetbegoviç. İnancından ve geçmişinden aldığı öğretileri ve örnekliği kendi hayat serüvenine elinden geldiği kadar uygulamaya ve aktarmaya çalışırken bir yandan da müslümanların dolayısıyla insanlığın geleceğine de sağlıklı, hoş kokulu tohumlar ekmeye çalıştı. İnancından aldığı cesaretle elinden gelen mücadeleyi gerek cephede gerekse uluslararası arenada ortaya koyan Aliya İzzetbegoviç; müslümanların cesaretli ve adaletli olmaları gerektiğine inandı ve bunu her fırsatta telkin etti. Çünkü cesareti elinden alınmış, adaletle hükmetmeyen bir milletin yok olmasının kaçınılmaz olduğunu biliyordu. Din ve devletin selameti için, Allah korkusundan başka herkesten korkan, paraya güce tapılmayı özendiren zihniyete karşı müslüman gençleri uyarmaktan da hiçbir zaman geri durmadı. "Cesur olun ve korkaklardan uzak durun! Bunca korkuyla yaşamalarına rağmen onların hayatında tek bir korku eksiktir. O da Allah korkusu. Onlar hep bu ruhla ve böylesine belirsiz ve ikiyüzlü bir atmosferde kendi nesillerini büyütürler...Geçmişi unutmayın ama onunla da yaşamayın!... Siz sürekli ölüme hazırlanın! Çünkü ölmeye hazır olan insanlar ölmeye hazır olmayan insanlara galip gelirler.."[3]

Aliya, Batı'yı çok iyi tanıyordu. Avrupa'nın aşikâr olan tüm gerçekleri karşısında dahi kendini kurtaramayacağını söylüyordu. Hoş görüsünün Avrupa'dan değil İslam'dan kaynaklandığını vurguluyordu. Kendini önce Müslüman sonra Avrupalı olarak konumlandırıyordu. Önce inancı, daha sonra milletinin maruz kaldığı felaketten edindiği tecrübeler ona korku karşısında cesaretin nasıl şaha kalkacağını öğretmişti ve gelecek nesillere paha biçilemez bir miras bırakmasını sağlamıştı. Büyük komutan yaşadıkları soykırım katlinden sonra, Allah'ın yardımıyla müslüman dünyanın üç asırdır

yaşadığı soykırımlar dizisine son vermek istemiş; bunun için var gücüyle çalışmış ve savaşmıştı.

Bugün itibariyle Bosna soykırımının üzerinden 30 sene dahi geçmemişken, hala soykırım neticesinde toplu mezarlar bulunurken, gözümüzün önünde kaderin bir cilvesi olarak Avrupa'nın Kudüs'ü olarak anılan Saraybosna'dan sonra Gazze'de yaşanan soykırıma şahit olmak, düşmana suçu atmadan önce her bir müslümanın başını iki eli arasına alıp düşünmesi gereken en önemli meselesidir. Aliya İzzetbegoviç'in kulağa küpe yapılması gerekirken ne yazık ki kulak arkası edilen, müslüman alemine yaptığı en önemli ihtar; "Ne yaparsanız yapın soykırımı unutmayın. Çünkü unutulan soykırım tekrarlanır…." sözüydü. Merhum Aliya İzzetbegoviç, Doğu ve Batı arasında köprü oldu ve tecrübelerini prospektüsüyle beraber bizlere teslim etti. Ne yazık ki iki milyarı aşkın İslam aleminde bu altın değeri taşıyan önerileri unuttu, kimileri unutmuş gibi yaptı kimileri konfor alanı bozulmasın diye sustu, kimileri de doğru ve hakikati söyleyen bir elin parmaklarını geçmeyen aklı selim geleceği öngören yöneticilerin eteklerine asılmakla meşgul oldu.

Şu an itibariyle Gazze kan ağlıyor. Bu söz, Gazze'de deyim olarak değil yazıldığı gibi vuku buluyor. Merhum Aliya İzzetbegoviç'in dediği gibi unutulan soykırım tekrar ediyor. Bunca akla hayale gelmez acı karşısındaki tek tesellimiz, müslümanın yitik mirasının başında nöbeti bırakmamış az ve öz kişilerden biri olan Ebu Ubeyde'nin bu yüzyılda cesaretin bayrağı olan "Korkma" sözünü tüm İslam aleminin üzerinde dalgalandırıyor olması. Her şeye rağmen Rabbimizin umutsuz olmayın buyruğunu, İsrail'in Gazze'ye uyguladığı soykırım karşısında çatlayan kalbimizde diri tutmaya çalışıyoruz. Tüm parçalanmışlıklarımıza, potluklarımıza, eksikliklerimize "bizden bir şey olmaz" dedirten durum ve tavırlarımıza karşı yine kendi söküğümüzü kendimiz dikecek dağılmış ümmet duruşumuzu üstümüze en asil ve en güzel şekilde tekrar giyeceğiz. Lakin her şeyden önce müslümanın derdiyle dertlenen her ferdin kendi hayatının avlusunda doğduğu günden beri onu bekleyen kır atına atlayıp Hz. Musa, Hz. Ebu Bekir, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Zeynep, Sevr mağarasına geceleri yemek taşıyan Hz.Esmâ, Mehmed Akif, Aliya İzzetbegoviç, Ebu Ubeyde ve daha nice korkmadan ben burdayım diyenler gibi atını dörtnala koşturup kulağını Sevr mağarasının kapısına dayayıp; korkularından emin olup, yüreğini teselli etmesi gerekir. Örümcek mi? Dünyanın ağlarından kurtulup gidersen; onu sana karşı da mütebessim bulacaksın, korkma.

İsrail'in Gazze'ye uyguladığı soykırım karşısında çatlayan kalbimizde diri tutmaya çalışıyoruz. Tüm parçalanmışlıklarımıza, potluklarımıza, eksikliklerimize "bizden bir şey olmaz" dedirten durum ve tavırlarımıza karşı yine kendi söküğümüzü kendimiz dikecek dağılmış ümmet duruşumuzu üstümüze en asil ve en güzel şekilde tekrar giyeceğiz.

Kaynakça

1.İzzetbegoviç, Aliya. Doğu Ve batı Arasında İslâm. İstanbul: Nehir Yayınları, 2003.

2.Aliya İzzetbegoviç. II. Endülüs'e Geçit Vermeyen Bilge Adam. İstanbul: Dergah Yayıncılık, 2003.

3.https://www.ensonhaber.com/yasam/aliya-izzetbegovicten-musluman-genclere-tavsiyeler.

Sürgün Dergisi 5. Sayısı Çıktı

www.surgun.net